

ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ
КАФЕДРА ПРАВА

ГРОМАДСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ
«ПОДІЛЬСЬКА ПРАВОВА ЛІГА»

НАУКОВО-ПРАКТИЧНА
ІНТЕРНЕТ-КОНФЕРЕНЦІЯ

ГАРМОНІЗАЦІЯ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ З ПРАВОМ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

ЗБІРНИК ТЕЗ

17 лютого 2020 року
м. Хмельницький

ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ
КАФЕДРА ПРАВА

ГРОМАДСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ
«ПОДІЛЬСЬКА ПРАВОВА ЛІГА»

НАУКОВО-ПРАКТИЧНА
ІНТЕРНЕТ-КОНФЕРЕНЦІЯ

**ГАРМОНІЗАЦІЯ
ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ
З ПРАВОМ ЄВРОПЕЙСЬКОГО
СОЮЗУ**

ЗБІРНИК ТЕЗ

**17 лютого 2020 року
м. Хмельницький**

УДК 34 (477): 341

Г 20

ББК 67

Г 20 **Гармонізація законодавства України з правом Європейського Союзу:** збірник тез науково-практичної інтернет – конференції (м.Хмельницький, 17 лютого 2020 р.). Хмельницький: Хмельницький національний університет, 2020. 93 с.

У збірнику представлені доповіді, які були подані на науково-практичну інтернет-конференцію «Гармонізація законодавства України з правом Європейського Союзу», що відбулась у Хмельницькому національному університеті 17 лютого 2020 року.

Розміщені у збірнику доповіді стосуються таких напрямів: історія та теорія держави та права, філософія права; конституційне право, муніципальне право; міжнародне публічне та приватне право; цивільне право та процес; сімейне право, житлове право; господарське право та процес; трудове право, право соціального забезпечення; екологічне, земельне, аграрне право; адміністративне право та процес, фінансове, інформаційне право; кримінальне право, кримінально-виконавче право; кримінальний процес, криміналістика; правове регулювання транскордонного співробітництва країн центрально-східної Європи.

Конференцію було проведено з метою розгляду проблем та перспектив розвитку науки в умовах євроінтеграції, залучення студентів, аспірантів, молодих вчених, практикуючих юристів до наукового пошуку та стимулювання і підтримки наукової діяльності правничої спільноти в Україні.

УДК 34 (477): 341

© Колектив авторів, 2020

© Хмельницький національний університет, 2020

ЗМІСТ

Герц Алла Анатоліївна. Проблема правового визначення медичної помилки: правовий аспект.....	6
Гоцуляк Володимир Михайлович. Українська правосвідомість доби ранньомодерної України	8
Журба Ігор Євгенович. Основні засади нормативно-правового забезпечення транскордонного співробітництва України.....	11
Хрідочкін Андрій Вікторович. Проблемні аспекти формування вітчизняного правоохоронного механізму в сфері інтелектуальної власності	13
Вавринчук Микола Пророкович. Деякі аспекти правової оцінки голодомору 1932-1933 років в Україні	16
Верес Ірина Ярославівна. Персональні дані в електронній комерції	19
Волкова Дарія Євгенівна. Європеїзація створення та діяльності громадських організацій в Україні: основні досягнення	22
Галус Олена Олександрівна. Консультації з громадськістю як форма безпосередньої участі територіальної громади у вирішенні питань місцевого значення	24
Герасименко Олена Вікторівна. Гармонізація вітчизняного законодавства щодо створення спільних цінностей з правом Європейського Союзу	28
Грущинська Наталія Ігорівна. Договір оренди житла	29
Даценко Олег Федорович. Політика екологічної безпеки в сучасних умовах	34
Євдокимов Павло Валерійович. Сучасний стан адміністративно-правового забезпечення кадрової політики в органах публічної адміністрації в Україні	38

Єрмак Олексій Вікторович, Сапун Ольга Михайлівна. До питання про нормативно-правове регулювання застосування примусових заходів медичного характеру до засуджених	41
Квіт Наталія Михайлівна. Класифікація біологічних матеріалів та її роль у визначенні сфери правового регулювання діяльності щодо створення та використання біобанків	43
Когут Ольга Володимирівна. Стандарти Ради Європи в адміністративно-деліктних провадженнях	45
Козяр-Скок Лілія Володимирівна. Вплив доктрини та внутрішнього законодавства щодо спадкових відносин на процес спадкування: ФРН та Україна	48
Кошіль Наталія Михайлівна. Європейські стандарти неупередженого суду: постановка питання	51
Кравчук Степан Йосипович. Гармонізація національного законодавства в контексті євроінтеграції України: проблеми та механізми їх реалізації	54
Крупник Роман Володимирович. Відновлення становища, яке існувало до порушення як цивільно-правовий спосіб захисту прав власника (володільця) земельної ділянки у разі її примусового вилучення	58
Лучковська Світлана Ігорівна. Нормативно-правове регулювання лібералізації валютного ринку в Україні	60
Макаренко Катерина Василівна. Особливості Виборчого кодексу України	64
Малахівська Іванна Вячеславівна. До питання про трудову міграцію	66
Місяць Андрій Петрович. Гармонізація сімейного права України до норм європейського права	68
Міхалець Андрій Валерійович. Сучасний стан та преспективи розвитку адміністративно- деліктного законодавства України	71

Олійник Роман Володимирович. Міжнародне законодавство в галузі донорства та трансплантології	75
Присяжнюк Михайло Петрович. Роль судового прецеденту Європейського Суду з прав людини в системі джерел права України.....	78
Рижук Ірина Володимирівна. Індивідуальна конституційно-правова відповідальність народних депутатів: загальна характеристика.....	81
Сеник Світлана Василівна. Рішення суду у справах про надання неповнолітній особі повної цивільної дієздатності	84
Сирота Лілія Богданівна, Сало Філомена Володимирівна. Соціокультурний менеджмент в контексті забезпечення соціальних прав молоді в Україні	87
Філей Юрій Володимирович. Вплив особи злочинця і ступеня тяжкості злочину на індивідуалізацію покарання	90

*Герц Алла Анатоліївна,
доцент кафедри цивільного права та процесу
Львівського національного університету імені Івана Франка,
доктор юридичних наук, доцент*

ПРОБЛЕМА ПРАВОВОГО ВИЗНАЧЕННЯ МЕДИЧНОЇ ПОМИЛКИ: ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Медичну помилку слід розглядати як дії або бездіяльність медичного працівника, які призвели до негативних для здоров'я чи життя пацієнта наслідків, а саме помилки, яких припускаються медичні працівники, що необґрунтовано відступають від встановлених медичних стандартів, діють необережно, самовпевнено чи допускають необґрунтований ризик при недостатності досвіду чи знань. Такі помилки можливі, наприклад, при неуважному обстеженні, неадекватній оцінці клінічних та лабораторних даних, неврахуванні чи переоцінці результатів консультацій інших спеціалістів, а також при недбалому виконанні операцій та інших лікувально-профілактичних заходів, догляді та спостереженні за пацієнтом, загальній незадовільній організації різних етапів медичних послуг в медичному закладі, зокрема при веденні документації, при порушенні деонтологічних та інших вимог щодо інформування пацієнта про стан його здоров'я.

Специфіка медицини полягає в тому, що вона, з одного боку, пов'язана з вищими соціальними цінностями – життям і здоров'ям людини, з іншого – з особистісними якостями лікаря. Термін «медична помилка» не є юридичним поняттям і не міститься в Цивільному кодексі України. Це поняття медичне, але сприймається як правопорушення. Відомий патологоанатом, академік І.В. Давидовський, писав, що до лікарських помилок слід відносити лише добросовісну помилку лікаря, яка базується на недосконалості сучасного стану медичної науки та її методів дослідження чи викликана особливостями перебігу захворювання окремого хворого, або ту, що пояснюється нестачею знань чи досвіду лікаря.

Відповідно до Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» (п. «а» ст.78), медичні працівники зобов'язані сприяти охороні та зміцненню здоров'я людей, запобіганню і лікуванню захворювань, подавати своєчасну та кваліфіковану медичну і лікарську допомогу [1]. Лікарі несуть обов'язок: подавати своєчасну та кваліфіковану медичну і лікарську допомогу, сприяти охороні та зміцненню здоров'я людей, запобіганню і лікуванню захворювань; безоплатно надавати першу невідкладну медичну допомогу громадянам у разі нещасного випадку та в інших екстремальних ситуаціях та ін. Тобто, вони усіяко повинні дотримуватись норм чинного законодавства при здійсненні своєї професійної діяльності, у тому числі, уникати медичних помилок.

Виходячи із засад цивільно-правового регулювання, суб'єкти відносин з надання медичних послуг самостійні і юридично рівні суб'єкти, у зв'язку із цим правом страхового захисту може бути наділений не лише пацієнт, але й медичний працівник. Тому, на сьогодні актуальним є запровадження в Україні такого різновиду добровільного медичного страхування як страхування професійної відповідальності медичних працівників. Необхідність запровадження страхування професійної відповідальності медичного працівника пов'язана насамперед з тим, що яким би професіоналом не був лікар завжди існує ризик помилки під час здійснення ним своїх обов'язків.

Як свідчить багаторічна практика розвинутих країн світу, страхування професійної відповідальності є найбільш ефективним засобом захисту прав не тільки

пацієнтів, а й фінансових та інших інтересів медичних працівників. Таке страхування дає змогу перенести тягар відповідальності на незалежного від пацієнтів суб'єкта правовідносин – страхову компанію [2, с. 104].

Під страхуванням професійної відповідальності медичних працівників під час виконання функціональних обов'язків слід розуміти особливий вид страхування, за якого об'єктом страхування є ризик відповідальності медика перед пацієнтом, якому в результаті надання медичної допомоги може бути завдано шкоди здоров'ю [3, с. 427]. Як і інші види медичного страхування, страхування професійної відповідальності медичних працівників здійснюється на підставі договору. Тому особливості правової природи і порядку укладення та форми, змісту є такими ж як і в інших видах добровільного медичного страхування, але з врахуванням відносин, які склалися. Так, специфікою такого виду страхування є те, що воно є не особистим, а різновидом страхування відповідальності. Відповідно об'єктом страхування буде виступати вже не здоров'я, а майновий інтерес пов'язаний з відшкодуванням шкоди особі внаслідок невиконання чи неналежного виконання обов'язків медичним працівником.

Особливістю також є те, що страховим випадком при страхуванні відповідальності медичного працівника є медична помилка, внаслідок неналежного виконання обов'язку медичним працівником, що заподіяла шкоду третій особі – пацієнту. Сторонами договору є страховик (страхова організація) і страхувальник (медичний заклад, медичний працівник). Окрім сторін такого договору учасником страхового зобов'язання виступає вигодонабувач, який є не стороною договору, а третьою особою, на користь якої укладено договір, якій при настанні страхового випадку страховик здійснює виплату страхового відшкодування.

З правової точки зору, незважаючи на наявність величезного числа випадків медичних помилок в медичній практиці, терміну «медична помилка» в юридичному сенсі не існує, він не зафіксований ні в одному юридичному документі.

Щодо розуміння поняття «медична помилка», то варто зауважити, що юристи не погоджуються з позицією стосовно трактування даного явища в медицині, яку висловлюють медики. Більшість юристів займають категорично звинувачувальну позицію та наполягають на тому, що у таких випадках у діях медичних працівників обов'язково наявна вина. Але й серед них немає єдиної точки зору щодо кваліфікації медичної помилки. В одних випадках медичною помилкою називають протиправне винне (чи з необережності) діяння медичних працівників, що мало наслідком спричинення шкоди здоров'ю пацієнта, в інших – випадкове невинне спричинення шкоди, але головна відмінність – це наявність чи відсутність вини. В першому випадку – це правопорушення, вчинення якого має наслідком притягнення до відповідальності (кримінальної, дисциплінарної, цивільної), в другому – відсутність вини, а відповідно, і відповідальності.

Вважаю, що це цілком припустимо, оскільки в компетенцію клініцистів не входить оцінка того, чи є дія протиправна, – це прерогатива суду.

Поряд з даним тлумаченням медичну помилку можна визначити як неправильну дію або бездіяльність лікаря при виконанні своїх професійних обов'язків з діагностики хвороби, організації та проведенні лікувальних заходів. При цьому ступінь важкості, серйозність помилки багато в чому залежить від її наслідків, які можуть бути дуже важкими аж до смерті пацієнта. Тому залежно від ступеня шкоди здоров'ю людини медична помилка може бути розцінена або як проступок, або як злочин.

У галузі медицини закон забороняє бути невмілим, нечесним, неуважним, недоброчесним. З точки зору юристів, помилка лікаря становить інтерес у зв'язку з необхідністю відмежування їх від професійних правопорушень лікарів. Причому одні з них вважають, що всяка медична помилка – це неналежне лікування, невиконання

відповідної юридичної обов'язки, тобто необережна протиправна дія (наприклад, залишення серветки в порожнині при операції). Деякі юристи навіть пропонували внести в закон поняття медичної помилки, що особливо велике значення має, як правильно зазначив М.С. Малейн, при визначенні цивільної відповідальності медпрацівників, встановленні заподіяної шкоди здоров'ю з метою його відшкодування. Це правильно, бо і при невинному заподіянні лікарем шкоди передбачено відшкодування шкоди. Інші мають на увазі тільки дію, що сталася внаслідок збігу складних обставин, при виконанні всіх регламентованих положень, але, не зважаючи на це, допустила оману лікаря.

Таким чином, прихильники «юридичного напрямку»: медична помилка – це недбалі, несумлінні, необережні дії та прийоми з надання медичної допомоги (послуг), результатом яких виявилось тілесне ушкодження або смерть пацієнта. Тобто, медичні помилки завжди мають наслідком цивільну відповідальність. Питання про те, якого виду відповідальність наставатиме – дискусійне і залежить від наявності у діях лікарів вини.

Список використаних джерел:

1. Основи законодавства України про охорону здоров'я [Текст] : Закон України від 19. 11. 1992 р. № 2801-ХІІ *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1993. № 4. Ст. 19.
2. Антонов С. Перспективи страхування професійної відповідальності медичних працівників в Україні. *Право України*. 2011. № 11–12. С.102-107.
3. Шатковський Я. М. Правові принципи організації охорони здоров'я в умовах медичного страхування. *Сучасне українське медичне право : монографія* / [за заг. ред. С. Г. Стеценка]. К. : Атіка. 2010. 496 с.

Гоцуляк Володимир Михайлович,
*доцент кафедри філософії і політології
Хмельницького національного університету,
доктор політичних наук, доцент*

УКРАЇНСЬКА ПРАВОСВІДОМІСТЬ ДОБИ РАННЬОМОДЕРНОЇ УКРАЇНИ

Політична думка першої половини XVII ст. концентрувалася навколо питань, що стосувалися особливостей і перспектив розвитку українського суспільства в політичному просторі Речі Посполитої. Перебуваючи в орбіті західноєвропейських культурних впливів, українська духовна, інтелектуальна еліта моголянської доби формувала фактично стиль мислення і стиль життя тогочасної політичної еліти наступного часу.

Одним з видатних діячів політичної думки першої половини XVII ст. був Петро Могила. В складних умовах релігійно-культурного самовизначення українського етносу він докладав багато зусиль до утвердження єдності церкви, створивши своєю діяльністю феномен «золотої доби» Київської митрополії. Всі його духовні, політичні та інтелектуальні зусилля були спрямовані на розвиток української культури, церкви і держави.

Приділяючи головну увагу питанням зміцнення православної церкви, Київський митрополит бажав утвердити єдність не лише в церкві, а й у земному людському житті.

Його хвилювали різні суперечності, розбіжності і непорозуміння, які існували в українському суспільстві.

Він висував свої вимоги до світської влади. Її головним призначенням вважав піклуватися про благо людей. Він закликав правителів допомагати бідним, не задовольняти власні потреби, а тратити свої прибутки на відбудову церков, православних зруйнованих святинь [1, т.2, с.407]. Ідеальним правителем він вважав того, хто одержавши владу від Бога є відповідальним перед ним за свої дії. Правитель повинен добре виконувати свої функції і бути втіленням високих моральних якостей – чесності, правди, справедливості. Так само, як і європейські гуманісти, П. Могила вважає володаря «батьком на троні, опікуном підданих», який повинен обмежувати себе законами і моральними чеснотами.

Значне місце в творчості П. Могили приділяється проблемам держави. Звісно, міркування П. Могили про українську державу були нечіткими й недостатньо завершеними. Із праць філософів Нового часу він сприйняв ідеї природного права, спільного блага, трактування взаємозв'язку права і моралі, а також ідею сильної державної влади з освіченим і сильним володарем на чолі. Під впливом західноєвропейських авторів П. Могила у своїх працях вживає поняття природного права, загального блага, спільної користі.

Владні функції держави, на думку П. Могили, пов'язуються з досягненням спільного добра і спільної користі. Йдеться про захист Вітчизни від зовнішніх ворогів, збереження злагоди між людьми в державі, правочинність, піклування про торгівлю і ремесла, поширення освіти. Оскільки володар не в змозі особисто здійснювати управління державою, він повинен мати біля себе державних мужів [2, с.274-275]. При цьому слід дивитися не на знатність походження і родинні зв'язки людини, а на ділові якості, доброчесності й побожність.

П. Могилою розвивається думка, що справжній володар повинен знати, що робиться в державі і приймати розумні рішення, а його слова не повинні розходитися з ділами, щоб не втратити віру й повагу народу. Велике значення для виконання володарем своїх функцій мають такі якості, як природна мудрість і благочестя, політична освіченість і досвід керування державою. П. Могила вважав, що сила держави ґрунтується не на примусі, а на розумові, освіченості володаря, на праві й законі.

Вважаючи вищою владу духовну, П. Могила наголошував, що в земних справах верховною і вищою за владу церкви є світська влада володаря. І в цьому відчувається вплив зразків європейської культури. Володар повинен бути взірцем дотримання громадянських законів і моральних норм. Але водночас він формулює ідею сильної державної влади. У земному, світському житті влада державного володаря повинна бути найвищою. Така ідея була дуже актуальною для України в XVII ст., яка перебувала в оточенні сильних держав і не мала власної державності.

Таким чином, раціональна оцінка Могилою світської влади була співзвучною західній політичній традиції й відмінною від московської. Крім того, це відповідало політичним реаліям України середини XVII ст. На цей час через Польщу Україна вже частково була втягнута в систему європейського типу права, судочинства, міського самоврядування.

Як православний богослов в своїх уявленнях про ідеального володаря П. Могила більше орієнтувався на східноєвропейську традицію в розумінні зразкового правителя. Ідеальний володар є носієм державної влади і як такий повинен дбати про своїх підлеглих, добро своїх підданих повинен ставити вище, ніж власну волю. Це мудрий політик, мужній і розсудливий полководець, захисник скривджених і убогих, покровитель освіти, церкви, шкіл.

Слід пам'ятати, що за часів Могили Візантія вже занепадає і стала здобиччю Османської імперії, а візантійська культура значно поступалася в трактуваннях питань держави і права західноєвропейським авторам модерної Європи. Прагнучи здійснити синтез найкращих надбань науки й культури Заходу і Сходу, Петро Могила використовував ідеї східної (православної) і західної політичної традицій. Впливи Сходу проявляються у трактуванні ним ідеального володаря – правителя, який втілює найвищі християнські чесноти. Водночас, акцентуючи увагу на праві, вивищенні його над особистою волею володаря, П. Могила здебільшого орієнтується на Захід. «Принагідно відзначимо, - пише В. Нічик, - що Могила був одним з перших мислителів, які ретранслювали візантійські концепції ідеального володаря на регіон східних слов'ян, намагаючись врахувати і його потреби зближення із Заходом» [3, с.130].

Не можна зробити однозначного висновку про форму державного устрою, якому він надавав перевагу. Скоріше за все, він не був прихильником ні аристократично-олігархічного, ні республікансько-демократичного правління. Немає в його міркуваннях ідеї легітимізації козацької християнської республіки. Така ідея вже буде присутня в просторі політичної культури другої половини XVII ст. і представниками її будуть спочатку Юрій Немирич, а потім Пилип Орлик.

Аналізуючи текст відомого твору П. Могили «Євангеліє учителное», В. Нічик робить висновок, що П. Могила свідомо віддає перевагу зверхності права, закону над царським маєстатом і необмеженою волею державного володаря. На його думку, хоч би якою сильною була воля володаря, він, навіть творячи громадянські закони, повинен їм підпорядковуватися й обмежувати ними свої дії. Тому, - наголошує В. Нічик, - відроджуючи ідеї ранньовізантійського автора Агапіта за умов значно відмінних як від західноєвропейських, так і від московських, Могила використовував їх для осмислення державно-політичного життя України й тим самим закладав підвалини для вироблення категоріально-поняттєвого інструментарію й творення за його допомоги державницьких теорій щодо майбутнього її устрою [3, с.96-160].

П. Могила був освіченою людиною і перебував під впливом ідей західноєвропейської культури. Тому йому імпонували ідеї верховності права, рівності всіх громадян перед судом і законом. Християнські закони поєднувались у його творчості зі знанням римського права і візантійської вченості. Проте громадянські закони й закон творяться самими людьми, а люди багато в чому між собою різні. Закон – це справедливість, він покликаний охороняти інтереси кожної людини, їх спільне благо. Держава повинна піклуватися про спільне благо, дотримання законів й права. Тому верховна влада повинна діяти й говорити від імені права й згідно з ним. Таким чином, можна стверджувати, що Петром Могилою було відтворене властиве для української правосвідомості доби ранньомодерної України визнання пріоритету прав і вольностей перед особистою волею володаря та його урядовців [4, с.201].

В творах П. Могили велика увага приділяється правничій проблематиці, а саме ідеї справедливого суду і рівності перед ним всіх людей - і багатих, і бідних. Український мислитель виступав проти беззаконня в церкві і в світському житті. Суд повинен встановлювати правду і карати за скоєні злочини, незважаючи на особу злочинця. Думки П. Могили про державу, закон, справедливий суд органічно вписувались в проект ідеальної організації людського життя. Як і інші українські книжники та інтелектуали він наполягав на дотриманні засад християнської моралі й рівності між людьми на зразок того, як все відбувалося в ранньохристиянських громадах. Слід зауважити, що ідею рівності використовували також західноєвропейські теоретики держави і права цього часу – Юст Ліпсій, Гуго Гроцій, Томас Гоббс та ін.

Незважаючи на те, що його думки про державу, про засади політичного й правового життя формулювалися звичною для свого часу релігійною мовою, вони були своєчасними і актуальними для української спільноти, перед якою в недалекому майбутньому вже стояли завдання формування власної національної держави.

Найбільшим досягненням митрополита Петра Могили стало те, що завдяки йому та його сподвижникам Київ перетворюється в справжній центр українського політичного і культурного життя в XVII ст. Концентрацією всіх духовних, інтелектуальних сил стає Київський колегіум, відкритий стараннями П. Могили. Завдяки зусиллям П. Могили та його сподвижників Київський колегіум у XVII ст. відповідав структурі західноєвропейських учбових закладів.

Завдяки дотриманню і поширенню гуманістичних традицій в Київській академії, здійснювалася своєрідна трансляція цінностей європейського життя на український ґрунт. А атмосфера академії формувала вільну особистість, незаангажовану, не обтяжену комплексом культурної неповноцінності.

Список використаних джерел:

1. *Голубев С. Т.* Киевский митрополит Петр Могила и его сподвижники. (Опыт исторического исследования) . Киев : Тип. Г. Т. Горчак-Новицкого, 1883. Т.1. 576 с.; Т.2. 498 с.

2. *Тітов Хв.* Матеріали для історії книжної справи на Україні в XVI-XVIII ст. Всезбірка передмов до українських стародруків. Київ : Друк. УАН, 1924. 546 с.

3. *Нічик В. М.* Петро Могила в духовній історії України. Київ : Укр. центр духовної культури, 1997. 328 с.

4. *Гоцуляк В. М.* Суспільно-політична думка України ранньомодерної доби. Хмельницький : ФОП Мельник А. А., 2018, 366 с.

Журба Ігор Євгенович,
завідувач кафедри міжнародних відносин та туризму
Хмельницького національного університету,
доктор економічних наук, професор

ОСНОВНІ ЗАСАДИ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТРАНСКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ

Стан і динаміка євроінтеграційного поступу України свідчать, що транскордонне співробітництво в державі стає одним із важливих напрямів реалізації інтеграційної стратегії на регіональному рівні і посідає провідне місце у процесі формування і становлення нової системи взаємовідносин із сусідніми державами в умовах формування і функціонування українсько-євросоюзівського комплексу прикордонної співпраці.

Така система нових взаємовідносин вимагає від України адаптації законодавства до вимог Євросоюзу і його зміни відповідно до нових геополітичних реалій. В першу чергу це врахування базового положення про те, що наша держава взаємодіє по кордонах не просто із одним із сусідів, коли діє двостороння договірна нормативно-правова основа взаємовідносин, а із сусідньою державою-членом Євросоюзу, що вимагає відпрацювання нового блоку нормативного забезпечення взаємин з

урахуванням нормативних положень не лише одного нашого сусіда, а всього євросоюзівського об'єднання.

Саме це положення і є основним критерієм для внесення відповідних змін у законодавство України, які б регулювали і узгоджували транскордонне співробітництво України в нових умовах.

Національне законодавство України щодо транскордонного співробітництва включає насамперед Закон України «Про транскордонне співробітництво» [1], міжнародні угоди, конвенції, хартії, ратифіковані Україною, двосторонні та багатосторонні угоди, підписані Україною з сусідніми державами.

Розглянемо основні аспекти базового закону, який регулює транскордонне співробітництво України. Так, Закон України «Про транскордонне співробітництво» (№1861-IV) ухвалений Верховною Радою України 24 червня 2004 року із змінами та поправками 04.09.2018 року (№2515-VIII). Він був прийнятий з метою регулювання процесів укладання органами місцевого самоврядування та місцевими органами виконавчої влади угод про транскордонне співробітництво і їх практичної реалізації. Положення цього закону визначають основний зміст транскордонного співробітництва України.

Відповідно до Закону України «Про транскордонне співробітництво», поняття «транскордонне співробітництво» визначено як спільні дії, спрямовані на встановлення і поглиблення економічних, соціальних, науково-технічних, екологічних, культурних та інших відносин між територіальними громадами, їх представницькими органами, місцевими органами виконавчої влади України та територіальними громадами, відповідними органами влади інших держав у межах компетенції, визначеної їх національним законодавством.

Саме цим законом врегульовано правові, організаційні та економічні питання розвитку транскордонного співробітництва, а також питання його державної фінансової підтримки [2].

Особливість Закону України «Про транскордонне співробітництво» полягає у тому, що він визначає завдання, принципи державної політики, права й обов'язки суб'єктів у сфері транскордонного співробітництва, принципи й форми державної підтримки, фінансові ресурси для транскордонної співпраці.

Надзвичайно важливим є той факт, що подібного закону, який би регулював транскордонне співробітництво, не має жодна з країн Європи, які, в свою чергу, керуються в цьому питанні положеннями Мадридської конвенції 1980 року.

У Законі України «Про транскордонне співробітництво» також враховані геополітичні зміни, які відбулися внаслідок розширення ЄС на Схід в 2004 та 2007 роках. Проте не можна оминути і негативні аспекти закону.

По-перше, цей документ не розглядає транскордонне співробітництво як складову регіональної політики України.

По-друге, він містить суперечливі правові норми в частині, що регулює різні питання участі місцевих органів влади у міжрегіональному та транскордонному співробітництві [3].

По-третє, розробникам закону не вдалося подолати погляд на транскордонне співробітництво як інструмент переважно економічної співпраці.

По-четверте, зазначений закон законсервував існуючі форми державної фінансової підтримки транскордонного співробітництва.

На сучасному етапі Верховною Радою України були зроблені деякі позитивні кроки у напрямі вдосконалення базового закону про транскордонне співробітництво. Законом вносяться зміни до низки статей, де визначаються повноваження спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади з питань регіональної політики

(Міністерства регіональної політики та будівництва), спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади з питань економічної політики та Міністерства закордонних справ України у питаннях транскордонного співробітництва.

Таким чином, діяльність прикордонних регіонів України базується на основних законах, європейських конвенціях, хартіях, ратифікованих Україною, дво-та багатосторонніх угодах, підписаних між Україною та державами-членами ЄС.

Розглянувши їх мету та зміст, можна констатувати, що чинна законодавча база забезпечує можливість використання потенціалу транскордонного співробітництва для вирішення основоположних проблем прикордонних регіонів України. Проте необхідно зазначити, що існуючі законодавчі акти України, що забезпечують транскордонне співробітництво, потребують адаптації їх до стандартів Європейського Союзу та Ради Європи, включаючи подальше нормативно-правове врегулювання повноважень місцевих органів влади і надання їм більшої самостійності у вирішенні спільних з прикордонними регіонами країн-членів ЄС питань стосовно прикордонного співробітництва.

Список використаних джерел:

1. Про транскордонне співробітництво: Закон України від 24 червня 2004 року. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg>
2. Державна регіональна політика України: особливості та стратегічні пріоритети: монографія / за ред. З.С.Варналія. К.: НІСД, 2007. 820 с.
3. *Мікула Н. А.* Транскордонне співробітництво [Текст] : посібник / Н. А. Мікула, В. В. Толкованов. К. : Крамар, 2011. 393 с.

*Хрідочкін Андрій Вікторович,
завідувач кафедри загально-правових дисциплін
Дніпровського гуманітарного університету,
доктор юридичних наук, доцент*

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ВІТЧИЗНЯНОГО ПРАВООХОРОННОГО МЕХАНІЗМУ В СФЕРІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

На думку міжнародних експертів, незважаючи на помітний прогрес, досягнутий за останні роки у сфері законодавчого забезпечення правової охорони інтелектуальної власності в Україні, його недосконалість все ще залишається одним з чинників, що значною мірою перешкоджає створенню в Україні ефективної системи охорони та захисту прав інтелектуальної власності. Спеціальні ж закони України щодо окремих об'єктів права інтелектуальної власності залишаються не приведеними у відповідність із Цивільним кодексом України, що знижує ефективність охорони і захисту прав інтелектуальної власності. До того ж, необхідним залишається приведення чинного нормативного матеріалу у відповідність до концепції і загальних підходів, визначених Цивільним кодексом України та з урахуванням положень Угоди про асоціацію, укладеною між Україною та Європейським Союзом, глава 9 якої містить вимоги і стандарти щодо охорони прав інтелектуальної власності [1].

Розпорядженням Кабінету Міністрів України (2016 р.) була схвалена Концепція реформування державної системи правової охорони інтелектуальної власності в Україні [2], згідно з якою основними напрямками її реалізації визначено: запровадження прозорої дворівневої структури державної системи правової охорони інтелектуальної власності, за якої Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері інтелектуальної власності, а національний орган інтелектуальної власності виконує певні публічні функції (владні повноваження) з реалізації державної політики у зазначеній сфері; реорганізація системи колективного управління майновими авторськими та суміжними правами; удосконалення національного законодавства та його гармонізація із законодавством Європейського Союзу.

Водночас проведення інфраструктурних змін не зумовило оновлення законодавчої системи охорони інтелектуальної власності. Залишилися чинними положення Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» [3], що стосуються деклараційного патенту на винахід та деклараційного патенту на корисні моделі, хоча зазначені патенти не видаються в Україні ще з 2004 р., а ті, що вже були видані, втратили свою чинність. Однак положення названого Закону так і не були змінені.

Не врегульовано належним чином питання охорони комп'ютерних програм як об'єктів авторського права, оцінки та взяття на бухгалтерський облік об'єктів інтелектуальної власності, нематеріальних активів; існує потреба у розробці методики визначення розміру матеріальної шкоди, завданої порушенням прав на об'єкти інтелектуальної власності; гальмується розвиток системи підрозділів з питань трансферу технологій, інноваційної діяльності та інтелектуальної власності у бюджетних установах, організаціях та на підприємствах, діяльність яких пов'язана зі створенням та використанням об'єктів промислової власності; є потреба запровадження механізму підтримки патентування вітчизняних об'єктів інтелектуальної власності в іноземних державах тощо.

Потребує вдосконалення правова охорона службової конфіденційної інформації, комерційної таємниці, «ноу-хау», укладання угод франчайзингу, визначення поняття «роялті». Потребує більш чіткого врегулювання використання об'єктів права інтелектуальної власності, включаючи об'єкти, що створені повністю або частково за рахунок коштів державного бюджету та інших централізованих коштів. Це передусім впливатиме на цивілізоване формування ринку інтелектуальних здобутків.

Потребує вдосконалення координація міністерств з підготовки проектів нормативно-правових актів. Це, зокрема, стосується повільної реалізації Закону України «Про охорону прав на зазначення походження товарів» [4], підготовки підзаконних актів щодо вартісної оцінки та бухгалтерського обліку об'єктів права інтелектуальної власності як нематеріальних активів. Міністерства із запізненням реагують на неузгодженість положень вітчизняних законів, проблеми їх застосування. Це стосується законів щодо промислових зразків, торговельних марок, діяльності організацій колективного управління, врегулювання підвідомчості розгляду справ у спорах, що стосуються захисту прав інтелектуальної власності тощо.

Незважаючи на активізацію зусиль правоохоронних органів України із забезпечення захисту прав інтелектуальної власності, загальний рівень правопорушень у цій сфері залишається високим, що є підставою для звинувачення України в низьких стандартах забезпечення захисту прав інтелектуальної власності, особливо стосовно аудіовізуальної продукції, програмного забезпечення, фармацевтичних препаратів.

Має бути запроваджено більш ефективний захист прав на результати наукових досліджень від їх несанкціонованого використання та інших прав інтелектуальної

власності, що стає дедалі більш поширеним (привласнення результатів наукової праці у формі фіктивного «співавторства»; публікація працівниками державних структур від свого імені результатів, що містяться у науково-аналітичних матеріалах, поданих до них підпорядкованими організаціями; передача (експорт) інтелектуальних здобутків, створених за державні кошти, за межі України; відтворення результатів наукових праць без посилання на авторів або несанкціонована їх публікація тощо).

Проблемними є питання стосовно організації та забезпечення функціонування системи правової охорони та забезпечення захисту прав інтелектуальної власності в Україні. До основних проблем організації та забезпечення ефективного функціонування системи охорони інтелектуальної власності в Україні необхідно віднести втрату чинності рішення уряду щодо скоординованих дій правоохоронних і контролюючих органів у сфері забезпечення захисту прав інтелектуальної власності. Потребує вдосконалення порядок судового розгляду спорів щодо прав інтелектуальної власності. Необхідне вжиття подальших кроків у напрямі спеціалізації суддів з розгляду справ із зазначених питань. У зв'язку з цим існує потреба у вирішенні питання щодо належного визначення юрисдикції судів стосовно порядку розгляду справ відповідної категорії.

Не забезпечено дистанційного доступу громадськості до патентно-інформаційних ресурсів на безоплатній основі, зокрема щодо описів винаходів, корисних моделей, промислових зразків, знаків для товарів і послуг, селекційних досягнень, що не сприяє ефективному захисту прав на такі об'єкти. Недоліки у розробленні проектів нормативних актів та застосуванні законодавства, діяльності державних органів є також наслідком неналежного громадського контролю за діяльністю в цій сфері. Проекти законодавчих актів у сфері інтелектуальної власності переважно не надсилаються на погодження, надання експертних висновків до Національної академії наук України, Академії правових наук України та інших відповідних наукових установ.

Неповною мірою реалізуються контрольні функції Комітету Верховної Ради України з питань науки і освіти щодо здійснення аналізу практики застосування законодавчих актів у діяльності державних органів, їх посадових осіб з питань правової охорони та захисту прав інтелектуальної власності, підготовки та подання відповідних висновків і рекомендацій на розгляд Верховної Ради України.

Характерною для України є також недооцінка в суспільстві значимості охорони і захисту прав інтелектуальної власності. Таке становище є значною мірою наслідком культурно-етичної спадщини минулого, коли в суспільстві переважала державна власність на результат творчості, а результати діяльності у науковій та культурній сферах вважалися надбанням усього народу. Це передусім вказує на те, що деформація правових понять у значній частині громадян підтримується невибагливістю їх вимог до якості пропозиції, що є нормою для малозабезпечених верств населення. До того ж, проблеми забезпечення захисту прав інтелектуальної власності в Україні багато в чому визначаються значною нестачею кваліфікованих фахівців з цих питань, що потребують великого обсягу спеціальних теоретичних знань та практичного досвіду [5, с. 393].

Таким чином, обмежена платоспроможність населення України призводить до того, що в ряді сфер, особливо щодо комп'ютерних програм, баз даних, аудіовізуальної продукції, діють стимули до споживання продукції, виготовленої з порушенням прав інтелектуальної власності, а заінтересованість у її виготовленні та розповсюдженні зумовлюється одержанням високих прибутків, що стає можливим внаслідок недотримання прав інтелектуальної власності та несвоєчасного застосування заходів цивільної, адміністративної та кримінальної відповідальності. Наразі вирішення зазначених проблем регулювання відносин інтелектуальної власності залишається

перспективним завданням вітчизняної правоохоронної системи, яке потребує свого нагального розв'язання.

Список використаних джерел:

1. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 21 березня та 27 червня 2014 р. URL. : http://www.zakon.rada.gov.ua/go/984_011.
2. Про схвалення Концепції реформування державної системи правової охорони інтелектуальної власності в Україні : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 01 червня 2016 р. № 402-р. URL.: <https://www.zakon.rada.gov.ua> > ...
3. Про охорону прав на винаходи і корисні моделі : Закон України від 15 грудня 1993 р. URL.: <http://www.zakon.rada.gov.ua/go/3687-12>.
4. Про охорону прав на зазначення походження товару : Закон України від 16 червня 1999 р. № 752-XIV. URL.: <http://www.zakon.rada.gov.ua/go/752-14>.
5. *Хрідочкін А.В.* Вітчизняний досвід та перспективи публічного адміністрування у сфері інтелектуальної власності : монографія. Херсон : Видавничий дім «Гельветика». 2018. 468 с.

Вавринчук Микола Пророкович,

завідувач кафедри права

Хмельницького національного університету,

кандидат політичних наук, доцент, Заслужений працівник освіти України

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРАВОВОЇ ОЦІНКИ ГОЛОДОМОРУ 1932-1933 РОКІВ В УКРАЇНІ

Сьогодні немає сумніву твердження, що сталінський тоталітарний режим скоїв жорстокий злочин проти української нації, внаслідок якого мільйони українських селян було виморено штучно організованим голодом.

Деякі дослідники як в Україні, так і поза її межами, визначаючи злочинний характер Голодомору, не вважають його злочином геноциду, попри ухвалення у 2006 р. Верховною Радою України Закону України «Про Голодомор 1932-1933 рр. в Україні». Вони аргументують свою позицію тим, що на той час в СРСР від голоду масово гинули не лише українські селяни, і тому немає сенсу виокремлювати геноцидний характер українського Голодомору.

Такий підхід до питання ігнорується національним виміром Голодомору в Україні, на який вказують багато дослідників, в тому числі зарубіжні, зокрема Р.Конквест, Дж.Мейс, С.Кульчицький, Ю.Шаповал та інші. На думку Дж.Мейса та Р.Конквеста, голод в Україні мав свою специфіку. На відміну, наприклад, від Казахстану, де голод став результатом бездумної ідеологічно вмонтованої політики, в Україні його спровокували свідомо та цілеспрямовано. Р.Конквест стверджував, що голод в Україні необхідно визнати геноцидом, розглядаючи його в контексті антиукраїнської національної політики Сталіна [1]. Для Дж.Мейса ключ до розуміння мотивів Сталіна полягав у знищенні самодіяльності, тобто відносної самостійності

України. Вчений вказував, що республіка на той час мала великий досвід національно-визвольного руху, була створена розвинута державна організація, національні структури, котрі існували до 1933 р. Щоб перетворити СРСР у сталінську імперію, необхідно було зламати Україну шляхом організації голодомору [2].

Нові докази таких висновків спробували віднайти упродовж наступних років, результатом стала міжнародна науково-теоретична конференція «Голод – геноцид 1933 року в Україні: історико-політологічний аналіз соціально-демографічних та морально-психологічних наслідків» [2] у листопаді 1998 р. Великий вплив на настрої конференції здійснив голова Асоціації дослідників голодоморів в Україні, відомий політик та український дисидент радянських часів Л.Лук'яненко. Він зазначив, що геноцид є міжнародним злочином. За його ініціативою конференція звернулася до уряду України з проханням дати правову оцінку подіям 1932-1933 р.р. Вчені, які брали участь у роботі цього наукового форуму, підтверджували висновок щодо штучності голоду-геноциду 1932-1933 рр. в Україні [3].

Необхідно зазначити, що для правової оцінки і засудження вбивства селян голодом не варто винаходити нових термінів, а слід звернутися до міжнародного права, в якому, крім геноциду, є й інші категорії злочинів проти людяності, зокрема такий, як «винищення». У міжнародному праві під ним розуміють свідоме широкомасштабне або систематичне вбивство значної кількості людей, зокрема шляхом позбавлення їх доступу до продуктів харчування та ліків.

Голодомор 1932-1933 років в Україні має ознаки злочину проти людяності відповідно до Римського статуту Міжнародного кримінального суду (далі РС МКС) від 17 липня 1998 року та геноциду згідно з Конвенцією «Про запобігання злочину геноциду та покарання за нього (далі Конвенція) від 9 грудня 1948 року.

Щоб дати правову оцінку голодомору потрібно розглянути такі складові злочину геноциду як: об'єкт злочину, склад злочину, мотив злочину, умисел, суб'єкт вчинення злочину.

Щодо *об'єкту злочину* – відповідно до Конвенції, під геноцидом розуміються певні «дії, вчинені з наміром знищити, цілком або частково, яку-небудь національну, етнічну, расову або релігійну групу як таку».

Аналіз демографічної статистики, проведений українськими та зарубіжними дослідниками, показує, що прямі втрати українського народу внаслідок Голодомору 1932-1933 років складають 3-3,8 млн. осіб, за іншими 4-4,8 млн. осіб [4]. На період, що розглядається (листопад 1932 року – серпень 1933 року), припадає найбільша частина від загального числа померлих, 15% від загальної кількості населення України. Ця частина українського народу є значною і може розглядатися як об'єкт злочину геноциду відповідно до Конвенції про геноцид 1948 р.

Стосовно *об'єктивної сторони* складу злочину, то можна зробити висновок, що масова загибель від голоду мільйонів українських селян була спричинена такими діями партійно-радянсько-господарчої верхівки СРСР:

- навмисним насильницьким нав'язуванням нереального плану хлібозаготівель, незважаючи на протести українських керівників;
- створенням «трійок», яким надавалося право розглядати «хлібні справи у прискореному порядку та застосовувати смертну кару;
- введенням практики поставлення сіл і колгоспів «на чорну дошку» (Постанова ВУЦВК і РНК УРСР від 6 грудня 1932 року);
- прийняттям РНК СРСР і ЦК ВКП (б) директив, які встановлювали блокаду голодуючих України.

У сукупності ці, та інші дії означають створення для вищеназваної групи населення України таких життєвих умов, які розраховані на їхнє часткове фізичне знищення, що й становить склад злочину геноциду (стаття II, п. «С» за Конвенцією).

Щодо *мотиву злочину*, то Конвенція про геноцид не вимагає встановлення мотиву суб'єкту злочину, разом з тим, вона може допомогти при визначенні злочинного умислу суб'єкту злочину.

Розуміння мотивів створення штучного голодомору можна знайти в листі Сталіна Кагановичу в 1932 р., де він чітко пише, що якщо не навести порядок в Україні, то її можна втратити назавжди. Він боявся навіть членів партії з України (а це 500 тисяч членів) де, на його думку, засіли гнилі елементи, свідомі і не свідомі петлюрівці і агенти Пілсудського. В листі Сталін пропонує поставити за мету перетворити Україну в справжню фортецю СРСР, грошей при цьому не жаліли [5].

Як ми бачимо, найбільшою загрозою для влади Сталіна, на його думку, була Україна. Він був явно стривожений опором українського політбюро ухваленню плану хлібозаготівель. Сталін боявся союзу «петлюрівців» і Пілсудського і підозрював українських комуністів у зв'язку з поляками. Він найбільше боявся втратити Україну, яка за період українізації виростила власну національно налаштовану компартійно-радянську еліту (українці становили абсолютну більшість членів КП (б) України), і могла поставити питання про вихід України зі складу СРСР. Українська національна свідомість до того часу набула загрозливих для єдності СРСР масштабів, Україна намагалася проводити самостійну політику. Такий розвиток подій не міг влаштувати Сталіна та його прибічників, тому він пішов на війну з українським селом як соціальною опорою національного державного організму. Як висловився Джеймс Мейс у 1982 році, «Сталін бажав знищити український народ як політичний чинник і як соціальний організм» [6]. Саме це було мотивом його злочину.

Визначальним елементом для кваліфікації злочину геноциду відповідно до Конвенції про геноцид є наявність прямого умислу знищення членів відповідної групи в силу їх приналежності до неї. Дії, передбачені положеннями статті II Конвенції, чітко вимагають наявності певних суб'єктивних факторів, серед яких умисел, як необхідна складова злочину геноциду, є визначальним елементом кваліфікації злочину.

Сказати точно, чи мав Сталін заздалегідь розроблений план знищення частини українських селян через організацію штучного голоду, не можна. Але є оперативний наказ по ДПУ УРСР №1 від 5 грудня 1932 року, де вказувалося, що в Україні існує організований саботаж хлібозаготівель та осінньої сівби, організовані крадіжки в колгоспах, терор щодо найбільш стійких комуністів та активістів на селі, існування організованого контрреволюційного повстанського підпілля, яке пов'язане з іноземними розвідками. Закінчувався наказ постановою завдання: «Основне та головне завдання – нагальний прорив, викриття та розгром контрреволюційного повстанського підпілля та завдання рішучого удару по всім куркульсько-петлюрівським елементам, які активно протидіють і зривають основні заходи радянської влади та партії на селі» [7]. Усвідомлення Й.Сталіним, що національна проблема, по своїй суті, це селянська проблема, штовхало його на вирішення національної проблеми разом із селянською. Почав виконуватися план знищення національної політичної еліти, в тому числі комуністів, представники якої були звинувачені у змові із саботажниками-селянами. Зокрема, 14 та 15 грудня 1932 року політбюро схвалило дві таємні постанови, які запроваджували особливу національну політику відносно українців.

Сталіна та його підручних слід вважати винними у геноциді. Вони знали про розміри врожаю, знали і розуміли наслідки вилучення продовольства і заборони виїзду селян з регіонів, охоплених голодом, свідомо знищували селян і інтелігенцію, які чинили опір масовому знищенню українців.

Згідно з Конвенцією ООН про незастосування строків давності до воєнних злочинів та злочинів проти людяності 1968 р., злочин геноциду не має строку давності. Тобто строк давності, встановлений законом, не застосовується до судового переслідування та покарання за воєнні злочини та злочини проти людяності.

Для встановлення правової кваліфікації Голодомору як злочину можна було би утворити *Міжнародний трибунал для кваліфікації голоду 1932-1933 рр. як злочину тоталітарного режиму СРСР*. Рішення про створення такого трибуналу могло би бути ухвалене міжнародними організаціями – ООН, Радою Європи, ОБСЄ, як було це зроблено для колишньої Югославії, Раунди.

Знання історії є однією з передумов запобігання подібним злочинам у майбутньому. До того ж, моральна оцінка й засудження вчинених злочинів мають велике значення для виховання молодих поколінь. Чітко визначене ставлення міжнародного співтовариства до минулого може стати орієнтиром на майбутнє.

В науковому дослідженні зроблена спроба довести, що відповідно до Римського статуту Міжнародного кримінального суду від 17 липня 1998 року та геноциду згідно з Конвенцією «Про запобігання злочину геноциду та покарання за нього» від 9 грудня 1948 року, Голодомор 1932-1933 років в Україні має ознаки злочину проти людяності.

Список використаних джерел:

1. *Конквіст Р.* Жнива скорботи: радянська колективізація і голодомор. Київ, 1993.
2. Голодомор 1932-1933 рр. в Україні: причини і наслідки. Міжнародна наукова конференція. Київ, 9-10 вересня 1993 р. Матеріали. Київ. 1995. С.7-10.
3. Голод-геноцид 1933 року в Україні: історико-політологічний аналіз соціально-демографічних та морально-психологічних наслідків: Міжнародна науково-теоретична конференція. Київ, 28 листопада 1998 р. Київ-Нью-Йорк. 2000. С.530-531.
4. *Кульчицький С.В.* Голодомор 1932-1933 рр. як геноцид: труднощі усвідомлення. Київ. 2008. С.396-415.
5. *Джеймс Мейс.* Політичні причини Голодомору в Україні (1932-1933 рр.) *Український історичний журнал.* №1. 1995.
6. *Кульчицький С.В.* Нищення для порятунку. *Критика.* №3. 2008. С.15-17.
7. *Шаповал Ю.І., Золотарьов В.А.* Всеволод Балицький: Особа, час, оточення. Київ, 2002.

Верес Ірина Ярославівна,
доцент кафедри цивільного права та процесу
Львівського національного університету імені Івана Франка,
кандидат юридичних наук, доцент

ПЕРСОНАЛЬНІ ДАНІ В ЕЛЕКТРОННІЙ КОМЕРЦІЇ

Персональні дані - це будь-яка інформація, що стосується фізичної особи, яку ідентифіковано чи можна ідентифікувати. Подібні визначення передбачені у ЗУ “Про захист персональних даних”, “Про інформацію”, в Регламенті Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 2016/679 від 27 квітня 2016 року про захист фізичних осіб у зв’язку з опрацюванням персональних даних і про вільний рух таких даних. Відсутність

чіткого переліку даних є обґрунтованим, оскільки дає можливість універсального застосування і абсолютного захисту прав суб'єктів даних персональних даних.

Правове регулювання захисту персональних даних у ЗУ “Про захист персональних даних” видається недосконалим. У ст. 5 ЗУ “Про захист персональних даних” вказано, що персональні дані можуть бути віднесені до конфіденційної інформації про особу законом або відповідною особою. Дане положення відповідає загальній презумпції, яка закріплена в ЗУ “Про інформацію”: будь-яка інформація є відкритою, крім тієї, що віднесена законом до інформації з обмеженим доступом (зокрема конфіденційної, таємної, службової). Одночасно ст. 5 ЗУ “Про захист персональних даних” передбачає випадки, коли персональні дані не є конфіденційною інформацією. Тому вважаю, доцільним дотримуватися принципу, що будь-яка інформація про особу, яка її ідентифікує, є конфіденційною, крім випадків, визначених законом або особою. Відповідно в ЗУ “Про захист персональних даних” передбачити вичепний перелік персональних даних, які не є конфіденційною інформацією.

Проаналізувавши норми ЗУ “Про електронну комерцію”, що стосуються відомостей, які зобов'язані подати продавець та покупець, укладаючи договір в електронній формі, можна зробити висновок, що законодавець максимально захищає інтереси покупця (замовника, споживача). Законом передбачено розширений перелік персональних даних продавця (виконавця, постачальника) та положення, що продавець (виконавець, постачальник) має право вимагати від іншої сторони лише такі відомості, без яких укладення та виконання зобов'язань за електронним договором неможливе (ч.4 ст. 7 ЗУ “Про захист персональних даних”). Дані законодавчі положення вважаю обґрунтованими, оскільки обумовлені ризиковістю укладення договору без особистої участі сторін, в електронній формі. Обов'язкове повідомлення персональних даних в договірних відносинах слід розглядати як вимогу закону для забезпечення стабільності цивільного обороту. Однак укладення договору ґрунтується на реалізації принципу “свобода договору” (сторони є вільними в укладенні договору ст. 627 ЦК України). Тому за загальним правилом, використання персональних даних в договірних відносинах здійснюється за згодою особи, при цьому обсяг даних може бути визначено або законом або за домовленістю сторін договору.

Умовами правомірного використання персональних даних у договірних відносинах є:

1. Використання персональних даних лише з метою належного виконання договору. Підставою для обробки персональних даних стороною правочину є укладення та виконання правочину, стороною якого є суб'єкт персональних даних або який укладено на користь суб'єкта персональних даних чи для здійснення заходів, що передують укладенню правочину на вимогу суб'єкта персональних даних (ст.11 ЗУ “Про захист персональних даних”). П.44 Регламенту також передбачає, що опрацювання необхідно вважати законним у разі його необхідності для укладення договору або наміру щодо укладення договору.

2. Здійснення передачі персональних даних третім особам лише за згодою особи. Відповідно до ст. 2 ЗУ “Про захист персональних даних”, третя особа - будь-яка особа, за винятком суб'єкта персональних даних, володільця чи розпорядника персональних даних та Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, якій володільцем чи розпорядником персональних даних здійснюється передача персональних даних. Згідно ст. 4 Регламенту «третя сторона» означає фізичну чи юридичну особу, орган публічної влади, агентство чи орган, який не є суб'єктом даних, контролером, оператором та особами, які, під безпосереднім керівництвом контролера або оператора, уповноважені опрацьовувати персональні дані.

3. Контроль особи за використанням персональних даних після укладення договору або надання згоди на використання третім особам. У ст. 8 ЗУ “Про захист персональних даних”, передбачені права суб’єкта персональних даних, які забезпечують відповідний контроль за використанням персональних даних. Зокрема, право знати про джерела збирання, місцезнаходження своїх персональних даних, мету їх обробки, місцезнаходження або місце проживання (перебування) володільця чи розпорядника персональних даних або дати відповідне доручення щодо отримання цієї інформації уповноваженим ним особам, крім випадків, встановлених законом; право отримувати інформацію про умови надання доступу до персональних даних, зокрема інформацію про третіх осіб, яким передаються його персональні дані; право на доступ до своїх персональних даних; право отримувати не пізніше як за тридцять календарних днів з дня надходження запиту, крім випадків, передбачених законом, відповідь про те, чи обробляються його персональні дані, а також отримувати зміст таких персональних даних; право пред’являти вмотивовану вимогу володільцю персональних даних із запереченням проти обробки своїх персональних даних; право пред’являти вмотивовану вимогу щодо зміни або знищення своїх персональних даних будь-яким володільцем та розпорядником персональних даних, якщо ці дані обробляються незаконно чи є недостовірними; право відкликати згоду на обробку персональних даних; знати механізм автоматичної обробки персональних даних тощо.

4. Використання персональних даних за умови створення умов для захисту. Відповідно до ст. 24 ЗУ “Про захист персональних даних”, володільці персональних даних зобов’язані забезпечити захист цих даних від випадкових втрати або знищення, від незаконної обробки, у тому числі незаконного знищення чи доступу до персональних даних. Умовно можна поділити заходи на технічні та організаційні. Технічні заходи забезпечення безпеки опрацювання даних запропоновані у Регламенті, зокрема використання псевдонімів і шифрування персональних даних; здатність забезпечувати безперервну конфіденційність, цілісність, наявність та стійкість систем та послуг опрацювання; здатність вчасно відновити наявність і доступ до персональних даних у випадку технічної аварії; процес для регулярного тестування, оцінювання та аналізу результативності технічних і організаційних заходів для гарантування безпеки опрацювання (ст. 32 Регламенту). Щодо організаційних, то згідно ст. 24 ЗУ “Про захист персональних даних”, у володільцях персональних даних, що здійснюють обробку персональних даних, яка підлягає повідомленню відповідно до цього Закону, створюється (визначається) структурний підрозділ або відповідальна особа, що організовує роботу, пов’язану із захистом персональних даних при їх обробці. Структурний підрозділ або відповідальна особа, що організовує роботу, пов’язану із захистом персональних даних при їх обробці: 1) інформує та консультує володільця або розпорядника персональних даних з питань додержання законодавства про захист персональних даних; 2) взаємодіє з Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини та визначеними ним посадовими особами його секретаріату з питань запобігання та усунення порушень законодавства про захист персональних даних. Фізичні особи - підприємці, у тому числі лікарі, які мають відповідну ліцензію, адвокати, нотаріуси особисто забезпечують захист персональних даних, якими вони володіють, згідно з вимогами закону (ст. 24 ЗУ “Про захист персональних даних”).

У разі порушення зобов’язання настають правові наслідки, встановлені договором або законом, зокрема: припинення зобов’язання внаслідок односторонньої відмови від зобов’язання, якщо це встановлено договором або законом, або розірвання договору; зміна умов зобов’язання; сплата неустойки; відшкодування збитків та моральної шкоди (ст. 610 ЦК України). Законом не передбачена можливість односторонньої відмови від договору у випадку порушення зобов’язання щодо захисту

персональних даних, тому даний правий наслідок порушення зобов'язання може бути застосований лише у випадку, коли самі сторони про це домовляться у договорі. Щодо зміни, розірвання договору за рішенням суду, то слід зауважити, що воно здійснюється на вимогу однієї із сторін у разі істотного порушення договору другою стороною (ст. 651 ЦК України). Вважаю, що факт порушення зобов'язання про захист персональних даних є істотним порушенням договору, достатньою підставою для розірвання договору. Згідно чинного законодавства неустойка як спосіб цивільно-правової відповідальності за порушення права на захист персональних даних можлива лише, коли вона передбачена в договорі. З метою захисту інтересів сторони договору, права якої порушені у зв'язку з неправомірним використанням її персональних даних іншою стороною договору, слід передбачити законну неустойку у розмірі 4 відсотків від загального річного обігу за попередній фінансовий рік. Підставами для відшкодування збитків, моральної шкоди є: неналежне виконання зобов'язання; збитки, моральна шкода; причиновий зв'язок; вина.

Отже, вчинення правочинів у сфері електронної комерції зумовлює необхідність використання персональних даних про особу (контрагента). Це конфіденційна інформація, яка може використовуватися у випадках, передбачених законом або договором. Умовами використання персональних даних є: використання персональних даних лише з метою належного виконання договору; здійснення передачі персональних даних третім особам лише за згодою особи; контроль особи за використанням персональних даних після укладення договору або надання згоди на використання третім особам; використання персональних даних за умови створення умов для захисту. З метою посилення гарантій належного захисту персональних даних доцільно на законодавчому рівні передбачити, що порушення зобов'язання про захист персональних даних є істотним порушенням договору, відповідно достатньою підставою для розірвання договору; а також законну неустойку у розмірі 4 відсотків від загального річного обігу за попередній фінансовий рік.

Волкова Дарія Євгенівна,
доцент кафедри конституційного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
кандидат юридичних наук

ЄВРОПЕЇЗАЦІЯ СТВОРЕННЯ ТА ДІЯЛЬНОСТІ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В УКРАЇНІ: ОСНОВНІ ДОСЯГНЕННЯ

На сучасному етапі закони України про громадські організації можна класифікувати в залежності від предмета правового регулювання на закони загального та спеціального характеру.

Єдиним законом загального характеру про громадські організації, після втрати чинності Законом України «Про об'єднання громадян» (1992 р.), є Закон України «Про громадські об'єднання» (2012 р.). Їх порівняльний аналіз вказує на наявність тенденції уніфікації законодавства про громадські організації з цивільним законодавством. Ця тенденція простежується в тезаурусі Закону «Про громадські об'єднання», а також в його нормах, що регламентують утворення та функціонування громадських організацій.

Тенденція наближення норм конституційного законодавства про громадські організації до цивільно-правових норм з метою використання для регламентації утворення і діяльності громадських організацій Цивільного кодексу може бути оцінена як позитивна та така, що відповідає Фундаментальним принципам статусу неурядових організацій в Європі, прийнятим учасниками багатосторонньої зустрічі, організованої Радою Європи 5 липня 2002 р., із Пояснювальним меморандумом до них, а також Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо правового статусу неурядових організацій у Європі № CM/Rec(2007)14.

Варто також підкреслити, що сама наявність в Україні закону загального характеру про громадські організації відповідає таким європейським стандартам про громадські організації, як Фундаментальні принципи та Рекомендації № CM/Rec(2007)14. Слід зауважити, що обидва документи мають загальний та рекомендаційний характер.

На підставі аналізу змісту Рекомендації 139 (2003) Постійної конференції місцевих і регіональних влад Європи Ради Європи «Неурядові організації і місцева та регіональна демократія» варто резюмувати: це європейський стандарт про громадські організації, гармонізація з яким законодавства України про громадські організації є перспективною після того, як на черговому етапі євроінтеграції буде ратифіковано низку європейських документів про особисті та політичні права людини.

Переходячи до групи законів спеціального характеру про громадські організації слід зазначити, що до їх числа наразі належать Закони України:

- «Про основи соціальної захищеності інвалідів» (1991 р.),
- «Про свободу совісті та релігійні організації» (1991 р.),
- «Про захист прав споживачів» (1991 р.),
- «Про наукову і науково-технічну діяльність» (1991 р.),
- «Про фізичну культуру і спорт» (1993 р.),
- «Про професійних творчих працівників та творчі спілки» (1997 р.),
- «Про молодіжні та дитячі громадські організації» (1998 р.),
- «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» (1999 р.),
- «Про благодійну діяльність та благодійні організації» (2012 р.).

При їх дослідженні виявлено термінологічний та змістовний незбіг низки норм цих актів з положеннями Закону «Про громадські об'єднання». Констатовано, що подібний підхід до регламентації утворення та функціонування громадських організацій має свої корені в радянському минулому, та запропоновано відмовитись від спеціальних законів на користь законів загального характеру (тобто на користь Закону України «Про громадські об'єднання» від 22 березня 2012 р.). Пропозиція сформульована з огляду на те, що Рекомендація № CM/Rec(2007)14 та Фундаментальні принципи мають здебільшого загальний характер. Винятком є лише Європейська конвенція про визнання юридичними особами міжнародних неурядових організацій 1986 р.

Таким чином, на сучасному етапі спостерігається майже повна відповідність європейським стандартам рекомендаційного характеру Закону України «Про громадські об'єднання» від 22 березня 2012 р., та певна невідповідність цим стандартам, так само як і Закону «Про громадські об'єднання», спеціальних законів про громадські організації.

Галус Олена Олександрівна,
*доцент кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова,
кандидат юридичних наук, доцент*

КОНСУЛЬТАЦІЇ З ГРОМАДСЬКІСТЮ ЯК ФОРМА БЕЗПОСЕРЕДНЬОЇ УЧАСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ У ВИРІШЕННІ ПИТАНЬ МІСЦЕВОГО ЗНАЧЕННЯ

Консультації з громадськістю є формами безпосередньої участі територіальної громади у вирішенні питань місцевого значення, які проводяться з метою забезпечення участі членів територіальної громади у вирішенні питань місцевого значення, надання їм можливості для вільного доступу до інформації про діяльність органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб, забезпечення гласності, відкритості та прозорості їх діяльності [1, с. 136-137].

Консультації з громадськістю проводяться у формі публічного громадського обговорення (безпосередня форма) або вивчення громадської думки (опосередкована форма), у тому числі шляхом проведення опитування через веб-сайт місцевої ради.

Правове регулювання консультацій з громадськістю місцеві ради здійснюють у своїх рішеннях. Так, порядок проведення Хмельницькою міською радою консультацій з громадськістю регулюється Главою 2.7 Статуту територіальної громади міста Хмельницького, затвердженого Рішенням Хмельницької міської ради від 31.05.2017 р. № 5 [2]. Проведення е-консультацій Хмельницькою міською радою регулюється Рішенням Хмельницької міської ради від 14.12.2018 р. № 20 «Про затвердження Порядку проведення електронних консультацій та опитування в місті Хмельницькому» [3].

В обов'язковому порядку проводяться консультації з громадськістю у формі публічного громадського обговорення щодо: проекту місцевого бюджету, внесення змін до нього та звітів про його виконання; проектів регуляторних актів; проектів програм соціально-економічного і культурного розвитку, інших цільових фінансових, соціальних, екологічних та інших програм; проекту Стратегічного плану розвитку села, селища, міста; проектів нормативно-правових актів, прийняття яких може впливати на стан навколишнього природного середовища; проектів рішень місцевої ради, виконавчого комітету та інших органів місцевого самоврядування, яким передбачається вплив на природно-заповідні зони, прибережні смуги, зони зелених насаджень загального користування та інші природоохоронні об'єкти; проектів статуту територіальної громади та внесення змін до нього; питань добровільного об'єднання громад або приєднання до об'єднаних територіальних громад у межах чинного законодавства; зміни тарифів на житлово-комунальні послуги, відносно яких рішення ухвалюють органи місцевого самоврядування; зміни тарифів на проїзд у громадському транспорті; проектів рішень міської ради про встановлення або зміну місцевих податків та зборів; присвоєння юридичним особам та об'єктам права власності, які за ними закріплені, об'єктам права власності, які належать фізичним особам, імен (псевдонімів) фізичних осіб, ювілейних та святкових дат, назв і дат історичних подій тощо.

Консультації з громадськістю у формі публічного громадського обговорення передбачають організацію і проведення різноманітних публічних заходів: конференцій, форумів, громадських слухань, засідань за круглим столом, зборів, зустрічей, нарад з громадськістю; теле- або радіодебатів, Інтернет- та відео-конференцій, електронних консультацій. Додатково у рамках публічного громадського обговорення можуть проводитись засідання громадських рад.

Електронні консультації є одним із видів консультацій з громадськістю, які полягають у залученні органами місцевого самоврядування членів територіальної громади до участі в розробці та прийнятті політичних рішень шляхом надання власних пропозицій і «зворотного зв'язку» через використання спеціально створених для цього онлайн-платформ або ж через офіційні веб-сайти чи сторінки органів місцевого самоврядування в соціальних мережах.

Відповідно до Порядку проведення електронних консультацій та опитування в місті Хмельницькому» [3] кожна особа яка досягла 14-річного віку, є громадянином України, громадянином іншої країни або ж є особою без громадянства, на законних підставах перебуває у межах міста Хмельницького та в законний спосіб може підтвердити цей факт, може взяти участь або ініціювати е-консультацію.

До прикладу в статутах інших територіальних громад вимоги щодо учасників е-консультацій є більш жорсткими. В місті Збараж кожна особа яка досягла 18-річного віку, є громадянином України, громадянином іншої країни або ж є особою без громадянства, на законних підставах перебуває у межах міста та в законний спосіб може підтвердити цей факт, може взяти участь або ініціювати е-консультацію [4]. Аналогічні положення містяться в Положенні про електронні консультації в об'єднаній територіальній громаді Оріхівської міської ради [5].

Е-консультації проводяться у формі:

1. Електронного опитування – це проведення опитування задля виявлення громадської думки з питань, віднесених до відання місцевого самоврядування. Електронне опитування може мати як просту форму (певна кількість питань із закритим переліком варіантів відповідей, опитувальник з одним варіантом відповіді, з декількома варіантами відповіді) так і складну форму (опитувальник з можливістю редагуванням відповідей; з налаштуванням діапазону балів оцінки або рейтингування).

2. Електронної консультації з громадськістю – це оприлюднення пропозиції щодо вирішення певного питання з можливістю коментування учасниками е-консультації та внесенням власних коментарів.

3. Електронного обговорення нормативно-правового акту – це оприлюднення проекту нормативно-правового акту органами місцевого самоврядування з можливістю коментування документу учасниками е-консультації та внесенням власних коментарів.

Підсумовуючи варто зазначити, що оскільки консультації з громадськістю в цілому, та електронні консультації зокрема, є порівняно новою практикою в Україні, то не всі територіальні громади впровадили їх в свою діяльність. Тому наразі важливо розробити методичні рекомендації стосовно впровадження механізмів їх реалізації. Серед недоліків проведення консультацій з громадськістю Хмельницькою міською радою варто відмітити недостатнє висвітлення на офіційному веб-сайті графіків проведення консультацій з громадськістю та звітів за їх результатами тощо.

Список використаних джерел:

1. Галус О. О. *Поняття та види форм безпосередньої участі членів територіальної громади у вирішенні питань місцевого значення. Муніципальне право України* : навчальний посібник. Колектив авторів : д.ю.н., професор О. М. Буханевич (розділ 8, § 9.4.), д.ю.н., професор С. Г. Стеценко (розділ 1), д.ю.н., доцент І. Л. Самсін (§ 11.2., § 11.4., § 11.5.), к.ю.н., доцент А. М. Івановська (§ 2.1., § 2.2., § 2.3., § 11.3.), к.ю.н., доцент І. Л. Литвиненко (§ 2.5., § 4.8., розділ 6), к.ю.н., доцент І. П. Сторожук (§ 2.4, § 9.3., розділ 12), к.ю.н., доцент О. О. Галус (§ 2.6., § 4.1., § 4.2., § 4.3., § 4.4., § 4.5., § 4.6., § 4.7., § 10.1., § 10.2, § 10.3., § 10.5), к.ю.н. І. В. Рижук (розділ 3, розділ 5), ст. викладач А. М. Токар (§ 7.1., § 7.2., § 9.1., § 9.2., § 10.4.), ст. викладач М. З. Берцюх (§

7.3., § 11.1.) / за заг. ред. доктора юридичних наук, професора Буханевича О. М. Хмельницький: Поліграфіст-3, 2019. 440 с.

2. Про затвердження нової редакції Статуту територіальної громади м. Хмельницького : Рішення Хмельницької міської ради від 31.05.2017 р. № 5. URL : <https://khm.gov.ua/uk/content/statut-terytorialnoyi-gromady-m-hmelnyckogo>

3. Про затвердження Порядку проведення електронних консультацій та опитування в місті Хмельницькому: Рішення Хмельницької міської ради від 14.12.2018 р. №20. URL: <https://khm.gov.ua/uk/content/pro-zatverdzhennya-poryadku-provedennya-elektronnyh-konsultaciy-ta-opytuvannya-v-misti-0>

4. Положення «Про електронні консультації та опитування в місті Збараж». URL: https://www.zbarazh-rada.gov.ua/wp-content/uploads/2019/02/Proekt_e-konsult_na_28-02-19.pdf

5. Про Положення про електронні консультації в об'єднаній територіальній громаді Оріхівської міської ради: Рішення виконавчого комітету Оріхівської міської ради від 24.04.2019 р. № 174. URL: http://ormr.gov.ua/elektronni_konsultatsii_z_gromadskistiu/

Герасименко Олена Вікторівна,
доцент кафедри економіки та менеджменту
Львівського національного університету імені Івана Франка,
кандидат економічних наук, доцент

ГАРМОНІЗАЦІЯ ВІТЧИЗНЯНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО СТВОРЕННЯ СПІЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ З ПРАВОМ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Україна вже зробила перші кроки на шляху адаптації законодавства до європейських стандартів відповідно до Угоди про асоціацію. Наша держава взяла на себе цілу низку зобов'язань, у тому числі щодо гармонізації законодавства, що регулює підприємницьку діяльність. Відтак, це стосується і регулювання процесу створення спільних цінностей бізнесу, держави та суспільства.

Угода про вільну торгівлю з Європейським Союзом відкрила нові можливості для експорту української промислової продукції. За цей час Україна прийняла 5105 національних стандартів. Таким чином, тепер 91% норм гармонізовані зі стандартами Європейського Союзу [1].

Україна повинна виконати величезну роботу з гармонізації свого законодавства та стандартів з європейськими. За оцінками експертів, належить переробити понад п'ятсот технічних регламентів і прийняти понад 3000 нових стандартів. Виконана робота дозволить укласти з Європейським Союзом відповідну угоду, за якою всі документи і сертифікати на свою продукцію виробник зможе отримати в Україні, і без будь-яких додаткових перевірок продавати її в країнах Євросоюзу.

Українські виробники в основному впевнено тримаються на внутрішньому ринку, але для виходу на європейський ринок потрібні не лише нові стандарти продукції, а й нові стандарти мислення.

Як показує досвід українських компаній, що вже зараз торгують в Європі, не слід очікувати миттєвого успіху навіть з інноваційної та унікальною продукцією. Створення впізнаваного бренду – одна з основних умов європейської торгової

практики. На відміну від ринку, наприклад, російського, де добре брендований товар може породити масу контрафакту, конкурентна боротьба з яким найчастіше просто неможлива. Інший стандарт бізнес-мислення, до якого доведеться звикати українським бізнесменам, це відсутність практики передоплат. При хронічному дефіциті оборотних коштів, характерному для вітчизняного бізнесу, необхідно налагоджувати систему кредитування підприємств, яка відповідає сучасним умовам.

Головним завданням реформи є перехід від обтяжливої й неефективної системи обов'язкових державних стандартів до європейської моделі технічного регулювання, яка базується на застосуванні технічних регламентів та добровільному використанні стандартів. Такий перехід відкриває додаткові можливості для бізнесу, оскільки знімає обмеження щодо розробки товарів та послуг.

Ефективне виконання цих вимог забезпечить безпеку харчових продуктів на внутрішньому ринку та відкриє можливості виходу на світові ринки. Успіх імплементації європейських норм в Україні залежить як від уваги до деталей у вторинному законодавстві, так і від якості та прозорості роботи контролюючого органу. На цьому наголосили експерти, представники галузі та урядовці під час обговорення в Українському кризовому медіа-центрі [2].

До 2017 року Держфінпослуг не міг проводити планові перевірки суб'єктів господарювання. Натомість, Європейський Союз має одну з найкращих у світі процедур стандартизації та контролю харчових продуктів. Система розроблена таким чином, що Європейська Комісія контролює якість контролю в країнах-членах, а вони – ефективність контролю у власній країні, ефективний самоконтроль операторів ринку та розподіл обов'язків між ними. Адаптація до цих вимог забезпечить кращу якість харчових продуктів на українському ринку та допоможе українським виробникам вийти на світові ринки, тим самим дасть можливість створювати спільні цінності суспільства у галузі харчування. На сьогодні 280 українських підприємств, у тому числі 98 виробників продуктів харчування, мають право на експорт до Європейського Союзу [3].

Прийнятий у 2017 році закон України «Про державний контроль у сфері безпеки харчових продуктів» наближає українську систему контролю до європейських стандартів [4].

Дуже важливим для підприємств харчової промисловості є те, що необхідно обмежити вживання трансфатів, нітритів, консервантів, замінників цукру, солі та барвників, а також зобов'язати виробників детально та в читаному вигляді вказувати інгредієнти, так щоб споживач знав про те, що він купує. У той же час нинішні вимоги до нітратів, що застосовуються в Україні, можуть бути послаблені, щоб відповідати стандартам Європейського Союзу.

Окрім того, для вирішення питань безпечності харчових продуктів та захисту прав споживачів держава повинна зосередити увагу на поясненні нових правил та мотивуванні незареєстрованих суб'єктів господарювання до реєстрації. За деякими підрахунками, близько половини суб'єктів господарювання є незареєстрованими.

Дана реформа має важливе значення для створення спільних цінностей, адже у технічних регламентах містяться всі необхідні вимоги щодо безпеки продукції, що в свою чергу впливає на здоров'я та безпеку населення.

Аналітики Інформаційної кампанії Stronger Together впевнені: на підставі прийнятих законів Україна повинна прибрати всі дублюючі або суперечливі вимоги до продукції, гармонізувати свої законодавство та стандарти до вимог Європейського Союзу. Зараз в Україні діють норми, які найчастіше є застарілими і суперечать одна одній.

Це стане серйозним елементом дерегуляції і поліпшить інвестиційний клімат. А за оцінками досліджень, проведених в Європейському Союзі, гармонізація технічних регламентів цілком може сприяти стабільному зростанню ВВП на 2-5%, а з урахуванням припливу інвестицій – до 10%.

Іншою сферою, яка впливає на створення спільних цінностей суспільства, і де роль державного регулювання також важлива, є сфера екології. Варто зазначити, що законодавчі підстави утворення на підприємстві окремої служби екологічної безпеки, підпорядкованої безпосередньо керівнику підприємства, у екологічному законодавстві України чітко не визначені, на відміну від підстав для створення служби пожежної безпеки чи служби охорони праці.

Україна буде впроваджувати європейський досвід зменшення промислового забруднення. Відповідний меморандум про співпрацю підписали Мінекології України та Міністерство навколишнього середовища Німеччини. У Мінекології зазначають: першочергове завдання – адаптувати в Україні найкращі доступні технології та методи керування (НДТМ), які вже довели свою ефективність на європейських виробництвах. Після цього обіцяють розробити і законодавчі стимули для впровадження їх на українських підприємствах [5].

Отже, переважно іноземні компанії розглядають систему технічних регламентів України як важливу перешкоду для торгівлі та інвестицій. Однак Україна вже зробила перші кроки на шляху адаптації законодавства щодо контролю якості харчових продуктів до європейських стандартів відповідно до Угоди про асоціацію. Для дотримання всіх вимог Україна має повноцінно працювати за всіма новими стандартами. Як кажуть фахівці, врегулювати ринок можна за короткий час, але без зацікавленості самої держави це майже неможливо.

Ефективне виконання всіх вимог Європейського Союзу забезпечить безпеку харчових продуктів на внутрішньому ринку та відкриє можливості виходу на світові ринки, що в свою чергу дозволить краще реалізовувати стратегію створення спільних цінностей в Україні.

Список використаних джерел:

1. *Фандорина О.* Про скасування радянських ДСТУ в Україні. 2016. URL: <https://ukranews.com/ua/news/609178-maizhe-vsi-radyanski-dstu-vtratyly-sylu-v-ukraini>.
2. Прес-центр Українського кризового медіа-центру. URL: <http://uacrisis.org/ua/58093-yakist-produktiv>.
3. Офіційний сайт Державної Служби України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів. URL: http://www.consumer.gov.ua/News/4570/Vprovadzhennya_printsipiv_NASSR_ta_pidvishchennya_bezpechnosti_kharchovikh_produktiv_vidkrie_perspektivi_vikhodu_vitchiznyanikh_to_varovirobnikiv_na_novi_rinki_%E2%80%93_Volodimir_Lapa.
4. Про обмеження монополізму та недопущення недобросовісної конкуренції у підприємницькій діяльності: Закон України від 01.01.2015. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: <https://law.dt-kt.com/zakon-ukrayiny-pro-bezpechnist-ta-yakist-harchovyh-produktiv-vid-23-12-1997-r-771-97-vr>.
5. Про реформу екологічного законодавства. *Юридичний вісник України.* 2018. URL: <https://lexinform.com.ua/v-ukraini/reforma-ekologichnogo-zakonodavstva>.

Грущинська Наталія Ігорівна,
доцент кафедри цивільного права та процесу
Львівського національного університету імені Івана Франка,
кандидат юридичних наук

ДОГОВІР ОРЕНДИ ЖИТЛА

Договір оренди житла є одним з найбільш поширеніших цивільно – правових договорів який опосередковує відносини користування. Стаття 47 Конституції України гарантує кожному право на житло. Держава створює умови за яких кожен громадянин матиме змогу побудувати житло, придбати його у власність або взяти в оренду. Особа, яка не має змоги придбати житло у власність, має право користуватися ним на праві найму [1, с.7].

Договір найму житла має багато спільного з договором майнового найму, проте в системі договорів посідає самостійне місце. Даний договір спрямований на забезпечення громадян житлом і має специфічний предмет.

Згідно до положень статті 810 Цивільного кодексу України (далі ЦК України) за договором найму (оренди) житла одна сторона – власник житла (наймодавець) передає або зобов'язується передати другій стороні (наймачеві) житло для проживання у ньому на певний строк за плату [2, с.198]. Даний договір, на сьогоднішній день, переважно укладають в приватному житловому фонді.

Істотними умовами для цього виду правочинів є предмет, ціна та строк. Однак, це ті умови, обов'язковість яких визначена законодавцем, але в кожному конкретному випадку сторони, укладаючи договір найму житла, мають право і повинні узгодити більш ширший перелік умов договору для реалізації своїх прав та точного і повного виконання його умов.

Договір оренди житла є казуальним, оскільки обов'язковою його умовою є мета укладення – житло передається наймачеві тільки для проживання в ньому [3, с.52]. Щодо предмету даного договору, то ним є житло, яке передає у користування його власник. Законодавче визначення житла міститься у статті 379 ЦК України, під житлом фізичної особи розуміється житловий будинок, квартира, інше приміщення, призначені і придатні для постійного проживання в них. В свою чергу стаття 812 ЦК України визначає предмет договору найму житла, а саме, предметом договору найму житла може бути помешкання, зокрема квартира або її частина, житловий будинок або його частина. Перелік житла в даній законодавчій нормі не є вичерпним. Законодавець в статті 382 ЦК України дає визначення квартири як об'єкта права власності, а саме квартирою є ізольоване помешкання в житловому будинку, призначене та придатне для постійного в ньому проживання. Як об'єкт права власності квартира є ізольованим приміщенням у багатоквартирному будинку, тобто не пов'язана спільним входом з іншими квартирами, приміщеннями [4, с.643]. Квартира як об'єкт права має цільове призначення – для постійного проживання. Остання є різновидом житла за законодавством України і призначена для проживання, яке може бути як постійним так і тимчасовим.

Також предметом договору найму житла може бути і частина квартири, наприклад кімната або декілька кімнат. Кімнатою є житлове приміщення, обмежене стінами від підлоги до стелі, у квартирі, житловому будинку, яке має вихід у місця загального користування і в якому згідно з діючими санітарними нормами можливе обладнання спальних місць. Якщо наймодавець передає в оренду частину квартири, наприклад, кімнату, остання має відповідати санітарним нормам і вимогам про придатність для проживання. Необхідно відзначити, що в окремій кімнаті можуть

спільно проживати подружжя або одна особа. На практиці оренду кімнати або частину квартири трактують як підселення, це, як правило, відбувається до власника помешкання, однак така умова значною мірою впливає на ціну договору оренди в сторону її зменшення.

Наступним видом житла яке може виступати предметом договору найму є житловий будинок або його частина. Стаття 380 ЦК України визначає житловий будинок як будівлю капітального типу, споруджену з дотриманням вимог, встановлених законом, іншими нормативно – правовими актами, і призначена для постійного у ній проживання [2, с.106]. Житловий будинок повинен відповідати технічним, санітарним, пожежним, архітектурним та іншим вимогам. Важливою передумовою для реалізації права на будівництво житлового будинку є відведення земельної ділянки для таких цілей. Закінчений будівництвом житловий будинок може використовуватись за призначенням тільки після прийому і введення його в експлуатацію. Після введення останнього в експлуатацію виникає право власності яке підлягає державній реєстрації. Отримавши витяг з державного реєстру речових прав на нерухоме майно власник житлового будинку має право розпоряджатися ним, як то здавати в оренду для проживання в ньому. В свою чергу житлові будинки поділяються на житлові будинки садибного типу та житлові будинки квартирної типу різної поверховості. Податковий кодекс України об'єкти житлової нерухомості поділяє на такі типи: житловий будинок, прибудова до житлового будинку, квартира, котедж, кімнати в багатосімейних (комунальних) квартирах, садовий будинок та дачний будинок [5, с.22].

Якщо за договором оренди жила в найм передається частина житлового будинку, то остання повинна відповідати тим самим вимогам що й житловий будинок в цілому. За договором найму житла повинна бути дотримана основна вимога – передання житлового будинку або його частини для проживання в ньому, як вже зазначалось вище, проживання може бути постійним або тимчасовим. При здачі в оренду частини житлового будинку необхідно відокремити дану частину в натурі для комфортного проживання в ній наймача та членів його сім'ї. Тут можна провести паралель з частиною квартири яка також може бути самостійним предметом договору найму, однак, при здачі в оренду частини квартири наймач користується приміщеннями загального користування спільно з іншими особами. Житловий будинок, в свою чергу, можна поділити на частини так, щоб всіма необхідними для проживання приміщеннями наймач користувався самостійно, наприклад, поділ будинку по горизонталі, якщо це двоповерховий житловий будинок або частина будинку яка має самостійний вихід тощо.

Аналізуючи вищесказане, розуміємо, що власник має право на свій розсуд передати в користування окреме помешкання або його частину. Однак договір найму житла є двостороннім, згідно до якого у наймодавця і наймача виникають взаємні права та обов'язки. Власник помешкання зобов'язаний передати останнє придатним для постійного проживання в ньому. Придатність для проживання визначається різними показниками. Житло має відповідати встановленим будівельним нормам і правилам, протипожежним і санітарно – технічним нормам та вимогам щодо умов благоустрою конкретного житлового масиву. Також будинки (приміщення) після їх будівництва або переобладнання реєструються саме як житлові будинки. В цих випадках придатність для проживання зумовлена особами – не власником, від яких залежить введення житлового будинку в експлуатацію та його подальше функціонування.

Отже, основною вимогою до предмету договору найму (оренди) житла є придатність помешкання для постійного проживання в ньому. У випадку найму житла саме визначення постійного проживання носить строковий характер, оскільки група

договорів про передачу майна в користування містить ряд істотних умов, визначених законом, до яких відносять строк. Придатність для проживання з точки зору строкового користування зумовлена внутрішнім станом конкретного нерухомого майна, наявністю або відсутністю комунікацій, які забезпечують використання житла за призначенням.

Житлу як предмету договору найму притаманні індивідуальні ознаки, хоча йому також притаманні і ряд родових ознак. В кожному випадку укладення договору найму зазначається точна адреса, місце розташування об'єкту нерухомості, точні параметри щодо площі, поверховості та ряд інших ознак. Дані пункти договору підтверджуються правовстановлюючими документами на помешкання, які зобов'язаний пред'явити власник на момент укладення договору. Обов'язково вказується в конкретному договорі найму житла якими комунікаціями воно обладнане, адже наявність чи відсутність останніх може вплинути на ціну договору в цілому.

Сторонами договору найму (оренди) житла є наймодавець і наймач. Наймач завжди є власником житла, про що пред'являє відповідні правовстановлюючі документи на конкретне нерухоме майно, яке передається в найм та відповідні документи, які підтверджують його особу. Якщо від імені наймодавця діє інша особа, вона зобов'язана пред'явити довіреність на представлення інтересів власника житла в якій буде чітко зазначатись конкретні повноваження даної особи щодо передачі помешкання в найм. На стороні наймача може виступати як фізична, повністю дієздатна, так і юридична особа. Особа має бути платоспроможною, дана вимога ніде не передбачена в законодавстві, однак договір найму житла носить оплатний характер, ціна є його істотною умовою і порушення порядку або строку її сплати може мати наслідком розірвання договору в цілому. Якщо наймачем є юридична особа, вона може використовувати житло лише для проживання в ньому фізичних осіб, дана вимога зумовлена метою укладення договору. На сьогоднішній день поняття місця проживання містить Закон України "Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні". Під місцем проживання розуміється житло, розташоване на території адміністративно – територіальної одиниці, в якому особа проживає постійно або тимчасово [6]. Якщо фізична особа – людина проживає в помешканні, то вона зобов'язана дотримуватись всіх правил користування ним та добросусідських норм поведінки. Законодавець допускає множинність осіб на стороні наймача. Згідно до статті 816 ЦК України у договорі найму житла мають бути вказані особи, які проживають разом з наймачем [2, с.200]. Практичне значення цієї умови полягає в тому, що хоча наймачем, як стороною в договорі, в переважній більшості випадків є одна особа, усі інші особи, які з ним проживають, набувають рівних з наймачем прав та обов'язків щодо користування житлом, а саме забезпечення збереження житла та своєчасне внесення плати за користування житлом. Безумовно, наймодавець має право знати про кількість, вік та інші дані про осіб, які будуть проживати з наймачем, а також може і відмовитись від укладення договору оренди житла на підставі наданих наймачем відомостей. Також треба відзначити, що особи, які проживають разом з наймачем не набувають переважних прав наймача, передбачені статтею 822 ЦК України.

Порядок користування житлом у приватному житловому фонді визначається за домовленістю сторін. Також наймач несе перед наймодавцем відповідальність за порушення умов договору особами, які проживають разом з ним. Деякі науковці вважають, що наймачами житла можуть бути кілька осіб, якщо предметом договору є ізольована житлова кімната. Не можна погодитись з даною точкою зору однозначно, адже на практиці подружжя чи інші особи не рідко орендують однокімнатну квартиру або взагалі окрему кімнату в помешканні.

Наступну істотну умову у договорі найму житла законодавець зазначає строк договору. Строк користування житлом – це період протягом якого наймач зобов'язується користуватися житлом для проживання в ньому і своєчасно вносити орендну плату. На практиці, яка склалась в процесі укладення вищевказаного договору в приватному житловому фонді, строк завжди є визначеним і укладається на один рік з правом пролонгації. Якщо ж сторони не погодили між собою чітко строк, договір оренди житла вважається укладеним на п'ять років. Після закінчення цього терміну сторони можуть продовжити строк даного договору. Таким чином, за положеннями цивільного законодавства договір найму житла завжди є строковим і укласти його на невизначений строк неможливо. На практиці сторони вказують момент набрання договором найму житла чинності, це може бути момент фактичної передачі ключів від помешкання або момент підписання акту приймання – передачі житла. За загальним правилом договір є укладеним, якщо сторони в належній формі досягли згоди з усіх істотних умов. Згідно до статті 811 ЦК України договір найму житла укладається в письмовій формі. Якщо наймодавець і наймач досягли згоди з усіх істотних умов договору і надали їм належної письмової форми, даний договір вважається укладеним і набирає чинності з моменту його підписання. Будь – яка із сторін має право наполягати на нотаріальному посвідченні договору оренди житла або ж таке посвідчення може відбуватись за домовленістю сторін. Також сторони договору оренди житла мають право зазначити і інший момент набрання договором чинності, в цьому якраз проявляється диспозитивність договірних відносин.

Погодивши строк оренди помешкання сторони повинні погодити ще й таку істотну умову, визначену законодавцем, як ціна, оскільки даний договір є оплатним. Законодавець у статті 820 ЦК України визначає плату за користування житлом, згідно якої розмір плати за користування житлом встановлюється у договорі найму житла. Як правило це положення застосовується в приватному житловому фонді. Сторони погоджують між собою розмір орендної плати за один місяць або інший період, яка становить чітко визначену грошову суму. З пункту про оплату за користування житлом випливають наступні істотні умови, без погодження яких на практиці виникає багато розбіжностей. Плата за користування житлом включає в себе:

- чітко визначену ціну, яку погодили сторони;
- чітко визначений період, в який наймач зобов'язаний вносити плату за оренду;
- спосіб розрахунку за користування конкретно визначеним помешканням.

Отже, якщо наймодавець і наймач погодили між собою плату за користування житлом, то вона має собою являти чітко визначену грошову суму в національній валюті України – гривні. Також, на момент укладення договору, сторони повинні між собою погодити і періодичність внесення орендних платежів. Наймач зобов'язується вносити плату за користування житлом на кожне конкретне число місяця. Як правило, плату вносять за фактично прожитий місяць, однак в кожному конкретному договорі дану умову сторони можуть узгодити по – різному. Плата за комунальні послуги береться, окрім квартирної плати, у відповідно до затверджених у встановленому порядку тарифів і не є оплатою за користування житлом. Також сторони на стадії укладення договору повинні визначити і спосіб розрахунку, як правило, це безготівкова форма. Однак існують непоодинокі випадки коли наймач вносить плату за користування житлом в готівковій формі. В останньому випадку було б доцільно запропонувати додати до договору оренди житла окремим додатком ще й графік здійснення платежів. Цей графік розділений на рівну кількість періодів, як правило – місяців, і сторони підписують його кожного разу при розрахунку за фактично прожитий місяць щоб уникнути розбіжностей.

На момент укладення договору найму житла, наймач може вимагати від наймодавця внести двохмісячну орендну плату або будь – яку іншу суму, як гарантію взятих на себе зобов'язань за конкретним договором. Якщо сторони договору найму житла погодили чіткий розмір орендної плати і наймач станом на момент укладення договору вніс двохмісячну орендну плату, дана плата буде визначатись як гарантійна сума. Сторони мають право погодити, що гарантійна сума, яка передається наймодавцеві, виступає як гарантія того, що наймач буде своєчасно вносити плату за користування житлом, якщо ж ні, то наймодавець може розпорядитися цією гарантійною сумою. В усіх випадках гарантійна сума має своє призначення, цільовий характер, а саме, для погашення прострочених платежів за користування житлом або комунальних платежів тощо. Також наймодавець має право використати гарантійну суму для відшкодування збитків за втрачені або пошкодженні речі, якими було обладнане відповідне помешкання.

За загальним правилом одностороння зміна умов договору не допускається, якщо інше не встановлено договором або законом. Орендна плата – це істотна умова договору найму житла, а зміна умов можлива лише за взаємною згодою сторін. Під час дії договору наймач може не вносити конкретно обумовлену плату за проживання або наймодавець має намір змінити дану плату з певних причин, то сторони повинні обумовити це за взаємною згодою.

Якщо сторони договору найму житла погодили між собою конкретне помешкання, строк оренди та плату за користування останнім, даний договір вважається укладеним з моменту підписання його наймодавцем та наймачем. В кожному конкретному випадку оренди житла перелік істотних умов може бути розширений за взаємною згодою сторін або на вимогу будь – якої із сторін. Проте дані умови про предмет, строк та розмір орендної плати не можуть бути звужені, оскільки їх імперативність визначена законодавцем.

Цивільний кодекс України також деталізує перелік прав та обов'язків сторін за договором найму житла, без погодження і визначення яких даний договір вважався б неукладеним.

Доцільно зазначити, що однією з важливих умов укладення договору найму житла є погодження і підписання акту приймання – передачі, який є додатком до договору оренди та має стандартну форму [3, с.67]. В останньому зазначається детальний опис квартири, її стан в момент передачі наймачеві, кількість ключів тощо. Сторони детально описують все майно, яким обладнане помешкання, а також зазначають недоліки майна, якщо такі виявлені на момент підписання. На практиці до акту приймання – передачі житла додають ще й фотографії конкретного об'єкту на момент його передачі. Слід зазначити, що акт приймання – передачі підписують одночасно з основним договором. Даний акт є додатком до договору найму житла і не є окремим документом. Якщо до конкретного договору оренди житла сторони додають ще й акт приймання – передачі, то з моменту підписання акту договір оренди вважається укладеним. З цим моментом пов'язують обчислення строку даного договору та здійснення платежів щодо користування житлом. Якщо наймодавець і наймач підписала конкретний акт приймання – передачі житла, це означає, що наймодавець передав, а наймач погодився з усіма умовами договору і прийняв житло в користування. Якщо б у сторін були якісь претензії або розбіжності на момент укладення договору, вони мають право про це зазначити в акті. На практиці значення акту приймання – передачі досить велике, оскільки з ним пов'язують момент укладення основного договору та фактичної передачі житла.

Також, після закінчення строку дії договору сторони зобов'язані підписати акт приймання – передачі житла, в якому обумовлюють всі недоліки майна за строк

користування житлом та інші претензії, якщо такі будуть мати місце на момент закінчення строку договору найму житла. Підписання акту приймання-передачі житла, після закінчення строку договору оренди наймодавцем і наймачем свідчить про припинення зобов'язань за даним договором шляхом належного їх виконання.

Висновки. Отже підсумовуючи вище сказане, можна зробити наступні висновки: вичерпного переліку істотних умов договору найму (оренди) житла не існує, в кожному конкретному випадку вони визначаються на розсуд сторін. Предметом договору найму житла є помешкання придатне для постійного проживання у ньому. Враховуючи специфіку даного договору, наведемо власні вимоги придатності для проживання житла з точки зору строкового користування, це внутрішній стан конкретного нерухомого майна, яке передається в найм, зумовлений наявністю ремонту, додаткових речей, таких як меблів та побутової техніки, наявність або відсутність комунікацій, які забезпечують використання останнього за призначенням.

Також було б доцільно до договору найму (оренди) житла додати ще й графік розрахунків між сторонами для уникнення розбіжностей на практиці, які зумовлені строковістю договору в цілому і періодичністю внесення орендних платежів зокрема.

Необхідно на законодавчому рівні визначити акт приймання – передачі житла додатком до договору найму (оренди) житла, без якого даний договір буде вважатись не укладеним. З моменту підписання акту приймання – передачі договір оренди житла буде набирати чинності і будуть обчислюватись всі строки за даним договором, це сприятиме уникненню розбіжностей між наймодавцем і наймачем на практиці.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 11. Ст. 44.
2. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40. Ст. 356.
3. *Галантич М.К.* Житлове право України. К., 2007.
4. Науково – практичний коментар Цивільного кодексу України / за ред. проф. Коссака В.М. Київ, 2008.
5. Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 17. Ст. 112.
6. Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні: Закон України від 11 грудня 2003 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 15. Ст. 232.

Даценко Олег Федорович,
старший викладач кафедри права,
Хмельницького національного університету

ПОЛІТИКА ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Для вдосконалення шляхів політики екологічної безпеки в сучасних умовах необхідно подолати серйозні проблеми, що породжують підвищення екологічної небезпеки для здоров'я й життя людей в різних регіонах України внаслідок техногенної діяльності, небезпечних природних процесів, воєнного конфлікту на сході України.

Для вирішення цих проблем є необхідним:

- наявність стратегії екологічної безпеки; розроблення програм упровадження природоохоронних заходів;
- подолання екологічної інформаційної ізоляції влади та населення України, постійне інформування населення про екологічні проблеми, упровадження нових правових інструментів з метою розширення можливостей участі громадськості в розв'язанні природоохоронних проблем;
- модернізація системи управління політики екологічної безпеки;
- застосування природоошадних технологій та формування екологічних обмежень (стандартів), контроль викидів відходів, координація зусиль влади, населення, бізнесу; зняття мораторію на перевірку підприємств та заохочення їх працювати за екологічними стандартами;
- запровадження автоматизованої системи моніторингу та посилення відповідальності за порушення у сфері екології;
- вдосконалення системи управління - модернізація кількарівневої системи управління екологічною безпекою, що уособлює в собі державне, регіональне, місцеве і громадське екологічне управління;
- глобалізація екологічних проблем, вирішення їх на міжнародній арені, створення міжнародних законів та договорів про охорону навколишнього середовища, національної системи охорони природи та використання природних ресурсів.

Розгляньмо коротко означені шляхи вдосконалення політики екологічної безпеки:

1. Наявність стратегії екологічної безпеки.

На сьогодні назріла нагальна потреба ефективного і прискореного розв'язання завдань політики екологічної безпеки, соціально-економічного розвитку та переведення національної економіки на модель сталого та еколого-безпечного функціонування.

Екологічна стратегія, що спрямована на мінімізацію втручання в навколишнє середовище, усунення шкоди, заданої довкіллю, та створення програм розвитку екологічної безпеки в світі в подальшому підвищать рівень свідомої відповідальності кожного мешканця планети.

Для активного упровадження міжнародного досвіду й урахування найкращих вітчизняних практик у запровадженні повного циклу екологічної політики європейського зразка, забезпечення моніторингу її ефективності, оцінювання результативності та вдосконалення необхідно упроваджувати розгляд стратегічних питань реформування і подальшого розвитку екологічного врядування за участі всіх зацікавлених сторін. Необхідно створювати майданчики для широкого обговорення проектів відповідних рішень та нормативно-правових актів, ознайомлення з найкращими природоохоронними практиками та інноваціями у сфері захисту довкілля [1, с.2].

2. Подолання екологічної інформаційної ізоляції влади та населення України.

На сьогодні екологічна інформація відіграє важливу роль не тільки в управлінні політикою екологічної безпеки, а й країною в цілому. Тому інформація про стан і зміни довкілля є важливою для держави, адже одним із головних напрямів діяльності державного управління є контроль стану навколишнього середовища, антропогенна дія на нього та розповсюдження інформації.

Кожного дня все більше постає необхідність у прийнятті якісних управлінських рішень в екологічній інформаційній системі управління, але це можливо лише з використанням достовірних даних екологічного моніторингу.

На жаль, в Україні стан державної системи моніторингу довкілля за її структурою, рівнем організації, можливостями не відповідає сучасним вимогам. Через

недосконалість державної системи екологічного моніторингу і низьку якість та доступність екологічної інформації попит на послуги цієї системи і фінансові надходження за такі послуги вкрай недостатні [3].

3. Модернізація системи управління політики екологічної безпеки.

На сучасному етапі в Україні має відбутися збалансування запитів людини, можливостей природи та технологій виробництва шляхом планомірного формування навколишнього середовища, якість якого забезпечила б можливість сталого розвитку суспільства.

Для забезпечення сприятливого розвитку країни необхідно застосовувати управлінську систему, що дасть змогу упроваджувати її повторно в різних регіонах, уникаючи можливих прорахунків. Процедури економічного управління закріплюються та вдосконалюються у процесі повторного застосування їх, враховуючи місцеві особливості в ході поширення на інші регіони країни.

На сьогодні в цілому в Україні створено кілька рівневу систему управління екологічною безпекою, що уособлює в собі державне, регіональне і громадське екологічне управління. У галузі охорони природи держава використовує методи прямого й опосередкованого впливу, а саме інвестиційну, податкову, кредитну і грошову політику, здійснює формування законопроектів, а також контроль реалізації шляхів політики екологічної безпеки.

Нині поступово зростає необхідність у створенні ефективних механізмів встановлення суб'єктів відповідальності за екологічний стан у регіоні. Управління регіональною екологічною політикою тісно пов'язано з функціями місцевого самоврядування.

4. Контроль викидання відходів, координація зусиль влади, населення, бізнесу.

Актуальним і важливим питанням сьогодення серед проблем забруднення навколишнього середовища в Україні є проблема викидів відходів. Ця проблема нагальна не тільки в Україні, а й у всьому світі. Тому все більше постає необхідність у вдосконаленні системи поводження з відходами на національному, регіональному та місцевому рівні.

Слушно, що влада починає контролювати процес, упроваджуючи нові законопроекти та формування нових стратегій успіху в екологічних питаннях.

У липні 2017 р. Міністерство екології та природних ресурсів України закінчило роботу над Національною стратегією поводження із відходами. У Стратегії детально описано проблему поводження з побутовими відходами та заходи для її вирішення. Однак Стратегія потребує детального аналізу [2].

За даними Міністерства екології та природних ресурсів України з 1 січня 2018 р. все українське сміття мають спершу сортувати за видами матеріалів. Далі його мають поділити на безпечне і небезпечне для захоронення або на готове для повторного використання, безпечне - вивезуть на полігони. Із небезпечним проведуть операції, щоби знешкодити його (перетворять властивості чи транспортують у спеціальні місця для зберігання) і вивезуть на полігони. Готове для повторного використання перероблять відповідно до технологій підприємства. При цьому на звичайні сміттєзвалища не мають потрапляти відходи, що розкладаються біологічним шляхом (норма Директиви ЄС 1999/31/ЄС).

Передбачено розширення відповідальності виробників та імпортерів, що сприятиме сталому виробництву та споживанню електричного та електронного обладнання, батарейок та акумуляторів. Передбачено створення належних правових умов для їхньої діяльності та спрямування коштів виробників електричного та електронного обладнання, батарейок та акумуляторів до сфери поводження з побутовими відходами [2].

5. Перехід до автоматизованої системи моніторингу навколишнього середовища.

У сучасних умовах постає необхідність у стратегічних, оперативних діях України, великого та особливого значення набуває моніторинг навколишнього середовища. Для вдосконалення політики екологічної безпеки потрібне прийняття оптимальних рішень, які неможливі без своєчасного комплексного моніторингу стану всіх складових екологічних систем і контролю основних джерел забруднення їх.

Сьогодні в Україні функціонування державної системи моніторингу вважається неефективним, що зумовлено низьким рівнем уніфікації нормативно-методичної бази, технічного забезпечення та взаємодії суб'єктів моніторингу, а також недостатнім фінансуванням робіт.

На сьогодні існує декілька теоретичних рішень, що зможуть позбутися недоліків, але вони ще не застосовувалися на практиці в реальних системах загальнодержавного рівня та в різних регіонах країни.

Отже, актуальним є вирішення таких проблем:

1. Створення алгоритмів для розроблення систем комплексного екологічного контролю та управління з урахуванням причинно-наслідкового характеру забруднення довкілля, із систематизацією просторових та інформаційних взаємовідношень між даними та можливістю їх оновлення за даними системного моніторингу довкілля, а також контролю викидів, скидів і відходів, котрі здійснюються на загальнодержавному рівні в усіх регіонах країни.

2. Розроблення на основі створеної технології й упровадження в Україні систем комплексного екологічного контролю та управління з широкими аналітичними можливостями, оперативним оновленням первинних даних та відповідністю до основних завдань відповідних екологічних установ та відомств.

3. Вдалим вирішенням проблем, що постали на сьогоднішній день, є перехід до автоматизованої системи моніторингу навколишнього середовища, тобто постає необхідність у створенні інтелектуальної екологічної системи управління.

Список використаних джерел:

1. Підсумковий документ конференції “Як досягти належного екологічного врядування?” (1-2 листоп. 2016, м. Київ). URL: https://mama-86.org/images/attachments/056/Summary_Conclusion_Draft_Last_UA.pdf.

2. Потапенко В. Г., Шевчук І. В. Проблеми державної системи екологічного моніторингу в Україні та шляхи їх подолання: аналіт. записка / Нац. ін-т стратег. досліджень. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/1038/>; Заржицький О. С. Актуальні проблеми правового забезпечення екологічної політики України (теоретичні аспекти): монографія. Дніпропетровськ: Нац. гірнич. ун-т, 2012. 200 с.

3. Крайнюков О. М., Некос А. Н. Моніторинг довкілля (Моніторинг нафтогазоносних територій). Харків: Фоліо, 2015. 204 с.

Євдокимов Павло Валерійович
здобувач кафедри адміністративного та господарського права
Запорізького національного університету

СУЧАСНИЙ СТАН АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КАДРОВОЇ ПОЛІТИКИ В ОРГАНАХ ПУБЛІЧНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ В УКРАЇНІ

Аналіз теоретичних основ поняття державної кадрової політики дозволяє визначити, що державна кадрова політика - це цілеспрямована загальнодержавна стратегія, яка розрахована на тривалий період діяльності держави, спрямована на пошук, формування, розвиток та раціональне використання і відтворення людського капіталу для забезпечення реалізації загальнонаціональних інтересів: інтересів особистості, суспільства та держави у різних сферах їх життєдіяльності, реалізація яких гарантує збереження національних цінностей, державний суверенітет, територіальну цілісність у контексті розвитку України як демократичної, соціальної держави з розвинутою ринковою економікою. Від стратегії подальшого розвитку держави залежать обсяг і межі державного регулювання кадрових процесів, рівень їх децентралізації та демократизації. Кадрова політика як соціальне явище, маючи багаторівневу структуру, значно ширше за змістом, ніж державна кадрова політика, де суб'єктом виступає держава, яка не може виключно на себе брати розв'язання всіх кадрових проблем [1, с. 563]. Кадрова політика відображає закономірності розвитку об'єктивних кадрових процесів, зв'язки та відносини, що дають їм певну якісну характеристику, визначають основні риси та принципи кадрової роботи. Формування державної кадрової політики є досить складним, суперечливим процесом. Він може бути результативним у разі дотримання певних вимог за умови послідовної реалізації низки науково-методичних, законодавчих, політичних та організаційно-управлінських заходів.

Розроблення концептуальних засад державної кадрової політики потребує врахування: наукових принципів пізнання соціальних явищ (системність, історизм, соціальна детермінованість); критичного осмислення та творчого застосування накопиченого наукового знання в галузі управління та кадрової діяльності; реального стану кадрового корпусу держави; критичного аналізу зарубіжного досвіду роботи з кадрами, його адаптації в Україні, беручи до уваги традиції та особливості менталітету [2, с. 71]. Державній кадровій політиці мають бути притаманні такі сутнісні риси:

- системність, що враховує різні аспекти кадрових питань - економічні, соціальні, моральні, соціально-психологічні тощо;
- наукова обґрунтованість та реалістичність врахування потреб суспільства в кадрах, послідовність та етапність вирішення стратегічних кадрових завдань, залучення до професійної діяльності підготовлених фахівців;
- єдність та багаторівневність щодо охоплення всього кадрового потенціалу, кадрових процесів;
- перспективність, що визначає випереджальний характер, враховує соціальний прогрес, зміни характеру праці та управлінських процесів;
- демократичність за цілями, соціальною базою та механізмами розв'язання кадрових проблем;
- моральність - виховання в кожному працівникові таких рис, як чесність, упевненість, громадянська відповідальність;
- законодавча забезпеченість.

Саме ці риси, що стають принципами, надають державній кадровій політиці цілісності і сутнісної визначеності, уможлиблюють її вплив на всі кадрові процеси в державі. Розроблення та впровадження науково обґрунтованої державної кадрової політики є нагальною потребою українського суспільства, найважливішою передумовою успішної реалізації інноваційної стратегії розвитку держави, спрямованої на забезпечення високих темпів економічного зростання країни та досягнення високих стандартів життя громадян.

Упровадження демократичних принципів в Україні супроводжується зміною ролі державної кадрової політики у сфері державного управління. Перехід до нової управлінської практики вимагає не тільки переорієнтації державно-суспільних відносин, які мають формуватися на засадах консенсусу та співробітництва, а й реформування інституту державної служби та служби в органах місцевого самоврядування, що сприятиме побудові ефективної держави [3, с. 152]. Принагідно зазначимо, що однією з найбільш значущих складових державної кадрової політики є кадрова політика в системі державного управління, оскільки саме практична діяльність державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування значною мірою сприяє успішному розв'язанню проблемних питань у сфері забезпечення національної безпеки, зокрема здійснення завдань економічного, політичного й культурного розвитку суспільства, є чинником інституціональної спроможності національного кадрового потенціалу. Реалізація державної кадрової політики передбачає переорієнтацію державного управління із системоцентричної парадигми на персоноцентричну. У зв'язку з цим доцільно розглядати розвиток системи державного управління як сукупність трансформацій компонентів (цілі, принципи, кадри, структура, функції, методи, технологія, інформація, техніка), процедур діяльності, зв'язків між компонентами та учасниками процесів, уявлень працівників щодо напрямів, темпів та змісту цих змін.

Назріла нагальна потреба зміни управлінської парадигми у сфері державної кадрової політики, вироблення моделі сталої, дійової кадрової системи, упровадження нових кадрових технологій. Стратегія державної кадрової політики виражає волю народу, політичний курс роботи з кадрами на загальнодержавному рівні, визначає основи формування, розвитку та раціонального використання кадрів, усіх людських ресурсів держави. У структурно-змістовому плані державна кадрова політика - це система офіційно визнаних цілей, завдань, пріоритетів і принципів діяльності держави з організації та регулювання кадрових процесів і відносин. Державна кадрова політика реалізується через сукупність різноманітних соціальних функцій владних інститутів і визначає шляхи і засоби кадрового забезпечення реформ, професіоналізм їх здійснення; є важливим фактором збереження та зміцнення цілісності держави, соціально-політичної стабільності суспільства і виступає елементом регуляції життєдіяльності населення.

Важливий напрям кадрової політики в контексті відтворення та ефективної реалізації кадрового потенціалу - стимулювання розвитку самоосвіти кадрів. Потреба в державному впливі на розвиток самоосвіти зумовлюється суспільною та особистісною необхідністю, зростанням ролі освіти в життєдіяльності особистості й суспільства в сучасних умовах його розвитку. Особливе місце серед шляхів реалізації Стратегії посідає підвищення ролі молоді як пріоритетного напрямку розвитку кадрового потенціалу держави, від якого багато в чому залежить реформування та оновлення, стабілізація та розвиток українського суспільства. Формування та реалізація державної кадрової політики має здійснюватися на засадах системної діяльності, яка поєднує науково-методологічні, політико-правові, соціально-економічні, морально-психологічні, соціокультурні, управлінські та інноваційні аспекти.

Прагнення України відповідати європейському рівню в усіх сферах діяльності держави вимагає значних перетворень, зокрема, і тих, що стосуються удосконалення кадрової політики в системі державного управління та місцевого самоврядування. Сучасний представник влади має бути наділений не лише відповідними повноваженнями, а й певним комплексом особистих моральних та психологічних якостей. Він перш за все повинен бути авторитетним, інтелігентним, поінформованим та обізнаним у всіх сферах, що пов'язані з його діяльністю: економічних законах, законодавстві про працю, сучасних методах управління, особливостях його регіону тощо. Крім того, важливу роль відіграє психологічна сумісність даного представника із колективом, що неабияк актуалізує позицію кожного державного службовця щодо його кар'єрного зростання [4].

Важливу роль у сучасній кадровій політиці відіграє оцінка ефективності роботи органів влади. Аналіз свідчить, що єдиного системного підходу до тлумачення поняття оцінки ефективності, її сутності та значення не існує. На цей час оцінка ефективності ґрунтується майже цілком на формальних показниках і здійснюється в більшості випадків у формі атестації. Така система сприймається працівниками як проста формальність, практично не впливає на оплату їхньої праці. Тому ще одним важливим завданням органів державної влади та місцевого самоврядування є чітке і предметне визначення об'єктів, методів і процедур оцінки ефективності діяльності персоналу, визначення чітких критеріїв і показників такої оцінки. Велика увага має приділятися також підвищенню особистої відповідальності державних службовців та посадових осіб органів місцевого самоврядування за доручену справу, що сприяє зниженню їх відчуження і посиленню їх відданості справі обслуговування громадських інтересів.

Таким чином, здійснення економічних та соціальних перетворень, надання державними службовцями управлінських послуг можливо лише за умови створення ефективної системи роботи з персоналом, яка відповідала б стандартам демократичної, правової держави із соціально орієнтованою ринковою економікою. З цією метою проводиться широкомасштабна адміністративна реформа в Україні, невід'ємною складовою якої є кадрова політика в органах державної влади та органах місцевого самоврядування. Державна кадрова політика є найважливішим фактором збереження та зміцнення цілісності держави, соціально-політичної стабільності суспільства, стратегічною складовою регуляції життєдіяльності громадян. Важливою складовою державної кадрової політики є створення збалансованої системи управління людським капіталом, що має забезпечити оптимальне використання трудових ресурсів країни.

Список використаних джерел:

1. Олуйко В. М., Примуш Р. Б. Професійний розвиток особистості службовців у процесі кар'єрного зростання. *Університетські наукові записки Хмельницького університету управління та права*. 2017. № 1 (61). С. 356-374.
2. Кулик Д. О. До проблеми припинення державно-службових відносин. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер. Юриспруденція. 2014. № 12. Т. 2. С. 70–72.
3. Грищук А. Б. Державна служба в Україні: адміністративно-правовий вимір : монографія. Львів: 2018. 232 с.
4. Горбатенко В. Конституційні засади проведення адміністративної реформи в Україні та удосконалення системи органів виконавчої влади. Офіційний веб-сайт Міністерства юстиції України. 2015. URL. : <http://www.old.minjust.gov.ua/41>.

Єрмак Олексій Вікторович,

*доцент кафедри кримінального, кримінально-виконавчого права та кримінології
Академії Державної пенітенціарної служби, кандидат юридичних наук*

Сапун Ольга Михайлівна

*студентка VI курсу факультету заочного контрактного навчання та підвищення
кваліфікації працівників Академії Державної пенітенціарної служби*

ДО ПИТАННЯ ПРО НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ПРИМУСОВИХ ЗАХОДІВ МЕДИЧНОГО ХАРАКТЕРУ ДО ЗАСУДЖЕНИХ

Кримінальний кодекс України передбачає звільнення від призначеного покарання або відбування покарання за хворобою чотирьох категорій осіб: осіб, які в стані психічної хвороби або під час відбування покарання захворіли на психічну хворобу, що позбавляє їх можливості усвідомлювати свої дії (бездіяльність) або керувати ними (ч. 1 ст. 84 КК України); осіб, які після вчинення злочину, але до постановлення вироку захворіли на іншу тяжку хворобу, що перешкоджає відбуванню покарання (ч. 2 ст. 84 КК України); осіб, які під час відбування покарання захворіли на іншу тяжку хворобу, що перешкоджає відбуванню покарання (ч. 2 ст. 84 КК України); засуджених військовослужбовців, в разі визнання їх непридатними до військової служби за станом здоров'я (ч. 3 ст. 84 КК України).

Особи, які під час відбування покарання захворіли на психічну хворобу, що позбавляє їх можливості усвідомлювати свої дії (бездіяльність) або керувати ними, можуть бути звільнені від призначеного покарання або від відбування покарання. Передумовою звільнення від покарання осіб, які захворіли на психічну хворобу, є реальне відбування особою покарання, призначеного вироком суду. Підставою звільнення від покарання, зазначених у ч. 1 ст. 84 КК, є їх захворювання на психічну хворобу, що позбавляє їх можливості усвідомлювати свої дії (бездіяльність) або керувати ними. Засуджений, що відбуває покарання і страждає на психічний розлад не здатен усвідомлювати зміст виправної роботи, яка проводиться з ним персоналом ДКВС України, а також не повинен нести тягар покарання, який також може бути йому не зрозумілим.

Звільнення від покарання або від відбування покарання осіб, які захворіли на психічну хворобу здійснюється в результаті врахування двох критеріїв: медичного та юридичного. Наявність у засудженого психічного захворювання має бути підтверджено актом психіатричного обстеження засудженого в стаціонарних умовах спеціалізованої психіатричної лікарні (відділення) Державної кримінально-виконавчої служби України (п. 5 розд. VI Порядку організації надання медичної допомоги засудженим до позбавлення волі, затвердженого наказом МЮУ та МОЗ України від 15 серпня 2014 р. № 1348/5/572).

Медичному обстеженню з метою підготовки та подання до суду матеріалів для вирішення питання про звільнення засуджених від подальшого відбування покарання підлягають засуджені, які захворіли в установі виконання покарання, а також особи, які захворіли до засудження, але їх хвороби внаслідок прогресування набули характеру, зазначеного в переліку захворювань, які є підставою для подання до суду матеріалів про звільнення засуджених від подальшого відбування покарання, згідно з додатком 12 до Порядку організації надання медичної допомоги засудженим до позбавлення волі, затвердженого наказом МЮУ та МОЗ України від 15 серпня 2014 р. № 1348/5/572.

До таких захворювань відносяться: 1. деменції: а) деменція при хворобі Альцгеймера середнього та важкого ступенів; б) деменція при хворобі Піка; в) деменція

важкого ступеня при: хворобі Гентінгтона, хворобі Паркінсона, нейроінфекції, сифілісі та прогресивному паралічі, травмах головного мозку, епілепсії, судинних захворюваннях, пресенільна та сенильна деменції; 2. амнестичний синдром органічного походження, не обумовлений алкоголем або іншими психоактивними речовинами, у зв'язку з: травмами головного мозку, судинними захворюваннями, епілепсією, новоутвореннями головного мозку, нейросифілісом, нейроінфекціями, іншими захворюваннями; 3. психотичні стани органічного походження: 1) галюциноз органічного походження; 2) кататонічний стан органічного походження; 3) маячний (шизофреноподібний) стан органічного походження; 4. шизофренія, шизотипічні та маячні розлади: а) шизофренія параноїдна, гебефренна, кататонічна, недиференційована безперервна з наростаючим дефектом; б) шизотипний розлад; в) хронічні маячні розлади; 5. біполярні афективні розлади, рекурентні депресивні розлади - епізод важкої депресії з психотичними симптомами, суїцидальним ризиком; 6. розлади особистості та поведінки органічної етіології, обумовлені хворобою, ушкодженням чи дисфункцією головного мозку - нейроінфекції, дегенеративні ураження головного мозку, судинні захворювання головного мозку, епілепсія, інші органічні ушкодження головного мозку; 7. розлади особистості у стані важкої декомпенсації із загрозою ауто- чи гетероагресії - параноїдний розлад особистості, шизоїдний розлад особистості, дисоціальний розлад особистості, емоційно нестабільний розлад особистості, імпульсивний розлад особистості, істеричний розлад особистості, ананкастний розлад особистості.

Матеріали на засуджених, хворих на психічні розлади, розглядаються за наявності форми № 101/о "Акт психіатричного огляду засудженого", затвердженої наказом Міністерства охорони здоров'я України від 29 грудня 2000 року № 369, в стаціонарних умовах спеціалізованої психіатричної лікарні (відділення) Державної кримінально-виконавчої служби України.

З урахуванням результатів медичного огляду засудженого лікарсько-консультативна комісія негайно складає висновок про медичний огляд засудженого щодо наявності захворювання, визначеного Переліком захворювань, які є підставою для подання до суду матеріалів про звільнення засуджених від подальшого відбування покарання. Після медичного огляду голова комісії доводить висновок засудженому. Висновок комісії негайно передається до УВП, за якою значиться такий хворий засуджений на дату огляду комісією.

На підставі висновку комісії начальник УВП, за якою значиться засуджений, протягом доби після отримання висновку комісії готує подання до суду про вирішення питання для звільнення засудженого від відбування покарання за хворобою. До подання додаються особова справа засудженого і висновок комісії. У разі звільнення засудженого від подальшого відбування покарання у зв'язку із психічним розладом до нього судом можуть бути застосовані примусові заходи медичного характеру.

Отже, можна зробити висновок, що нормативно-правове регулювання застосування примусових заходів медичного характеру здійснюється на законодавчому та підзаконному рівні. На підзаконному рівні таке регулювання здійснюється спільним наказом Міністерства юстиції та Міністерства охорони здоров'я тому, має міжгалузевий характер на стику двох галузей права: кримінально-виконавчого та медичного.

Квіт Наталія Михайлівна,
доцент кафедри цивільного права та процесу
Львівського національного університету імені Івана Франка,
кандидат юридичних наук, доцент

КЛАСИФІКАЦІЯ БІОЛОГІЧНИХ МАТЕРІАЛІВ ТА ЇЇ РОЛЬ У ВИЗНАЧЕННІ СФЕРИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ЩОДО СТВОРЕННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ БІОБАНКІВ

Сфера правового регулювання діяльності щодо створення та використання біобанків залежить від багатьох чинників, а саме, від того, який це вид біобанку, а також і від того, який біологічний матеріал входить до його складу, від цього також залежить порядок його вилучення чи отримання. Тому, проведення класифікації біологічного матеріалу матиме не лише теоретичне, але й важливе практичне значення. На сьогодні, на жаль, це питання не є дослідженим у науці медичного права, що може потягнути за собою плутанину у правозастосовній практиці.

Тож запропоновано наступні критерії для класифікації біологічного матеріалу:

- 1) За підставою отримання біологічного матеріалу:
 - біологічний матеріал, що був вилучений з метою його передачі до складу біобанку на підставі поінформованої згоди донора;
 - біологічний матеріал, що був вилучений чи отриманий з діагностичною та/або лікувальною метою та наданий біобанку на підставі поінформованої згоди пацієнта на його подальше використання.

Практичне значення такої класифікації полягає в тому, що для передачі до складу біобанку біологічного матеріалу у цих двох випадках є різні підстави, а також різна мета та порядок правового регулювання вилучення чи отримання такого матеріалу. Зокрема в першому випадку порядок вилучення біологічного матеріалу регулюється трансплантаційним законодавством, а в другому випадку порядок вилучення чи отримання регулюється законодавством, що регулює порядок здійснення діагностичної та лікувальної діяльності і частково трансплантаційним законодавством в частині дачі згоди на подальше використання матеріалу для виготовлення біоімплантів.

- 2) За походженням біологічного матеріалу:
 - Біологічний матеріал людського походження;
 - Біологічний матеріал ембріофетального та/або позафетального походження.

Така класифікація також має практичне значення, оскільки, по-перше, законодавством встановлений особливий порядок отримання та передачі такого біологічного матеріалу до складу біобанку, шляхом отримання поінформованої згоди від вагітної жінки перед проведенням штучного переривання вагітності (аборту) чи штучних пологів у на підставі медичних показань (з особливим наголосом на конфіденційність інформації про неї) чи перед пологами, коли мова йде про позафетальні матеріали (плаценту (її оболонки), пуповину тощо), які отримуються після народження дитини, по-друге, у зв'язку із морально-етичними особливостями використання такого виду біологічного матеріалу. Тут важливо наголосити, що ембріофетальні матеріали – це завжди і виключно анатомічні матеріали мертвого ембріона (плода) людини, а коли ми говоримо про позафетальні матеріали, то відповідно до визначення даного в Порядку проведення клінічних випробувань тканинних і клітинних трансплантів та експертизи матеріалів клінічних випробувань, це є так звані анатомічні позазародкові матеріали. Ці матеріали можуть бути отримані

як внаслідок штучних пологів чи штучного переривання вагітності, а отже походити від мертвого ембріона (плода) людини (пуповина, плацента, плідні оболонки, амніотична рідина), так і можуть бути отримані після пологів та народження дитини живою (пуповина, плацента). Зокрема, відповідно до Переліку тканин і клітин людини, з якими дозволена діяльність банків пуповинної крові, інших тканин і клітин людини, до складу біобанку можуть входити пуповина (пуповинний канатик) та виділені з неї клітини, плацента та виділені з неї клітини, а також матеріал ембріофетального походження та виділені з нього тканини, які виділені окремо. Тому ми пропонуємо внести зміни до цього переліку і замість окремого виділення плаценти та пуповини ввести такий пункт як «позафетальні матеріали», і визначити їх як анатомічні позазародкові матеріали (пуповина, плацента та виділені з них клітини), які отримані внаслідок штучного переривання вагітності чи штучних пологів в порядку передбаченому Законом України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині» або отримані після народження дитини в порядку, передбаченому Наказом МОЗ України щодо забору та тимчасового зберігання пуповинної (плацентарної) крові та/або плаценти. Такий підхід дозволить більш чітко визначити склад такого біологічного матеріалу та особливості правового регулювання його отримання.

3) За видом донорства:

- Біологічний матеріал, отриманий від живого донора (прижиттєве донорство) – тканини та клітини здатні до регенерації (самовідтворення), надані донором для трансплантації чи виготовлення біоімплантатів (сюди можна віднести наступні біологічні матеріали з переліку: пуповинна кров, пуповина, плацента, гемо поетичні стовбурові клітини, виділені з периферичної крові, сполучна тканина, тканина яєчника (яєчка), молочні зуби);

- Біологічний матеріал, отриманий від донора посмертно (посмертне донорство) – сюди можна віднести очне яблуко або його складові, як особливий різновид тканини, який може бути вилучений лише посмертно, а також ембріофетальні матеріали та позафетальні матеріали мертвого ембріона (плода) людини, в порядку визначеному законодавством про трансплантацію.

Такий поділ обумовлений особливістю правового регулювання посмертного та прижиттєвого донорства в законодавстві України про трансплантацію, а отже особливим порядком отримання такого біологічного матеріалу та його передачі до складу біобанків.

4) Залежно від способу отримання біологічного матеріалу:

- Біологічний матеріал, отриманий без втручання в організм людини (т.з. біологічні відходи – продукти життєдіяльності людського організму, які виводяться з організму природнім шляхом (секрети, слина, піт, сеча тощо) чи певні тканини, що відторгаються організмом протягом життя (наприклад молочні зуби, волосся тощо). Виходячи із аналізу чинного Переліку тканин і клітин, з якими дозволена діяльність банків пуповинної крові, інших тканин в клітин людини – сюди можна віднести лише молочні зуби, які самі випали, а також плаценту, пуповину та пуповинну кров, отримані під час природніх пологів (без застосування кесарського розтину), проте виходячи із визначення біологічного матеріалу, що міститься в Ліцензійних умовах 2016 року сюди також можна віднести біологічні рідини, секрети, продукти життєдіяльності, фізіологічні виділення, а також мазки та змиви.

- Біологічний матеріал, отриманий інвазивним шляхом (шляхом втручання в людський організм) – сюди відносяться всі тканини, клітини, отримані шляхом вилучення з організму людини. Варто зауважити, що у новій редакції закону про трансплантацію у ст.1 дане визначення поняття «вилучення анатомічних матеріалів»,

як хірургічної операції чи іншого медичного втручання, в результаті якого отримуються анатомічні матеріали людини для трансплантації та/або виготовлення біоімплантів.

Практична значимість даної класифікації полягає у визначенні співвідношення ризиків, які існують для особи, від якої біологічний матеріал походить. В першому випадку ризик полягає в можливості розголошення особистої інформації такої особи в процесі використання її біологічного матеріалу та у можливості знищення такого біологічного матеріалу (в разі передачі його на зберігання). Натомість у другому випадку крім вищезазначених ризиків є ще набагато небезпечніший ризик виникнення ускладнень, пов'язаних із втручанням чи лікарської помилки в ході втручання. Цей ризик в разі його настання може стати причиною заподіяння шкоди здоров'ю чи навіть життю особи. Така суттєва різниця в ризиковості отримання біологічного матеріалу повинна проявлятися у правовому регулюванні, зокрема з метою формування законодавчих гарантій щодо охорони такої особи, що має проявлятися у встановленні чітких вимог щодо належного інформування особи про всі можливі ризики для її життя чи здоров'я, які пов'язані із вилученням біологічного матеріалу та регулюванні відповідальності за ненадання такої інформації.

Проведена класифікація біологічних матеріалів дозволить визначити особливості правового регулювання їх отримання та використання, як складової частини біобанку та полегшить застосування відповідного законодавства на практиці.

Когут Ольга Володимирівна,
*доцент кафедри права Хмельницького національного університету,
кандидат юридичних наук, доцент*

СТАНДАРТИ РАДИ ЄВРОПИ В АДМІНІСТРАТИВНО-ДЕЛІКТНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ

17 липня 1997 року ВРУ було ратифіковано Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод [1], після чого у будь-якої особи з'явилася можливість (а у суб'єктів владних повноважень навіть обов'язок) порівнювати відповідність чинного законодавства та своєї діяльності не лише до вимог Конституції України, а й стандартів захисту прав особи, гарантованих цією Конвенцією. А 23 лютого 2006 року було прийнято Закон України «Про виконання Рішень та застосування практики Європейського Суду з прав людини» [2], у статті 17 якого встановлюється, що «суди застосовують при розгляді справ Конвенцію та практику Суду (Європейського Суду з прав людини) як джерело права». Але слід зазначити, що ст.6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [3] поширює свою дію лише на порядок судового розгляду справ про цивільні права і обов'язки та справ про кримінальне обвинувачення, що зумовлює необхідність визначення змісту поняття «справа про кримінальне обвинувачення» та його відмінностей від справ про адміністративні порушення.

Європейський Суд визначає суть правопорушення виходячи з таких критеріїв ідентифікації тієї чи іншої справи, як справи про кримінальне обвинувачення: 1) віднесення правопорушення до кримінального права у правовій системі держави; 2) правова природа порушення; 3) характер і ступінь суворості покарання, яке може понести правопорушник. Тому підтримуємо думку науковців про те, що «справами про

кримінальне обвинувачення» у розумінні Конвенції можна вважати не лише власне кримінальні справи, а й справи: 1) про корупційні діяння, санкцією за які може бути відмова у призначенні на посаду або позбавлення права балотуватись у депутати або на виборні посади в державні органи; 2) про адміністративні правопорушення, санкцією за вчинення яких є арешт правопорушника, оплатне вилучення майна, конфіскація майна чи позбавлення спеціального права, наданого цій особі [4, с.240]. З метою поширення на осіб, які притягуються до відповідальності за зазначені правопорушення процесуальних гарантій, передбачених статтею 6 Конвенції, необхідно їх вивести із сфери адміністративно-деліктного права. Зазначимо, що новий Кримінальний процесуальний кодекс України [5] у п.7 ч.1 ст.3 проголошує, що законодавчими актами України, які встановлюють кримінальну відповідальність є Кримінальний кодекс України та закон України про кримінальні проступки. А 22 листопада 2018 року було прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» [6], який мав набути чинності з 1 січня 2020 року, але 3 грудня 2019 року дату набуття чинності було відтерміновано до 1 липня 2020 року [7]. Згідно з цим Законом, *кримінальні проступки повинні стати поряд зі злочинами різновидами кримінальних правопорушень, які каратимуться на підставі кримінального закону*. Кримінальним проступком визначається передбачене Кримінальним кодексом діяння (дія чи бездіяльність), за вчинення якого передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або інше покарання, не пов'язане з позбавленням волі. Встановлюються зміни до деяких статей Кодексу України про адміністративні правопорушення. Зокрема хочемо відмітити, що законодавець нарешті спробував виключити з ч.3 ст.21 слова та цифри «частинами першою і другою статті 130» (адже до цього часу існує закріплена у ст.21 можливість звільнення від адміністративної відповідальності за керування у стані сп'яніння з передачею матеріалів про адміністративне правопорушення на розгляд громадської організації або трудового колективу!).

Але, *по-перше*, виходячи з наведеного вище положення Кримінального процесуального кодексу України, питання кримінальних проступків повинні бути врегульовані окремим законом, а не Кримінальним кодексом України. *По-друге*, у кримінальну площину переведено лише положення ст.130 щодо керування транспортними засобами в стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції водіїв. Надання такому правопорушенню статусу кримінального проступку дозволить поширити на процедуру його розгляду гарантії Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. А як бути з іншими правопорушеннями, які, виходячи з практики діяльності Європейського суду з прав людини, можна прирівняти до справ про кримінальне обвинувачення? Це може, наприклад, стосуватись ст.185, ст.185-3 КУпАП або інших адміністративних правопорушень, які досить схожі з кримінальними (наприклад, ст.44. КУпАП та ст.309 КК України, ст.106-2 КУпАП та ч.1 ст. 310 КК України). *По-третьє*, метою змін було, зокрема, посилення відповідальності за керування транспортними засобами в стані алкогольного сп'яніння. Дійсно, максимальний розмір штрафу підвищується з 2 400 до 3-х тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Але якщо сьогодні ч.3 ст.130 передбачає позбавлення права керування транспортними засобами на строк 10 років, то нова ст.286-1 КК України передбачає таке позбавлення на строк від 2-х до 3-х років.

Окремої уваги заслуговують провадження щодо розгляду і вирішення адміністративних справ, пов'язаних із вчиненням адміністративних проступків та притягненням правопорушників до адміністративної відповідальності –

адміністративно-деліктні провадження. У контексті наближеності до європейського законодавства актуальним є дотримання принципів накладення адміністративних стягнень, які містяться у *Рекомендації № R 91) I Комітету міністрів Ради Європи державам-членам щодо адміністративних санкцій*, яка була ухвалена Комітетом міністрів РЄ 13 лютого 1991 року [8] з метою сприяння захисту громадянина (як об'єкта адміністративної діяльності) перед діями органів державної влади в напрямку збалансованості, яка характеризує сферу публічних свобод. Такими принципами визнано:

- 1) законність;
- 2) застосування адміністративної санкції лише за дію, яка визнається протиправною на підставі закону;
- 3) неможливість бути двічі притягнутим до відповідальності за одне діяння;
- 4) розумність строків застосування адміністративних санкцій;
- 5) обов'язок закінчення будь-якої процедури щодо застосування адміністративних санкцій прийняттям остаточного рішення;
- 6) необхідність додержання загального права на захист особи (знати про можливість застосування адміністративної санкції та про характер доказів проти неї, мати достатньо часу для підготовки свого захисту, мати можливість висловити свою думку, отримати обґрунтоване рішення);
- 7) тягар доказування лежить на адміністративному органі;
- 8) рішення про накладення адміністративних санкцій має переглядатися судом.

Необхідно зазначити, що більшість зазначених принципів опосередковано закріплена в Кодексі України про адміністративні правопорушення. Так, ст. 7 присвячена забезпеченню законності при застосуванні заходів впливу за адміністративні правопорушення; ст. 36 – порядку накладення адміністративних стягнень при вчиненні кількох адміністративних правопорушень; ст. 38 чітко регламентує загальні та особливі строки накладення адміністративного стягнення; ст.ст.251-252 – особливостям доказування у справах про адміністративні правопорушення; ст. 268 – правам особи, яка притягається до адміністративної відповідальності; ст.ст.287-288 – про право та порядок оскарження постанови по справі про адміністративне правопорушення тощо. У контексті *необхідності додержання загального права на захист особи* слід зазначити, що встановлено строк вручення повістки особі, яка притягається до адміністративної відповідальності (не пізніш як за три доби до дня розгляду справи), але це стосується лише судового розгляду справи (ст. 277-2). Вважаємо, що доцільно було б передбачити обов'язок повідомлення про місце і час розгляду справи також і іншими органами.

Отже, зазначені вище гарантії повинні бути критеріями для об'єктивної оцінки відповідності проваджень щодо накладення адміністративних стягнень в Україні вимогам європейських стандартів, а саме адміністративно-деліктне законодавство потребує радикального оновлення.

Список використаних джерел:

1. Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції : Закон України від 17 липня 1997 року. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/475/97-%D0%B2%D1%80>
2. Про виконання Рішень та застосування практики Європейського Суду з прав людини : Закон України від 23 лютого 2006 року. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15>

3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004
4. Адміністративне деліктне законодавство: Зарубіжний досвід та пропозиції реформування в Україні / Автор-упорядник О.А. Банчук. К. : Книги для бізнесу, 2007. 912 с.
5. Кримінальний процесуальний кодекс України. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
6. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень: Закон України від 22 листопада 2018 року. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2617-19>
7. Про внесення зміни до розділу II "Прикінцеві та перехідні положення" Закону України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень": Закон України від 3 грудня 2019 року. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/321-20#n2>
8. Рекомендація № R (91) 1 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам щодо адміністративних санкцій від 13 лютого 1991 року. URL : http://www.pravo.org.ua/files/zarub_zakon/Rec_1991.pdf

Козяр-Скок Лілія Володимирівна,
старший викладач кафедри права Хмельницького національного університету,
кандидат юридичних наук

ВПЛИВ ДОКТРИНИ ТА ВНУТРІШНЬОГО ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО СПАДКОВИХ ВІДНОСИН НА ПРОЦЕС СПАДКУВАННЯ: ФРН ТА УКРАЇНА

Складність предмета та неоднозначність тлумачення одних і тих самих понять як у теорії [1; 2; 12], так і у судовій практиці виділяють доктрину як істотне джерело інформації. Значення доктрини у міжнародному приватному праві підтверджує наявність літератури різного формату практично у всіх країнах світу [3; 6; 8]. Тенденцією є поява досліджень, заснованих на практичному, позитивному використанні понять і категорій міжнародного приватного права у різних видах юридичної діяльності (грунтовний огляд регулювання порядку спадкування, режиму майнових прав подружжя, дарування – [7,24]).

Особливо цінними у даному питанні є роботи українських вчених: О.О. Кармази [11], О.О. Мережка [8], О.П. Печеного [9], С.Я. Фурси [14], Є.І.Фурси [13], а також зарубіжних вчених: Мартіна Ліппа [21, с.8], Анатоль Дутта [18, с.2], Бауер Хартмута, Хорст Драйера, Георг Хермеса [20, с.836-838], Адольфа Вайслера [28, с.3], Йорга Шліпкорте [23, с.1-12] Райнера Шрьодера [25, с.15, 31, 161-164] та ін.

Усі питання матеріальних аспектів спадкових відносин у Німеччині, як і в Україні, належать до такої галузі права, як спадкове. Регулювання відносин, які пов'язані зі спадкуванням у Німеччині, традиційно базується на двох основоположних принципах – свободи заповіту (заповідач сам розпоряджається своїм майном) та

охорони інтересів сім'ї, що характерно і для України, але для Німеччини більшою мірою.

Вчений Райнер Вьорлен пише про реформи спадкового права, починаючи з положень Закону про вчинення заповітів та спадкових договорів (Testamentgesetz) від 21.07.1938 р. – до введення у дію нової редакції Німецького цивільного уложення від 01.01.2002 р. та вказує на появу в ньому 5 основоположних принципів спадкового права [29, с. 35-36,46].

Рольф Дітц називає спадкове право Німеччини частиною приватного права і вказує, що воно у своїй сучасній формі (книга видана 1949 р.) є результатом тривалого розвитку, чимало приватно-правових інститутів римського та німецького права «переплелися» [17, с.15]. Німецький вчений Дітер Ляйпольд поняття «спадкове право» визначає у суб'єктивному та об'єктивному розумінні [16, с.1-3]. Німецькими вченими аналізується сутність понять «спадщина» (Erbschaft) та «спадкове майно» (Nachlass) та їх співвідношення [26, с.1,12]. У доктрині спадкового права Німеччини формується нове поняття «спадковий процес» [28], а німецький вчений Хельмут Вайнгертнер у сучасному спадковому праві розкриває проблеми міжлокального спадкового процесу у взаємозв'язку із німецьким правом [27, с. 472].

Але слід зазначити, що законодавство країни, як правило, застосовується щодо своїх громадян, а з розвитком міжнародного права виникли питання щодо охорони і захисту прав громадян, які перебувають на законних підставах на територіях інших держав. Зокрема, Закон України «Про міжнародне приватне право» одним з перших пунктів у ст. 2 встановлює ті норми законодавства зарубіжної країни, які можуть і повинні застосовуватися до врегулювання правовідносин з іноземним елементом [10].

У Німеччині у 1986 році міжнародне приватне право зазнало певних змін, що зумовлено змінами внесеними до Німецького цивільного уложення [4]. Так, ст. 25 Вступного закону до Німецького цивільного уложення від 21 вересня 1994 року зі змінами станом на 27 липня 2011 року передбачається, що «спадкові відносини регулюються правом держави, громадянином якої є спадкодавець на момент своєї смерті», «для нерухомого майна, яке знаходиться всередині держави, спадкодавець може обрати німецьке право». Ст. 26 даного Закону визначається право держави щодо здатності осіб на складання і скасування заповіту, його форми та акту його скасування [19].

У доктрині цивільного права Німеччини з'являються наукові дослідження, присвячені питанням європейського спадкового права, аналізу міжнародного цивільного процесу в контексті вирішення спорів, які впливають із спадкових відносин, застосування іноземного права німецькими судами, виходячи з колізійного права (суд, виходячи із процесуальних приписів, зобов'язаний перевіряти, чи німецьке міжнародне приватне право містить норми про застосування німецького або іноземного права, а також досліджує сферу застосування договорів європейського співтовариства) [22, с. 186, 190, 249].

Також досліджуються положення нового європейського спадкового права згідно з Європейським спадковим уложенням (Die Europäische Erbrechtsverordnung), зокрема Європейським свідоцтвом про право на спадщину, а також вирішення спадкових спорів [16, с.267, 272]. Отже, норми іноземного права можна вважати елементом спадкових відносин. Тому серед багатьох проблем важливе місце посідають питання, пов'язані з надбанням та здійсненням спадкових прав у контексті колізійного вирішення питання про застосування того чи іншого права до конкретних правовідносин.

Загальний аналіз законодавства Німеччини та України свідчить, що вони є країнами континентального права, де домінують норми узгодженого і стабільного законодавства, які чітко взаємопов'язані, однак законодавства цих країн

характеризуються певними особливостями. Відмінність спадкового права країн континентальної Європи від права США та Англії (англосаксонського права) полягає в тому, що в континентальній правовій системі спадкування розглядається як універсальне правонаступництво, в результаті якого права та обов'язки спадкодавця переходять безпосередньо спадкоємцям.

Отже, у відносинах з іноземним елементом виникатиме питання про те, коли і який нормативний акт та якої країни має застосовуватися. Тому слід також вказати на важливу роль у питаннях спадкування з іноземним елементом міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, після чого вони стають частиною національного законодавства нашої держави (ст. 9 Конституції України) [5].

Розуміючи спірність поняття „джерела права”, неможливо ігнорувати і значення судової практики [15].

Список використаних джерел:

1. Антимонов Б. С. Советское наследственное право / Б. С. Антимонов, К. А. Граве. М. : Юр. лит., 1955. 264 с.
2. Барышев А. И. Приобретение наследства и его юридические последствия. М. : Гос. изд-во юрид. лит., 1960. С. 9.
3. Богуславский М. М. Международное частное право. 5-е изд. М., 2005. URL: <http://www.studfiles.ru/preview/428676/>
4. Германское право. Часть 1. Гражданское уложение / пер. с нем. М., 1996. С. 501- 515.
5. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96–ВР *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
6. *Корецький В. М.* Избранные труды: в 2 кн. Кн.1. К.: Наук.думка, 1989. 344с.
7. *Коссак В.* Проблеми взаємного визнання і виконання рішень юрисдикційних органів України і ФРН. *Право України.* 2000. №10. С. 118-119.
8. *Мережко А. А.* Наука международного частного права: история и современность [Текст] К. : Таксон, 2006. 356 с.
9. *Печений О. П.* Спадкове право. Х. : Фактор, 2012. 368 с.
10. Про міжнародне приватне право: Закон України від 23.06.2005 р. № 2709-IV *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2709-15>
11. Спадкове право: Нотаріат. Адвокатура. Суд: наук.-практ. посіб. / [С. Я. Фурса, Є. І. Фурса, О. М. Клименко, С. Я. Рабовська, О. О. Кармаза та ін.]; за заг. ред. С. Я. Фурси. К. : Видавець Фурса С. Я.; КНТ, 2008. 1216 с.
12. *Тарханов В. А.* Гражданские права и ответственность. Уфа : УВШ МВД, 1996. С. 5.
13. *Фурса Є. І.* Спадкові правовідносини в нотаріальній і судовій практиці: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького, 2004. 213 с.
14. *Фурса С. Я.* Толкование завещания: теоретические концепции и практика / С. Я. Фурса, Є. І. Фурса. *Цивилистическая процессуальная мысль: сб. науч. ст.* К. : ЦУЛ, 2013. № 2. С. 360-375.
15. *Фурса С. Я.* Окреме провадження у цивільному процесі України. К.: Вид-во КДУ, 1999. С. 231–249.
16. *Dieter L.* Erbrecht Ein Lehrbuch mit Fällen und Kontrollfragen [Text] / Leipold Dieter. Mohr Siebeck. 20., neu bearbeitete Auflage, 2014. 390 s.

17. *Dietz R.* Erbrecht. Ein Grundriss [Text] / Rolf Dietz. Bonn: Humboldt Verlag, 1949. 282 s.
18. *Dutta A.* Warum Erbrecht? Das Vermögensrecht des Generationenwechsels in funktionaler Betrachtung [Text] Tübingen: Mohr Siebeck Verlag, 2014. 682 s.
19. Einführungsgesetz zum Bürgerlichen Gesetzbuch vom 21.09.1994 URL: <http://dejure.org/gesetze/EGBGB/26.html>.
20. Kommentar zum Grundgesetz [Text] / [Bauer Hartmut, Horst Dreier, Georg Hermes und andere]. Band I. 1996. 1400 s.
21. *Lipp M.* Examens-Repetitorium. Erbrecht [Text] Hamburg: C. F. Müller, 2013. 211 s.
22. *Rembert S.* Erbrecht in Europa [Text] / Süß Rembert, Haas Ulrich. Zerb Verlag, 2004. 1173 s.
23. *Schliepkorte J.* Entwicklungendes Erbrechtszwischen 1933 und 1953. Studienverlag [Text] Bochum: Brockmeyer, 1989. 259 s.
24. Schotten. Das internationale privatrecht in der notariellen Praxis. C.H. Beck, 1995.
25. Schröder R. Abschaffung oder Reform des Erbrechts. Die Begründung einer Entscheidung des BGB-Gesetzgebers im Kontext sozialer, ökonomischer und philosophischer Zeitströmung [Text] Ebelsbach am Main: Verlag Rolf Gremer, 1981. 567 s.
26. Testament&Erbvertrag. Handkommentar mit Gestaltungsvorschlägen für die Kaufelanjuristische Praxis [Text] / 3 völlig neu bearbeitete Auflage. Darmstadt: Hermann Luchterhand Verlag, 2000. 1169 s.
27. *Weingärtner H.* Notarrecht. Bundeseinheitliche Vorschriften [Text] 8 aktualisierte Auflage. Köln: Carl Heymanns Verlag, 2003. 800 s.
28. *Weissler A.* Dasdeutsche Nachlassverfahren [Text] Berlin: Karl Behmanns Verlag, 1900. 493 s.
29. *Wörten R.* Erbrecht [Text] / Rainer Wörten, Sabrina Leinhas. Stuttgart: Richard Boorberg Verlag, 2009. 360 s.

Кошіль Наталія Михайлівна,
суддя Катеринопільського районного суду Черкаської області,
кандидат юридичних наук

ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ НЕУПЕРЕДЖЕНОГО СУДУ: ПОСТАНОВКА ПИТАННЯ

В процесі судової реформи важливе значення має імплементація найкращих стандартів, які випрацьовані на підставі позитивного досвіду зарубіжних країн міжнародними організаціями. Євроінтеграційні прагнення України привертають увагу до європейських стандартів. Тим більше, що проблем у судовій системі багато. А. Бучик справедливо зауважила, що «наразі перед українською судовою системою постають серйозні виклики. Її гостро критикують у заангажованості, упередженості, зацікавленості суддів у розгляді справ. Судова система оголошена такою, що не відповідає потребам судочинства й не забезпечує достатні процесуальні гарантії. Водночас нівелюються певні досягнення та набутки в наближенні системи правосуддя в Україні до потреб суспільства» [1, с. 3].

Варто зауважити, що на кожному з етапів судової реформи в Україні, яка триває з моменту проголошення незалежності у 1991 році, пильна увага приділялась питанням створення саме такого суду, який би був неупередженим. З цієї точки зору представляє інтерес низка справ Європейського суду з прав людини, у яких цей наднаціональний судовий орган звертався до питань неупередженого суду.

Нормативна основа для таких реформаторських дій вже закладена. Її базис ґрунтується на положеннях Конституції України 1996 року та Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року.

Зокрема, Стаття 6 Конвенції «Право на справедливий суду» починається частиною першою, яка проголошує, що:

«1. Кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення. Судове рішення проголошується публічно, але преса і публіка можуть бути не допущені в зал засідань протягом усього судового розгляду або його частини в інтересах моралі, громадського порядку чи національної безпеки в демократичному суспільстві, якщо того вимагають інтереси неповнолітніх або захист приватного життя сторін, або - тією мірою, що визнана судом суворо необхідною, - коли за особливих обставин публічність розгляду може зашкодити інтересам правосуддя» [2].

В Конституції України стаття 55 у частині першій передбачає, що «Права і свободи людини і громадянина захищаються судом», а у наступній частині – що «кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб» [3].

Положення частин першої та другої статті 55 Основного Закону України отримали офіційне тлумачення у 1997 [4] та у 2011 році [5], а також згадувались у мотивувальній частині одного з рішень єдиного органу конституційної юрисдикції у 2001 році [6]. Проте, жодне з цих рішень не містить поняття «неупереджений» по відношенню до судових органів.

Європейський суд з прав людини звертався до проблематики неупередженості судових органів, і відповідні положення є цікавими для України.

Першою справою є справа «Фей проти Австрії». Заявник – г-н Фей – скаржився на порушення свого права на розгляд справи безстороннім судом.

У мотивувальній частині важливими є наступні міркування Суду:

- «згідно з усталеною практикою Суду, наявність безсторонності має визначатися, для цілей пункту 1 статті 6 Конвенції, за допомогою суб'єктивного та об'єктивного критеріїв. За суб'єктивним критерієм оцінюється особисте переконання та поведінка конкретного судді, тобто чи виявляв суддя упередженість або безсторонність у даній справі. Відповідно до об'єктивного критерію визначається, серед інших аспектів, чи забезпечував суд як такий та його склад відсутність будь-яких сумнівів у його безсторонності» (параграф 30);

- відповідно до усталеної практики Суду існування безсторонності для цілей пункту 1 статті 6 Конвенції повинно визначатися на підставі суб'єктивного критерію, в контексті якого слід враховувати особисті переконання та поведінку певного судді, що означає необхідність встановити, чи мав суддя у певній справі будь-яку особисту зацікавленість або упередженість, а також на підставі об'єктивного критерію, в контексті якого необхідно встановити, чи забезпечував суд і, серед інших аспектів, його склад, достатні гарантії аби виключити будь-які обґрунтовані сумніви щодо його безсторонності» [7] (параграфи 27, 28 і 30).

Другою справою є справа «Падовані проти Італії». У цій справі «перед Судом питання полягало у тому, чи порушило питання щодо безсторонності те, що суддя до судового розгляду виконував функцію слідчого судді, зокрема допитав заявника, а потім діяв як суддя, який розглядав справу. Проте, на підставі фактів та конкретних дій, які вчинив pretore, порушення встановлено не було» (параграфи 27, 28 і 29) [8].

Третьою справою є справа «Пулар проти Сполученого Королівства». Заявник – г-н Пулар – висловив побоювання щодо неупередженості суду.

Європейський суд з прав людини, розглянувши справу, підкреслив існування двох аспектів в умови неупередженості, поставленому частиною першою статті 6 Конвенції 1950 року.

Відносно першого аспекту, суб'єктивного критерію, особиста безсторонність повинна передбачатися навіть в тих випадках, коли важко надати докази, її спростовують. В даному випадку не було ніяких доказів особистої упередженості.

Відносно об'єктивного критерію, то той факт, що один з членів колегії присяжних засідателів був знайомий особисто з одним з свідків звинувачення, не обов'язково передбачає, що цей член буде сприятливо розташований до свідцтва даної особи. Це питання характеру і ступеня близькості між людьми. В даному випадку, було зовсім не очевидно, що об'єктивний спостерігач міг би зробити висновок про більшу схильність даного судового засідателя прийняти аргументи свідка звинувачення. Більш того, суд давав надійні гарантії, такі як випадковий підбір судових засідателів, докладне їх інструктування головуючим в засіданні суддею з тим, щоб вони оцінювали, чи не відчуваючи на собі ніякого тиску, достовірність показань всіх свідків, а також принесення засідателями присяги.

Європейський суд з прав людини резюмував, що побоювання заявника щодо неупередженості суду не були розцінені, як об'єктивно виправдані [9].

Варто зауважити, що проблема безсторонності суду аналізувалась Європейським судом з прав людини також і у справах за участю України. До числа таких справ належать «Белуха проти України», «Олександр Волков проти України», інші.

Список використаних джерел:

1. Бучик А. Стандарти справедливого суду в розрізі Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. *Віче*. 2015. № 22. С. 2-5.
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004
3. Конституція України. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/>
4. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадян Проценко Раїси Миколаївни, Ярошенко Поліни Петрівни та інших громадян щодо офіційного тлумачення статей 55, 64, 124 Конституції України (справа за зверненнями жителів міста Жовті Води) від 25 грудня 1997 року № 9-зп. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v009p710-97>
5. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Осетрова Сергія Володимировича щодо офіційного тлумачення положень частини другої статті 55 Конституції України, частини другої статті 2, пункту 2 частини третьої статті 17 Кодексу адміністративного судочинства України, частини третьої статті 110, частини другої статті 236 Кримінально-процесуального кодексу України та конституційним поданням Вишого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ щодо

офіційного тлумачення положень статей 97, 110, 234, 236 Кримінально-процесуального кодексу України, статей 3, 4, 17 Кодексу адміністративного судочинства України в аспекті статті 55 Конституції України (справа про оскарження бездіяльності суб'єктів владних повноважень щодо заяв про злочини) від 14 грудня 2011 року №19-рп/2011. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show>

6. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень абзаців третього, четвертого, п'ятого статті 248-3 Цивільного процесуального кодексу України та за конституційними зверненнями громадян Будинської Світлани Олександрівни і Ковриги Сергія Володимировича щодо офіційного тлумачення положення абзацу четвертого статті 248-3 Цивільного процесуального кодексу України (справа щодо конституційності статті 248-3 ЦПК України) від 23 травня 2001 року № 6-рп/2001. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v006p710-01>

7. Справа «Фей проти Австрії». URL: <https://hudoc.echr.coe.int/>

8. Справа «Падовані проти Італії». URL: <https://hudoc.echr.coe.int/>

9. Справа «Пулар проти Сполученого Королівства». URL: <https://hudoc.echr.coe.int/>

*Кравчук Степан Йосипович,
доцент кафедри права
Хмельницького національного університету,
кандидат юридичних наук, доцент*

ГАРМОНІЗАЦІЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ ТА МЕХАНІЗМИ ЇХ РЕАЛІЗАЦІЇ

Однією з найбільш важливих теоретичних та практичних проблем на сьогодні є співвідношення національного та міжнародного права. Враховуючи те, що українська правова система далеко не досконала, вона має не лише підлаштовуватись під міжнародні стандарти, але й вдосконалюватись [1, с.1]. Разом з цим, в контексті євроінтеграції для України виникає проблема гармонізації права внутрішнього і зовнішнього. Це може здійснюватись такими методами як адаптація, стандартизація, уніфікація, імплементація тощо. Всі вони теоретично обґрунтовані низкою дослідників, але їхнє втілення є складним і тривалим процесом. Проблему гармонізації та адаптації національної правової системи України до європейських стандартів досліджували в своїх працях науковці Железняк Н.А., Котляр О.І., Куц М.О., Лаба В.О., Медведєв Ю.Л., Ратушний С.М. та інші. Разом з тим, ряд аспектів цієї проблеми не в повній мірі вивчались, оскільки гармонізувати національну правову систему відповідно до міжнародних вимог необхідно у ряді сфер життєдіяльності держави, кожна якої має певну специфіку. При дослідженні доцільно враховувати специфіку двох основних моделей гармонізації:

Перша модель: повна гармонізація, що відбувається шляхом уведення у національне законодавство норм через прийняття директив. Наприклад, повна гармонізація промислових норм відбувається шляхом приведення у відповідність з

директивами міжнародних організацій всіх технічних норм та елементів, що визначають готову продукцію.

Друга модель: мінімальна гармонізація відбувається шляхом взаємного визнання та встановлення мінімальних стандартів, які враховують можливість їх зміни з урахуванням науково-технічного прогресу та відповідного внесення змін до цих стандартів.

З огляду на існуючі загальносвітові тенденції гармонізація національного законодавства з європейським та міжнародним правом може відбуватися в таких сферах суспільних відносин:

- правовий статус суб'єктів суспільних відносин;
- проблеми права власності, правий режим діяльності юридичних осіб та підприємств; проблеми права інтелектуальної власності; оподаткування;
- валютно-фінансова система; пенсійна система; банківська діяльність; ядерна енергетика; охорона оточуючого середовища та ін. [5, с. 3].

Ці сфери умовно виокремлюються у загальний економічний простір; загальний простір зовнішньої безпеки; загальний простір свободи, безпеки та правосуддя; загальний простір науки, освіти, культури.

Гармонізація національного законодавства з європейським правом передбачає узгоджену діяльність всіх державних інституцій. Це набуває особливої актуальності в умовах налагодження партнерських відносин з країнами Європейського Союзу та вимагає координації правової політики та гармонізації права, що створилось та створюється в межах цього об'єднання [4, с. 5].

Для України гармонізація національного законодавства з європейським та міжнародним правом має особливу значущість і актуальність, оскільки з цим процесом доцільно не тільки створення правової бази для майбутнього вступу до ЄС, а й створювати інші важливі для нашої держави умови:

- створення підґрунтя для реалізації правової, адміністративної та судової реформи в Україні;
- наближення України до повного виконання своїх зобов'язань за Угодою про партнерство і співробітництво між Україною та Європейським співтовариством як етапу на шляху поступової інтеграції до ЄС;
- формування стимулів для здійснення економічних реформ, підвищення конкурентоспроможності економіки та сприяння залученню іноземних інвестицій в Україну;
- розвиток зовнішньої торгівлі між Україною та ЄС, оскільки зі створенням зони вільної торгівлі для них діятимуть рівні правила;
- подальша демократизація суспільних процесів, розбудова основних засад функціонування громадянського суспільства відповідно до європейських стандартів [3, с. 134].

Наукове теоретико-методологічне забезпечення проведення гармонізації законодавства України з європейським та міжнародним правом є об'єктивною необхідністю та має бути присутнє на всіх етапах гармонізаційного процесу з метою забезпечення його ефективності [2, с. 2].

Для реалізації таких механізмів нормативно-правові акти України мають відповідати наступним вимогам:

- містити норми права, що відповідають положенням діючих міжнародних договорів;
- забезпечувати одноманітне розуміння та застосування правил, які встановлені всіма учасниками правовідносин та містяться в укладених міжнародних договорах;

- здійснювати юридичну дію, що за можливості виключає або мінімізує необхідність прийняття відомчих актів, а у випадках, коли така необхідність виникає – передбачати можливість гармонізації підзаконних актів;

- містити реальні гарантії та механізми виконання правостановлюючих норм та положень правових актів суб'єктів гармонізації, а також заходи відповідальності протиправної та стимули правомірної діяльності; передбачати системність та внутрішній зв'язок національних актів та актів інших держав чи міжнародних організацій – суб'єктів інтеграції [1, с. 1].

Реалізація механізмів гармонізації національного законодавства з європейським та міжнародним правом передбачає узгоджену діяльність всіх суб'єктів за наступними етапами:

- визначення критеріїв гармонізації в різних сферах інтеграційної взаємодії відповідно до укладених договорів та визначення галузей законодавства, що потребують гармонізації, окреслення відповідного кола проблем правового регулювання в цій галузі;

- інтеграція взаємодії, правова експертиза та порівняльно-правовий аналіз національних законодавчих та інших нормативно-правових актів, визначення їх відповідності укладеним міжнародним договорам та вироблення пропозицій щодо їх гармонізації з урахуванням наслідків таких заходів на національному рівні та впливу на національну правову систему; узгодження понять і термінів національного права та права міжнародних організацій, міжнародних договорів.

- визначення та затвердження переліку нормативно-правових актів, що потребують гармонізації з урахуванням їх юридичної сили, а також перелік міжнародних договорів, які необхідно для цього укласти. Крім того, відбувається визначення оптимальних форм та засобів, рівнів та меж гармонізації.

- синхронна розробка та прийняття нових нормативно-правових актів або внесення змін у діюче законодавство відповідними державними органами;

- подолання існуючих колізій між національним та міжнародним правом або правом міжнародних організацій чи їх об'єднань шляхом визнання загальноновизнаних принципів права, правових стандартів та їх закріплення у національному законодавстві;

- оцінка досягнутих результатів на міждержавному та національному рівнях.

У перспективі можливо продовження інтеграційної взаємодії у напрямі уніфікації та наближення.

Протягом всіх зазначених етапів необхідна технічна допомога (обмін експертами, організація семінарів, навчання спеціалістів, допомога у перекладі відповідного законодавства); контроль інтеграційних органів за проведенням гармонізації [6, с. 2].

Таким чином, гармонізація є процесом цілеспрямованого зближення правових систем шляхом усунення суперечностей між ними та формування мінімальних правових стандартів через утвердження спільних правових принципів, що передбачає приведення законодавства держав-членів та країн не членів у відповідність з вимогами міжнародного права на підставі міжнародних договорів.

Гармонізовані нормативно-правові акти мають відповідати наступним вимогам: містити норми права, що відповідають положенням діючих міжнародних договорів; забезпечувати одноманітне розуміння та застосування правил, які встановлені всіма учасниками правовідносин та містяться в укладених міжнародних договорах; здійснювати юридичну дію, що за можливості виключає або мінімізує необхідність прийняття відомчих актів, а у випадках, коли така необхідність виникає – передбачати можливість гармонізації підзаконних актів; містити реальні гарантії та механізми виконання правостановлюючих норм та положень правових актів суб'єктів

гармонізації, а також заходи відповідальності протиправної та стимулювання правомірної діяльності; передбачати системність та внутрішній зв'язок національних актів та актів інших держав чи міжнародних організацій – суб'єктів інтеграції [7, с. 3]. Цього можливо досягти за умови дотримання основних вимог нормотворчої техніки, а саме: понятійний апарат і нормотворча техніка повинні мати наскрізний характер; у нормативно-правових актах мають бути визначені терміни, що вживаються в ньому; чітко визначений об'єкт правового регулювання; норми права, у переважній більшості, мають бути нормами прямої дії.

Список використаних джерел:

1. Железняк Н. А. Проблеми гармонізації національного законодавства з міжнародним правом та нормотворча діяльність органів виконавчої влади. URL://http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/13569/Zheleznyak_Problemy%60_garmonizaciyi_nacional%60nogo.pdf?sequence=1&isAllowed=y. (дата звернення 23.01.2020 р.).
2. Котляр О. І. Впровадження міжнародно-правових актів в національне законодавство: засування термінологічних аспектів. URL://<https://dspace.uzhnu.edu.ua/js>. (дата звернення 24.01.2020 р.).
3. Куц М. О. Про особливості тлумачення терміна «імплементация». *Часопис Київського університету права*. 2010, № 2. С.133-137.
4. Лаба О. В. Право Європейського Союзу та право України: теоретико-правові проблеми співвідношення та гармонізації (1991-2004 рр.). Автореф. дис. на здоб. наук. ступ. к. ю. н.: 12.00.01 Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень. К., 2005. 18 с.
5. Медведєв Ю. Л. Наближення права України до права Європейського союзу: понятійно-категорійний апарат та способи узгодження URL://file:///C:/Users/Stepan/AppData/Local/Temp/Vlduvs_2014_1_8.pdf (дата звернення 24.01.2020 р.).
6. Ратушний С. М. Деякі теоретичні питання гармонізації національного законодавства з міжнародно-правовими нормами. URL: www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/pre/2008/Ratushnyi.
7. Ямковий В. І. Гармонізація законодавства України з правом Європейського союзу як один з його етапів адаптації до європейських правових стандартів. URL: file:///C:/Users/Stepan/AppData/Local/Temp/pppd_2018_2_7.pdf (дата звернення 22.01.2020 р.).

Крупник Роман Володимирович,
аспірант кафедри цивільного права та процесу
Львівського національного університету імені Івана Франка

**ВІДНОВЛЕННЯ СТАНОВИЩА, ЯКЕ ІСНУВАЛО ДО ПОРУШЕННЯ
ЯК ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИЙ СПОСІБ ЗАХИСТУ ПРАВ ВЛАСНИКА
(ВОЛОДІЛЬЦЯ) ЗЕМЕЛЬНОЇ ДІЛЯНКИ
У РАЗІ ЇЇ ПРИМУСОВОГО ВИЛУЧЕННЯ**

У судовій практиці відновлення становища, яке існувало до порушення, як спосіб захисту права та інтересу, застосовується у тому разі, якщо покладення обов'язку на особу, яка його порушила, припинити дії не відновлює повністю суб'єктивне право, а цього можна досягти вчиненням інших, передбачених законом заходів [1]. Як зазначає Н.В. Коробцова, відновлення становища, яке існувало до порушення і припинення дій, що порушують право, є основними і найбільш ефективними способами захисту особистих прав, оскільки завдяки їм ліквідуються негативні наслідки правопорушення і в певних випадках може бути відновлено становище, яке існувало до порушення права [2].

Разом з тим, як слушно відмічають деякі дослідники, для будь-якого способу захисту характерним є дія чи система дій, які необхідно вчинити для здійснення захисту цивільного права, а у відновлення становища, яке існувало до порушення ця ознака відсутня [3, с. 135]. Зокрема, на відміну від інших способів захисту, передбачених в ст. 16 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України), невизначеним є у яких вимогах може знаходити свій прояв такий спосіб захисту як відновлення становища, яке існувало до порушення. Верховний Суд України у свій час висловив позицію, що таке відновлення може знаходити свій прояв у вимогах про виселення особи з незаконно зайнятого нею приміщення; про усунення перешкод у здійсненні права власності, про повернення власнику його майна із чужого незаконного володіння; про застосування наслідків недійсного правочину, про заборону використання твору без дозволу автора [1]. Крім цього, суд касаційної інстанції вказував, що відновленням становища, яке існувало до порушення, є також визнання недійсними свідоцтв про право власності, державного акта про право власності на земельну ділянку.

На нашу думку відновлення становища, яке існувало до порушення може полягати не лише у вказаних вимогах. Зокрема, у тих випадках, коли необхідно відновити становище, що існувало до видачі органом державної влади чи органом місцевого самоврядування рішення з порушенням актів цивільного законодавства до застосування підлягають вимоги про визнання незаконними цих рішень, які охоплюються окремим способом захисту; у випадку, коли необхідно відновити майнове становище особи, котре існувало до порушення, до застосування підлягають вимоги про відшкодування шкоди, які теж охоплюються окремим способом захисту цивільних прав.

Як видається, відновлення становища, яке існувало до порушення може знаходити свій прояв не лише у вимогах, які охоплюються таким відновленням як способом захисту, але також у вимогах, які охоплюються іншими способами захисту.

Своєю чергою, Г.П. Тимченко розглядає відновлення становища, яке існувало до порушення права як мету захисту, а не один із його способів [4, с. 8]. З вказаною думкою ми погоджуємося частково та вважаємо, що відновлення становища, яке існувало до порушення необхідно розглядати з двох позицій. Першочергово таке відновлення слід розглядати як мету (кінцевий результат) захисту цивільних прав. В цьому аспекті відновлення становища, яке існувало до порушення становить систему

дій, які необхідно вчинити для здійснення захисту цивільного права, які можуть охоплюватися як різними способами захисту, так і відновленням становища, як способом захисту. З другої сторони, відновлення становища, яке існувало до порушення можна розглядати як спосіб захисту порушеного права, який включає в себе систему дій, які необхідно вчинити для відновлення порушеного права які не охоплюються іншими способами захисту прав.

Серед дослідників існує також думка, що відновлення становища, яке існувало до порушення права як спосіб захисту застосовується у тих випадках, коли порушене суб'єктивне право унаслідок цього не припиняє свого існування і може бути реально відновлене шляхом усунення наслідків правопорушення [5, с. 14].

Разом з тим, на наш погляд, така позиція не повинна бути однозначною, оскільки потреба в відновленні становища може виникнути тоді, коли в силу вчиненого порушення суб'єктивне право особи частково чи повністю припиняється і особа втрачає можливість користуватися своїм правом. В такому випадку відновлення права відбувається шляхом повернення юридичної можливості діяти в своєму інтересі, який існував до позбавлення особи цього права.

Як приклад можна навести випадки відновлення становища, яке існувало до примусового вилучення земельної ділянки з мотивів суспільної необхідності та в разі її реквізиції. Зокрема за змістом ст. 19 Закону України «Про відчуження земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, які перебувають у приватній власності, для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності» у разі, якщо відпала потреба у використанні земельної ділянки, інших об'єктів нерухомого майна, що на ній розміщені, викуплених для державних потреб чи примусово відчужених з мотивів суспільної необхідності, орган, який прийняв рішення про викуп земельної ділянки повинен повернути її попередньому власнику. Також, відповідно до ст. 12 Закону України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану», у разі, якщо після скасування правового режиму воєнного чи надзвичайного стану майно, яке було примусово відчужене збереглося, а колишній власник або уповноважена ним особа наполягає на поверненні майна, таке повернення здійснюється в судовому порядку. У разі повернення майна особі у неї поновлюється право власності на це майно.

З наведеного вбачається, що вимога колишнього власника про повернення реквізованої земельної ділянки є нічим іншим, як вимогою про відновлення становища, яке існувало до припинення права власності. Її особливістю є те, що таку вимогу колишній власник вправі заявляти, не зважаючи на факт відсутності в нього суб'єктивного права власності на земельну ділянку. Іншою особливістю є те, що внаслідок пред'явлення відповідної вимоги відбувається усунення наслідку не протиправного порушення прав особи, а правомірного припинення її права власності.

При цьому, аналіз ст. 12 Закону України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану», показує, що в ньому не встановлено механізму відновлення становища колишнього власника земельної ділянки. Так, в ній лише зазначено, що підставою для повернення майна є рішення суду, яке набрало законної сили. Одночасно із поверненням майна особі, вона зобов'язується повернути грошову суму, яка була нею одержана у зв'язку з відчуженням майна, з вирахуванням розумної плати за використання цього майна.

Для встановлення чіткого механізму повернення реквізованої земельної ділянки та дотримання прав всіх учасників вказаних відносин, доцільно було б передбачити в ст. 12 Закону України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану» положення про те, що

рішення суду про повернення земельної ділянки повинне передбачати грошову суму, яка підлягає поверненню колишнім власником земельної ділянки.

Недосконалим є також механізм повернення примусово відчуженої земельної ділянки з мотивів суспільної необхідності. Зокрема, законодавством належно не визначений порядок дій, які необхідно вчинити у випадку, якщо суспільна необхідність відпала, а орган за позовом котрого було примусово відчужено земельну ділянку не приймає відповідного рішення та не повідомляє про це колишнього власника або його спадкоємця; не погоджує умови повернення та не укладає договір купівлі продажу земельної ділянки. На наш погляд, враховуючи приписи ст. 124 Конституції України, колишній власник земельної ділянки або його спадкоємець, в такому випадку, не позбавлені права звернутися в суд із вимогою про повернення земельної ділянки шляхом укладення договору купівлі-продажу.

Також доцільно було б передбачити механізм повернення примусово відчуженої земельної ділянки, якщо вона використовується не для суспільних потреб. Вказану гарантію слід закріпити не лише щодо земельних ділянок, які були викуплені для суспільних потреб, але також і щодо ділянок, які були примусово відчужені з мотивів суспільної необхідності.

Список використаних джерел:

1. Аналіз практики застосування судами ст. 16 Цивільного кодексу України: Лист Верховного Суду України від 01.04.2014р. URL: https://zib.com.ua/ua/print/88249-analiz_praktiki_zastosuvannya_sudami_st16_civilnogo_kodeksu_.html (дата звернення: 31.01.2020).

2. *Коробцова Н.В.* Цивільно-правові способи захисту особистих прав. *Теорія і практика правознавства*. 2013. Вип. 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tipp_2013_2_8 (дата звернення: 31.01.2020).

3. Назимов И.А. Восстановление положения, существовавшего до нарушения права, как принцип гражданского законодательства. *Исторические, философские, политические и юридические науки, культурология и искусствоведение. Вопросы теории и практики*. 2014. № 4 (42) в 2х частях. Ч. 1.

4. *Тимченко Г.П.* Способи та процесуальні форми захисту цивільних прав: автореф. дис.... канд. юрид. наук. Х., 2002. 17 с.

5. *Жук А.В.* Відновлення становища, яке існувало до порушення права, як ефективний спосіб захисту: розмежування адміністративної юрисдикції від цивільної і господарської. *Актуальні проблеми правознавства*. 2018. № 3 (15). С. 13-17.

Лучковська Світлана Ігорівна,
доцент кафедри права Хмельницького національного університету,
кандидат юридичних наук, доцент

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЛІБЕРАЛІЗАЦІЇ ВАЛЮТНОГО РИНКУ В УКРАЇНІ

З прийняттям Закону «Про валюту та валютні операції» від 21.06.18 р. №2473-VIII [1] відбулася лібералізація валютного ринку в Україні. Національний банк з 7 лютого 2019 року запровадив новий режим регулювання валютних операцій. Цей

закон базується на принципі «дозволено все, що не заборонено» і містить загальні норми валютного регулювання.

Закон «Про валюту та валютні операції» визначає правові засади здійснення валютних операцій, валютного регулювання та валютного нагляду, права та обов'язки суб'єктів валютних операцій і уповноважених установ та встановлює відповідальність за порушення ними валютного законодавства. Метою вказаного Закону є забезпечення єдиної державної політики у сфері валютних операцій та вільного здійснення валютних операцій на території України [1].

Нова база нормативних актів Національного банку складається з восьми ключових Постанов, що врегульовують порядок та процедури проведення операцій з іноземною валютою для резидентів та нерезидентів, юридичних та фізичних осіб, іноземних та вітчизняних інвесторів, введення та скасування заходів захисту та інше [2; 3; 4; 5; 6; 7; 8; 9].

Окрім того, на заміну Положення «Про валютний контроль» Постановою Правління Національного банку України від 03.01.2019 р. № 13 було затверджене Положення про валютний нагляд. Вказане Положення розроблено відповідно до Законів України «Про Національний банк України», «Про валюту і валютні операції», іншого законодавства України та нормативно-правових актів Національного банку України та визначає основні засади здійснення Національним банком та уповноваженими установами валютного нагляду в Україні, підстави та порядок застосування Національним банком до уповноважених установ заходів впливу за порушення вимог валютного законодавства [10].

Основні зміни, які стосуються валютного нагляду за дотриманням резидентами та нерезидентами вимог валютного законодавства полягають, зокрема в наступному: збільшено граничний строк здійснення розрахунків за експортно – імпорнтними контрактами з 180 до 365 днів; скасовано валютний нагляд за експортно-імпорнтними операціями до 150 тис. грн; скасовано індивідуальні ліцензії на валютні операції та запроваджено систему е-лімітів (2 млн. євро протягом календарного року для юридичних осіб, 50 тис. євро протягом календарного року для фізичних осіб); скасовано процедуру реєстрації резидентами в НБУ зовнішніх запозичень; скасовано спеціальні санкції за порушення строків розрахунків (індивідуальний режим ліцензування та призупинення зовнішньоекономічної діяльності); скасовано щоквартальне декларування валютних цінностей, доходів та майна, що знаходяться за межами України; надано дозвіл на вільне використання резидентами рахунків в іноземних фінансових установах та на здійснення через такі рахунки валютних операцій (крім операцій з переказів коштів з України на такі рахунки); надано дозвіл на здійснення операцій за рахунками юридичних осіб – нерезидентів в українських фінансових установах.

Проте відповідно до ст.12 Закону України «Про валюту та валютні операції» [10] та п. 3 Положення про перелік заходів захисту, порядок та критерії їх запровадження, подовження та дострокового припинення, затвердженим Постановою Правління Національного банку України від 02.01.2019 р. № 4 [5], за наявності ознак нестійкого фінансового стану банківської системи, погіршення стану платіжного балансу України, виникнення обставин, що загрожують стабільності банківської та (або) фінансової системи держави, має право запровадити такі заходи захисту:

- 1) обов'язковий продаж частини надходжень в іноземній валюті у межах, передбачених нормативно-правовими актами Національного банку України;
- 2) встановлення граничних строків розрахунків за операціями з експорту та імпорту товарів;

- 3) встановлення особливостей здійснення операцій, пов'язаних із рухом капіталу;
- 4) запровадження дозволів та (або) лімітів на проведення окремих валютних операцій;
- 5) резервування коштів за валютними операціями;
- 6) заходи відповідно до статті 7-1 Закону України "Про Національний банк України", виключний перелік яких визначається нормативно-правовими актами Національного банку України [11].

Вказані вище заходи захисту Правління Національного банку України має право запровадити на строк не більше шести місяців та подовжувати строк дії попередніх заходів захисту на строк не більше шести місяців.

Рішення Правління Національного банку України про запровадження нового заходу захисту, якщо з дня припинення дії попереднього подібного заходу захисту минуло менше шести місяців, або про подовження строку дії кожного попереднього заходу захисту не більш як на шість місяців потребує підтвердження Радою Національного банку України. Неприйняття Радою Національного банку України рішення щодо наявності ознак та (або) обставин, передбачених Законом протягом 20 календарних днів після надання запиту Правління Національного банку України дає Правлінню Національного банку України право прийняти рішення про запровадження нового заходу захисту або подовження строку дії попереднього заходу захисту на строк, визначений Правлінням Національного банку України, але не більше ніж на шість місяців.

Загальний строк дії заходів захисту не може перевищувати 18 місяців протягом 24 місяців, починаючи з дня першого запровадження відповідного заходу захисту. Правління Національного банку України має право достроково припинити дію будь-якого заходу захисту в разі, якщо підстави, через які було запроваджено такий захід захисту, втратили актуальність.

У разі запровадження та (або) подовження строку дії та (або) припинення дії заходів захисту, Національний банк України інформує про це органи суб'єктів міжнародного права відповідно до норм міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Також Національний банк України протягом трьох місяців з дня запровадження або подовження строку дії заходу захисту, або припинення дії заходу захисту зобов'язаний підготувати та подати Комітету Верховної Ради України, до предметів відання якого належить питання банківської діяльності, звіт про запровадження заходу (заходів) захисту [1].

Порядок застосування заходів захисту, зокрема критерії їх запровадження, подовження строку дії та дострокового припинення встановлюються нормативно-правовими актами Національного банку України з урахуванням положень Закону «Про валюту та валютні операції».

Отже, у 2019 році Національний банк України, дотримуючись дорожньої карти скасування валютних обмежень, послідовно пом'якшував валютне регулювання і нагляд в Україні. На сьогодні Національний банк України скасував переважну більшість антикризових тимчасових заходів, що були запроваджені з метою стабілізації валютного ринку у 2014-2015 роках. Стосовно решти обмежень, які ще зберігаються, регулятор опублікував дорожню карту їх поступового зняття та передумов, настання яких є необхідним для переходу до режиму вільного руху капіталу – кінцевої мети валютної лібералізації.

Список використаних джерел:

1. Про валюту та валютні операції: Закон України від 21.06.2018 р. №2473-VIII. *Офіційний вісник України*. 2018. №54. Ст.1883.
2. Про затвердження Положення про структуру валютного ринку України, умови та порядок торгівлі іноземною валютою та банківськими металами на валютному ринку України: Постанова Правління Національного банку України від 02.01.2019р. № 1. *Офіційний вісник України*. 2019. №13. Ст.477.
3. Про затвердження Положення про здійснення операцій з валютними цінностями: Постанова Правління Національного банку України від 02.01.2019 р. № 2. *Офіційний вісник України*. 2019. №13. Ст.478.
4. Про затвердження Положення про транскордонне переміщення валютних цінностей: Постанова Правління Національного банку України від 02.01.2019 р. № 3. *Офіційний вісник України*. 2019. №13. Ст.479.
5. Про затвердження Положення про перелік заходів захисту, порядок та критерії їх запровадження, подовження та дострокового припинення: Постанова Правління Національного банку України від 02.01.2019 р. № 4. *Офіційний вісник України*. 2019. №13. Ст.480.
6. Про затвердження Положення про заходи захисту та визначення порядку здійснення окремих операцій в іноземній валюті: Постанова Правління Національного банку України від 02.01.2019 р. № 5. *Офіційний вісник України*. 2019. №14. Ст.511.
7. Про затвердження Положення про порядок надання банками Національному банку України інформації щодо договорів, які передбачають виконання резидентами боргових зобов'язань перед нерезидентами-кредиторами за залученими резидентами кредитами, позиками: Постанова Правління Національного банку України від 02.01.2019 р. № 6. *Офіційний вісник України*. 2019. №13. Ст.175.
8. Про затвердження Інструкції про порядок валютного нагляду банків за дотриманням резидентами граничних строків розрахунків за операціями з експорту та імпорту товарів: Постанова Правління Національного банку України від 02.01.2019 р. № 7. *Офіційний вісник України*. 2019. №13. Ст.181.
9. Про затвердження Положення про порядок здійснення уповноваженими установами аналізу та перевірки документів (інформації) про валютні операції: Постанова Правління Національного банку України від 02.01.2019 р. № 8. *Офіційний вісник України*. 2019. №13. Ст.188.
10. Про затвердження Положення про валютний нагляд: Постанова Правління Національного банку України від 03.01.2019 р. № 13. *Офіційний вісник України*. 2019. №13. Ст.488.
11. Про Національний банк України: Закон України від 20.05.1999 р.№ 679-XIV. *Офіційний вісник України*. 1999. №24. Ст.1087.

*Макаренко Катерина Василівна,
студентка 3-го курсу факультету міжнародних відносин
Хмельницького національного університету*

ОСОБЛИВОСТІ ВИБОРЧОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Виборчий кодекс України активно обговорюється сьогодні великою кількістю людей. Таку його популярність, на даний момент, можна пояснити тим, що він лише нещодавно був ухвалений, але його вже з впевненістю можна віднести до числа найважливіших кодексів України. Метою нашого дослідження є аналіз окремих положень уніфікованого виборчого законодавства.

Виборчий кодекс України об'єднує в собі чотири книги, одна з яких містить загальні положення виборчого законодавства, а три інших є, по суті, зміненим текстом законів «Про вибори Президента України», «Про вибори народних депутатів України» та «Про місцеві вибори». Цей кодекс визначає гарантії права громадян на участь у виборах, регулює підготовку та проведення виборів Президента України, народних депутатів України, депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, обласних, районних, сільських, селищних, міських, районних у містах рад, сільських, селищних, міських голів, старост села, селища [1]. Під час прийняття кодексу, 330 народних депутатів України проголосували «за», а це від загальної кількості народних депутатів становить 78%, що свідчить про схвалення нововведень більшою половиною народних депутатів. Виборчий кодекс України був прийнятий 19 грудня 2019 року, а набув чинності з 1 січня 2020 року, окрім одного пункту, про зміни до Закону України «Про державний реєстр виборців», який набирає чинності з 1 липня 2020 року.

Прийняття Виборчого кодексу України свідчить про те, що політики будуть мати менше можливостей впливати на виборчий процес під час виборів. Хоча Виборчий кодекс України прийнятий і є чинним, але він потребує, ще доопрацювання, що і є в планах у наших депутатів. Деякі недоліки Виборчого кодексу України експерти вже відзначили.

Пропорційна виборча система із відкритими списками, відкритість списків може створити деяку плутанину серед виборців, тому що необхідно буде вибрати не лише партію, а і окремого її кандидата. Серед партій буде утворюватися ще більша конкуренція, тому що для того, щоб в рейтингу піднятися від конкурентів на одну позицію, необхідно буде мати перевагу в кількості голосів на 7 тисяч. Це може спричинити нечесну конкуренцію серед партій, підкуп виборців або ж маніпуляцію ними. Все це не виключає ймовірності того, що необхідно буде більш серйозніше відвестися до підбору членів комісії, адже для правильного підрахунку голосів необхідно мати певні знання, а також необхідно буде підняти оплату цієї роботи. Але завдяки такій системі виборів Кодекс гарантує, що перші 9 депутатів партійного списку потрапляють до парламенту (за умови, що партія пройде 5-ти відсотковий бар'єр).

Переселенці та трудові мігранти зможуть голосувати на виборах і немає значення чи це загальні вибори чи територіальні. Прикінцеві та перехідні положення Виборчого кодексу вносять зміни до Закону України «Про Державний реєстр виборців», зокрема в частині визначення виборчої адреси, яка може тепер не співпадати з адресою зареєстрованого місця проживання [2]. Стаття 8 Закону «Про Державний реєстр виборців» доповнена новою частиною, згідно якої за мотивованим зверненням виборця орган ведення Реєстру може визначити іншу виборчу адресу виборця, аніж визначену відповідно до зареєстрованого місця проживання. Для зміни виборчої адреси виборцю потрібно буде надати один із документів, що підтверджує фактичне місце проживання: довідку про взяття на облік ВПО, договір оренди житла, свідоцтво про

ведення підприємницької діяльності або про право власності на житло, документ, що засвідчує перебування виборця в шлюбі, родинних відносинах або догляд за особою, місце проживання якої зареєстроване відповідно до Закону України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання». Наразі головним завданням є донести до виборців, що вони мають таке право голосу, щоб всі були проінформовані і найголовніше, щоб розуміли, що навіть від їхнього, одного голосу, багато чого залежить.

Є також багато і менш значних змін. Наприклад: **1)** застава, для кандидатів у мери та партії, які бажають піти на вибори у великих громадах, зростає, а на нищих рівнях її взагалі немає [3] (правда слід зауважити, що вже зареєстровано законопроект щодо зменшення розміру застави); **2)** цей Кодекс забороняє здійснювати агітацію в зарубіжних засобах масової інформації; **3)** при формуванні партійних списків партії будуть зобов'язані дотримуватися гендерного балансу: в кожній п'ятірці кандидатів має бути не менше двох осіб кожної статі; **4)** збереження і посилення гарантії виборчого права людей з інвалідністю – до 2025 року всі виборчі дільниці мають бути забезпечені виборчими стандартами для осіб з обмеженою дієздатністю; **5)** буде змінено саму форму виборчого бюлетеня; **6)** загальнодержавні, президентські та парламентські вибори можуть проводитися одночасно з місцевим референдумом, позачерговими, повторними, проміжними, першими та додатковими місцевими виборами.

Президент України, Володимир Зеленський зазначив, що “ухвалення цього Кодексу забезпечить цілісне уніфіковане законодавче регулювання підготовки та проведення виборів в Україні, що сприятиме більш повній реалізації виборчих прав громадян, стабільності виборчого законодавства, дотриманню основних засад демократичних виборів, подальшому утворенню демократії в Україні” [2].

У Виборчому кодексі України є, звичайно, деякі мінуси та недоопрацювання, але в цілому цей кодекс відкриває більше можливостей для переселенців та трудових мігрантів. Великим плюсом є те, що зазначили про гендерний баланс, тому що, всі люди є рівними і мають рівні права та свободи. І якщо на перший погляд, уявляючи яким має бути виборчий бюлетень, нам здається, що це дуже важко і заплутано, то можливо насправді це буде навіть легше і зручніше. Вважаємо, що позитивних змін набагато більше ніж негативних, і це дає надію на подальше вдосконалення кодифікованого виборчого законодавства.

Список використаних джерел:

1. Виборчий кодекс України від 19 грудня 2019 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. №396-ІХ. Ст.370.
2. Міжнародна фундація виборчих систем. Виборчий бюлетень IFES №100 (16 грудня 2019 року – 12 січня 2020 року). URL: <https://ifesukraine.org/vyborchuj-byulet-en-ifes-%E2%84%96100-16-gradnya-2019-roku-12-sichnya-2020-roku/>
3. Агенція медіа-технологій «СІД ІНФОРМ». Вибори за новими правилами: що змінив Виборчий кодекс. URL: <https://ostrog.rayon.in.ua/news/218245-vibori-za-novimi-pravilami-shcho-zminiv-viborchii-kodeks>

*Малахівська Іванна Вячеславівна,
студентка 3-го курсу факультету міжнародних відносин
Хмельницького національного університету*

ДО ПИТАННЯ ПРО ТРУДОВУ МІГРАЦІЮ

Проблема трудової міграції є гострою для багатьох країн світу і наша країна – не виключення. Після 2013 року в Україні відбувається погравлений міграційний процес, пов'язаний з погіршенням економічної ситуації, падінням курсу національної валюти та з військовими діями. Так, якщо у 2014 році було оформлено 1 760 272 паспортів для виїзду за кордон і видано 8 032 дозволів на виїзд за кордон на постійне місце проживання [1], то за 2019 рік ці цифри становили відповідно 3 653 225 та 11 311 [2]. Громадяни України не тільки виїжджають за кордон на роботу, але часто залишаються там на постійне місце проживання – три роки поспіль (2016 – 2018) Україна лідирувала за кількістю отриманих посвідок на проживання у країнах Євросоюзу [3]. Тому метою нашого дослідження є визначення основних факторів впливу на міграційні процеси в Україні та внесення деяких пропозицій щодо покращення міграційної політики.

Отже, насамперед слід з'ясувати *чому люди їдуть?* Згідно з даними соціологічних досліджень, сьогодні про еміграцію замислюється кожен третій українець. Основна причина трудової міграції – рівень заробітної плати. Крім того, є й інші фактори. Насамперед, це невпевненість у завтрашньому дні, умови ведення бізнесу, бажання українців дати гідне майбутнє своїм дітям. Сьогодні спостерігається тенденція, коли українці їдуть за кордон не тільки на заробітки, а й переїжджають цілими сім'ями. Тому економічний фактор трудової міграції не завжди є ключовим.

Наші працівники виїжджають за кордоном, а кращі студенти після закінчення вищого навчального закладу часто не йдуть на роботу за професією, не роблять кар'єру в Україні, а вимушені її покидати, щоб забезпечити собі гідне життя. Тобто, в Україні залишаються переважно пенсіонери, яким потрібно виплачувати пенсію, а робоча сила яка сплачує податки катастрофічно зменшується.

Куди їдуть працювати українці? Зараз на першій сходинці за кількістю трудових мігрантів з України знаходиться Польща (38,9 % станом на 2017 р.). Росія (26,3 %) продовжує утримувати другу сходинку, хоча кількість українців, що там працюють, після 2014 року стабільно зменшується. За ними йдуть Італія (11,3 %) та Чеська республіка (9,4 %). Дані останніх років демонструють, що Італія досить повільно, проте наближається до Росії [4].

Як уповільнити цей процес? Як альтернатива – достойна робота і заробітна плата вдома. Повернення трудових мігрантів для України є дуже важливим питанням та одним із головних напрямів соціальної політики. Необхідно запропонувати такі програми, які допомогли б людям повернутися та працювати й розвиватися на Батьківщині. У зв'язку з цим, на базі Державної служби зайнятості розпочався процес створення консалтингових центрів або бізнес-центрів розвитку підприємництва. Нині такі центри вже працюють у Києві, Харкові, Черкасах, Смілі й Умані. Тут не тільки надають допомогу в розвитку власного бізнесу, а й навчають, як правильно організувати справу, вести документацію, стати конкурентоспроможним на ринку праці.

З метою зниження відтоку молоді за кордон, необхідно створити такі умови, щоб не було бажання виїжджати у пошуках кращого майбутнього. Всі ми знаємо, як важко знайти роботу після закінчення вищого навчального закладу, адже в більшості випадків однією з головних вимог до претендента є практичний досвід роботи. Але де його взяти, коли за спиною тільки багаж теоретичних знань? Вважаємо, що тут

допоможе стажування, як шанс проявити себе і отримати постійну роботу. Крім того, досвід участі в стажуванні надає вагу резюме. А якщо ти ще стажувався у великій компанії з гарною репутацією, можна вважати, що питання з працевлаштуванням практично вирішене.

Щоб зацікавити талановиту молодь, можна запропонувати мотиваційне стажування. Наприклад, для стажерів підприємств передбачена зарплата та інші соціальні гарантії: безкоштовний трансфер на роботу і назад, службове житло та пільгове харчування. А в разі успішного проходження стажування та подальшого працевлаштування співробітник має можливість отримати постійне службове житло і перевезти до себе сім'ю.

Але, на жаль, таких умов в нас немає. Держава не зацікавлена в молодій робочій силі. Але ж у світі динамічних змін виграє той, хто дивиться в майбутнє, а не озирається назад. Чим більше талантів буде розкрито на початковому етапі їх кар'єри, тим більше професіоналів буде отримано в майбутньому. Тому вважаємо, що сьогодні завдання великих компаній – допомогти Україні скоротити темпи трудової міграції.

Звісно, не тільки великі компанії повинні бути зацікавлені у вирішенні цієї проблеми, але і вищі навчальні заклади, які готують майбутніх фахівців. Позитивним прикладом є наш ВНЗ – Хмельницький національний університет, в якому з ініціативи Асоціації випускників створено відділ інформаційного менеджменту та працевлаштування. Співробітники цього відділу проводять постійний аналіз попиту і пропозицій на ринку праці фахівців. В університеті функціонує інформаційна система «Електронний університет» в рамках якої створено базу даних студентів та випускників, що звернулися до відділу інформаційного менеджменту та працевлаштування. Також сформовано банк даних потенційних роботодавців, яка на сьогодні містить біля 10 тисяч таких роботодавців. Університет встановив тісні зв'язки з центрами зайнятості міста та області. Наразі укладено більше 450 угод про співпрацю.

Доцільно звернутися і до зарубіжного досвіду. Візьмемо до прикладу Польщу, куди за статистичними даними їде найбільший відсоток українців. Там також є проблема з трудовою міграцією, але влада Польщі намагається з цим боротися. З 1 серпня 2019 року для протидії імміграції скасований 18-відсотковий податок для фізичних осіб, які молодші 26 років й отримують менше 85,5 тис злотих на рік. Це означає, що при доходах до 7 127 злотих на місяць податок не стягуватимуть. Новація торкнеться 2 млн громадян. Що з цього вийде – судити рано, але попередні кроки влади кардинально не змінили міграційні настрої. Боротьба за громадян, які вирішили поїхати на заробітки, не повинна нагадувати бій з вітряками, тому поляки не тільки підвищують соціальні стандарти всередині країни, а й роблять ставку на залучення трудових мігрантів з інших країн. Для цього взято курс на оновлення "Міграційної політики Польщі", що діє з 2012 року. Вона ґрунтується на трьох засадах: легальність працевлаштування іноземців, простота працевлаштування та контроль з боку держави. Демографічна криза і вплив трудових кадрів спричинили дефіцит працівників, тому завдання міграційної політики – заповнити 2 млн робочих місць у найближчі десять років. Метою є не лише підтримання міграції, а й асимілювання іноземців в польське суспільство. Таким чином офіційна Варшава навчилася управляти міграційними потоками і робити на цьому ефективну політику. У підсумку польська економіка зростає: на 4,8% у 2017 році і на 5% у 2018 році.

Можливо нашій владі потрібно подивися на досвід вирішення цієї проблеми у інших країнах і нарешті зробити розумні висновки?

Отже, основними факторами впливу на рівень трудової міграції українців за кордон в сучасній політико-економічній ситуації є: наявність прихованого безробіття в Україні; проблеми працевлаштування молоді після здобуття освіти; перевищення

розміру заробітної плати в 3-5 раз в країнах ЄС в порівнянні з Україною; відсутність конкретних заходів, спрямованих на повернення українців і натомість наявність таких заходів в іноземних країнах; політична нестабільність в Україні. Підписання Угоди про асоціацію України та Європейського Союзу також сприяє збільшенню кількості трудових мігрантів, зокрема за рахунок спрощення візового режиму, а також посилення мобільності населення.

На нашу думку, з метою вирішення проблеми трудової міграції доцільно: підвищити рівень економічного розвитку країни шляхом розвитку різних галузей економіки (насамперед це стосується туризму та ІТ – сфери); забезпечити зростання заробітної плати; створити умови для нормального ведення бізнесу з однаковими правилами для всіх. Також варто спростити міграційні формальності для іноземців, які хочуть приїхати в Україну з метою працевлаштування.

Список використаної літератури

1. Державна міграційна служба України. Офіційний сайт. Статистика за 2014 рік. URL: https://dmsu.gov.ua/assets/files/statistic/year/2014_12.pdf
2. Державна міграційна служба України. Офіційний сайт. Показники діяльності ДМС за 2019 р. URL: https://dmsu.gov.ua/assets/files/statistic/year/2019_12.pdf
3. Українці – лідери за отриманими посвідками на проживання в ЄС, китайці другі. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2019/10/25/7102293/>
4. *Олексій Позняк*. Українці за кордоном: чи зменшиться кількість трудових мігрантів у 2019 р. URL: <https://voxukraine.org/uk/connector/ukrayintsi-za-kordonom-chi-zmenschitsya-kilkist-trudovih-migrantiv-u-2019/>

Місяць Андрій Петрович,

*заступник голови Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури,
кандидат юридичних наук, доцент кафедри права Хмельницького національного
університету, Заслужений юрист України*

ГАРМОНІЗАЦІЯ СІМЕЙНОГО ПРАВА УКРАЇНИ ДО НОРМ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПРАВА

Міждержавні інтеграційні процеси не лише стосуються правового регулювання у широкому сенсі, а й переплітаються з живим імміграційним рухом. Численні сімейні зв'язки, що пов'язують громадян України з громадянами Німеччини, Франції, Італії, Польщі та інших європейських країн. Зближення окремих правових положень сімейного права різних правових систем відіграє специфічну роль у здійсненні стандартизації норм права, усуненні основних суперечностей або їх відмінностей. Саме тому правильне застосування певних способів адаптації українського сімейного законодавства сприяє гармонізації законодавства України до законодавства ЄС.

Враховуючи реалії сьогодення й специфіку сімейно-правової сфери правового регулювання, слушною думкою є те, що варто розмежувати ті сфери сімейного права, які піддаються уніфікації, і ті, в яких наразі доцільно говорити лише про гармонізацію права [1, с. 206].

Як зазначив Мааріт Янтера-Яреборг, Європі необхідно рухатися у двох напрямках: перший – це гармонізація внутрішнього права; другий – прийняття уніфікованих норм міжнародного приватного права [2].

Гармонізація права розуміється як процес координації або зближення окремих правових положень різних правових систем, що досягаються шляхом усунення основних суперечностей або відмінностей, а також формування хоча б мінімальних загальних вимог і стандартів. Останнє слугує відправною точкою для здійснення стандартизації норм права, що також є способом уніфікації [3, с. 66].

Гармонізація системи правового регулювання сімейних відносин до європейського права в першу чергу потребує вирішення такого завдання, як визначення основних тенденцій розвитку сімейного права в Європі. Зміни у регулюванні сімейних відносин, які відбуваються на сучасному етапі розвитку, підкреслюють посилення загального принципу поваги до людини, до її потреб і бажань, поряд із повагою до таких груп, як «сім'я» або навіть «суспільство» в цілому.

А отже, в контексті даного питання можна говорити про загальноєвропейську тенденцію руху від «сім'ї» до «індивіда». З точки зору сімейного права така тенденція вимагає, щоб ми крізь зовнішню сторону сім'ї вбачали інтереси і потреби її членів. Ці зміни, звичайно, зумовлені загальним прагненням до автономії, що, зокрема, пов'язані із тим самим поширенням значення концепції прав людини, ідеалів свободи й рівності [8].

Окремі філософи, політики вказують на те, що таке розчленування сім'ї, її аргументування є доволі суперечливим та навіть суперечить ідеалам сімейного життя, заснованим на взаємному коханні й повазі, а не на конструкціях суб'єктивних прав і юридичних обов'язків. Так, Роберто Унгер вказує на те, що «сам процес», за якого «члени сім'ї будують свої відносини на мові формального права, веде до розпаду сім'ї». На додаток до цієї позиції Мері Енн Глендон стверджує, що риторика, за її висловом, надмірно роздутих прав й нашого бачення цих прав очима автономного індивіда відводить наші думки від зосередження на тому, що нас об'єднує, і фокусує їх на тому, що відокремлює один від одного. Серед прикладів подібних висловлювань – слова Марти Файнмен, яка вказує на те, що індивідуальні права й обов'язки «перешкоджають розвитку концепції колективної відповідальності за дітей».

Ця критика значною мірою орієнтована на ідею «приватності сім'ї», за якою сім'я має представляти собою певний особистий простір, вільний від втручання з боку держави [5, р. 364]. Дана частина ідеології сім'ї, заснована на поділі публічної і приватної сфер відносин, коли державне регулювання визнається легітимним тільки в публічній сфері.

Наприклад, Загальна декларація прав людини 1948 р., визнана сьогодні як частина звичаєвого міжнародного права, в статті 16 (3) визнає, що «сім'я є природним і основним осередком суспільства і має право на захист з боку суспільства та держави». Як бачимо, в міжнародному документі, який захищає права індивідів, є більш широкі соціальні об'єднання, які також, з точки зору права, представляють цінність й потребують поваги. Це знаходить підтвердження у ст. 29 (1), яка проголошує, що «кожна людина має обов'язки перед суспільством, в якому тільки є можливим вільний й повний розвиток її особистості» [6]. Цей баланс між індивідуальними правами і сім'єю було підтверджено в Міжнародному пакті про громадянські і політичні права 1966 р. На додаток до пактів Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, прийнята в 1979 р., визнає роль жінок в сім'ях, вказуючи при цьому на визначальне значення рівності між жінками та чоловіками. Аналогічні вихідні позиції присутні в Конвенції Організації Об'єднаних Націй про права дитини: її преамбула вказує, що сім'я є «основним осередком суспільства» і «природним середовищем для

зростання і благополуччя всіх її членів і, зокрема дітей». Таким чином, концепція прав дітей не прагне відокремити їх від їхніх сімей. Вона спрямована на забезпечення їхньої індивідуальності та захисту в сім'ях. «Сім'я», таким чином, в міжнародних документах з прав людини, які є невід'ємною частиною європейської правової традиції, розглядається як «фундаментальна група в суспільстві, що заслуговує на захист». Норми в області прав людини не обов'язково виступають індивідуалістичним інструментом, яким вони колись вважалися. Вони насправді мають відігравати позитивну роль у балансуванні інтересів суспільства, певної спільноти, окремої сім'ї й індивідуальних інтересів.

Наведені положення міжнародних нормативних актів з прав людини та їх аналіз у контексті загальних тенденцій розвитку сімейного права є частиною європейського права як невід'ємна його складова. У той же час, якщо вести мову безпосередньо про право Європейського Союзу, на яке в своєму розвитку має орієнтуватися Україна, однак не забувати про свої правові традиції та незалежність [7, р. 14].

Міжнародні норми в області прав людини прагнуть забезпечення балансу між індивідуальними правами й обов'язками в сім'ї та громаді.

Державам – членам ЄС, на відміну від інших держав, вдалося досягти успіхів у справі гармонізації сімейного права. Важливою передумовою для цього стало існування міжнародної організації, яка ініціювала гармонізацію права в цій сфері та продовжує узгоджувати дії щодо її проведення. Такою організацією є Комісія з Європейського сімейного права (далі – КЄСП), яку було засновано 1 вересня 2001 р. Вона об'єднує науковців різних європейських країн, а її завданням, власне, є робота щодо створення єдиного сімейного права в Європі. Основною метою діяльності КЄСП є вивчення й узагальнення теоретичного та практичного досвіду гармонізації сімейного права в Європі. Задля реалізації цієї мети правознавці, які входять до складу Комісії, аналізують результати порівняльно-правових досліджень сімейного права, на основі порівняння правових норм сімейного законодавства різних європейських держав намагаються виробити спільні підходи до правового врегулювання сімейно-правових питань і, що найважливіше для України, досліджують роль майбутніх, потенційних держав – членів ЄС у процесі гармонізації сімейного права [1, с. 206].

У грудні 2002 р. в Утрехті відбулася перша конференція, організована КЄСП, яка мала назву «Перспективи уніфікації та гармонізації сімейного права в Європі». Результати роботи конференції мали швидше рекомендаційний характер, оскільки були зроблені висновки про необхідність внесення змін до національних законодавств країн – членів ЄС із метою реалізації ідеї «Європейського громадянства». Друга конференція КЄСП «Принципи Європейського сімейного права. Розлучення, утримання між колишнім подружжям і батьківська відповідальність» відбулася в грудні 2004 р. також в Утрехті. Вона мала більш практичний характер. За цими принципами визнаються особливе значення у справі, ознайомлення із сучасними тенденціями зближення сімейного права в країнах Європи, тлумачення національних законодавств, удосконалення норм сімейного права в Україні [4, с. 19].

І на останок варто зазначити, що гармонізація сімейного права до норм європейського права не може полягати в простому копіюванні нормативно правових актів, які застосовуються і впроваджуються. Адже не слід забувати про те, що Україна є незалежна, суверенна держава зі своїми стійкими правовими традиціями та усталеними нормами, які беруть свою основу ще з часів Київської Русі. Слід пам'ятати, що не будь-який закон може бути наслідком правотворчості націленої на народ.

Це має бути аналіз нормативно правових актів, історико правового методу і як результат подальший створений нормативно правовий акт має містити вище вказану правотворчу діяльність.

Висновки. Україна стикається з однією проблемою: сімейне право є тією сферою відносин, в якій доцільність зближення та уніфікація правових норм постійно піддається сумніву через необхідність врахування усталених норм і традицій, що складаються в кожному окремому суспільстві або навіть на рівні його окремої соціальної групи. У той же час, зближення норм сімейного права має виступати загальною тенденцією реформування національної правової системи в світлі наближення ціннісних підходів у правовому регулюванні суспільних відносин. Гармонізація сімейного права з міжнародно-правовими документами (конвенції, декларації, резолюції, рекомендації) встановлять цінності, принципи правового регулювання, напрями правового регулювання, мету правового регулювання у сімейному праві України.

Список використаних джерел

1. *Черняк О.Ю.* Деякі підсумки гармонізації сімейного права в країнах Європейського Союзу (на прикладі діяльності Комісії з Європейського сімейного права). *Порівняльне правознавство: сучасний стан і перспективи розвитку*: збірник наукових праць. 2010.
2. *Maarit Jantera-Jareborg, Pr.* Unification of Private International Law in Europe URL: www.2law.uu.nl/priv/cefl.
3. *Чернопищук Я.* Уніфікаційні процеси в європейському правовому просторі: герменевтика та аксіологія конституційно-правового аналізу. *Юридичний вісник*. 2011. № 1. С. 66-72.
4. *Бурлай О.* Правовідносини подружжя в міжнародному приватному праві : автореф. дис. канд. юрид. наук : 12.00.03. Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. К., 2007. 22 с.
5. *L'Heureux-Dube Claire.* What a Difference a Decade Makes: The Canadian Constitution and the Family Since. *Queen's Law Journal*. 2001. № 27. P. 361-371.
6. Загальна декларація прав людини. 1948. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015.
7. *Families and the European Union Law, Politics and Pluralism / Ed. by Clare McGlynn.* Cambridge University Press, 2006. 230 p.
8. *Явор О. А.* Адаптація сімейного права України до стандартів європейського правового простору: значення для теорії юридичних фактів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2015. URL: <http://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/9068>.

Міхалець Андрій Валерійович,
*студент 3-го курсу факультету міжнародних відносин
Хмельницького національного університету*

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ АДМІНІСТРАТИВНО-ДЕЛІКТНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

В умовах сьогодення адміністративне законодавство і зокрема його деліктна складова, будучи одним з основних засобів проведення адміністративної реформи, сама потребує реформування, оскільки за своїм змістом не відповідає вимогам становлення і

розвитку демократичної, правової, соціальної держави. З часу прийняття у 1984 році першого кодифікованого акту – Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) в українському суспільстві відбулися кардинальні зміни, які вимагають реформування та проведення значних законодавчих робіт, які будуть сприяти вдосконаленню та впорядкуванню правових норм адміністративно-деліктного законодавства, що не відповідають сучасним реаліям і вимогам.

Щодо чинного адміністративного законодавства, актуальними залишаються недоліки, які виокремив Ю.Битяк в Академічному курсі адміністративного права, а саме: 1) більшість нормативно-правових актів, які прийняті ще за радянських часів викорисовуються і сьогодні; 2) існує необхідність приведення у відповідність до Конституції України нормативно-правових актів, який прийнято у перші роки незалежності України; 3) останнім часом розвиваються принципово нові державно-управлінські явища, які потребують нормативного закріплення (інститутидержавної служби, адміністративної юстиції, адміністративних, управлінських послуг); 4) адміністративне право регулює широке коло суспільних відносин; 5) адміністративно-правові норми містяться у численних нормативних актах різної юридичної сили (загальнодержавного, відомчого та місцевого характеру), що ускладнює їх застосування [1, с.148]. Інколи законодавчі акти мають суто декларативний характер і не впливають на процеси, які відбуваються в державі. Водночас норми інших нормативних актів, які були прийняті ще у часи Радянського Союзу, морально застаріли [2, с. 61-63].

Ці недоліки стосуються в цілому адміністративного законодавства, але більшість з них можна віднести і до адміністративно-деліктного законодавства. На даний час КУпАП зазнав багато змін. Один їхній перелік складає декілька сторінок. Лише у минулому 2019 році їх було 20 (!). Існують навіть статті з «подвійним ступенем» (172-9-1 та 172-9-2). Можна навести для прикладу і існування статей 166-26 та 188-47. Постійна увага законодавця до КУпАПу ускладнює роботу відповідних органів та посадових осіб. А що вже говорити про звичайних громадян?

Отже, КУпАП, який було сформовано ще на базі Основ законодавства Союзу РСР і союзних республік про адміністративні правопорушення від 23 жовтня 1980 року, на сьогоднішній день фактично є, як правильно зазначає В.К.Колпаков, «кодексом етатистських цінностей старої і вже віджилої тоталітарної системи, в якій правові відносини формувалися за принципом „заборонено все, що не дозволено законом”, а втручання держави в усі сфери суспільного буття, прав і свобод людини було нормою» [3, с.306]. Тому проблематика оновлення адміністративно-деліктного законодавства посідає чільне місце у наукових розробках вітчизняних вчених-адміністративістів.

Сучасний стан деліктного законодавства характеризується об'ємністю законодавчого масиву адміністративно - деліктних норм є вагомим свідченням втрати монополії КУпАП на віднесення тих чи інших протиправних дій до розряду адміністративних правопорушень

На сьогодні, досить важливу роль для визначення ступеня ефективності адміністративно-деліктного законодавства відіграють своєчасність та актуальність застосування юридичних норм, чітке визначення мети прийняття адміністративно-деліктної норми, прогнозування - наскільки ефективною виявиться запропонована норма або норма, що проектується, строки реалізації цілей прийняття норми, урахування при прийнятті норми економіко-політичних, ідеологічних та інших

соціальних процесів, що здійснюються в суспільстві, своєчасність та повнота застосування норми, відповідність адміністративного стягнення суспільній небезпеці правопорушення, дотримання законності при застосуванні норми тощо.

На основі різких та постійних змін політико-економічного курсу України, розвитку ринкових відносин та безперервної появи нових видів суспільних відносин, чинне адміністративне законодавство вже давно не відображає потреб сучасності і містить переважно застарілий радянський підхід, а отже, потребує перспективної, вдосконаленої реконструкції, якщо не повного оновлення власного наповнення, при чому як матеріального, так і процесуального характеру.

Варто зазначити, що ще у 1993 році робочою групою Кабінету Міністрів було підготовлено *проект Кодексу України про адміністративні проступки* [4]. А 12 липня 2007 року Комітетом з верховенства права Національної комісії зі зміцнення демократії та утворення верховенства права був розглянутий і попередньо схвалений проект *Концепції реформування інституту адміністративної відповідальності в Україні* [5, с.274-287]. Автори Концепції підійшли до проблеми комплексно і передбачали паралельну підготовку, прийняття та введення в дію таких актів:

- Кодекс України про адміністративні проступки і стягнення;
- Адміністративно-процедурний кодекс України;
- Закон «Про внесення змін до Кримінального кодексу України (щодо кримінальних проступків»;
- Кримінальний процесуальний кодекс (з відповідними процедурами розслідування і розгляду справ про кримінальні проступки).

Отже, що для перспективного і ефективного впровадження реформ, які здійснюються сьогодні у нашій країні, необхідно продовжувати подальшу систематизацію адміністративного законодавства, насамперед, шляхом його кодифікації.

Враховуючи це та узагальнюючи думки науковців, хотілося б виокремити *головні критерії*, які повинні бути дотримані у процесі здійснення реформування адміністративно-деліктного законодавства:

1) предметом кодифікаційної роботи повинні стати головні, найважливіші адміністративно-деліктні правові норми,

2) необхідно чітко розмежувати Загальну і Особливу частини адміністративно-деліктного закону. При цьому в Загальній частині повинні бути відображені матеріальні норми, які будуть визначати загальні принципи залучення до адміністративної відповідальності, а в Особливій частині – норми, які б закріплювали види адміністративних проступків залежно від об'єкту проступку, за вчинення якого передбачена адміністративна відповідальність [6, с. 59];

3) норми особливої частини адміністративно-деліктного закону, які мають міжгалузевий характер необхідно групувати відповідно до об'єкта проступку;

4) необхідно дотримуватися роздільної кодифікації матеріальних і процесуальних норм адміністративно-деліктного права;

5) необхідно підвищити роль загальних положень адміністративно-деліктного законодавства в якості основних фундаментальних начал, на яких повинна будуватися і функціонувати вся система адміністративної відповідальності;

6) при кодифікації слід виходити з принципу максимального охоплення суспільних відносин, які підлягають адміністративно - деліктному регулюванню [7, с. 47-50].

Отже, на сьогодні спосіб кодифікації є перспективним і найбільш вдалим для систематизації адміністративно-деліктного законодавства України, як держави, де головною цінністю визнається людина, її права і свободи. Саме завдяки кодифікації законодавства можливо забезпечити єдиний підхід до врегулювання суспільних відносин в адміністративно-деліктній сфері, а також забезпечити єдність у розумінні законодавчих принципів, як основоположних начал нормотворчої діяльності. Але, на жаль, не дивлячись на всі законопроектні пропозиції наша держава до цього часу не спромоглась прийняти новий кодекс. Існують навіть пропозиції щодо зміни концептуального підходу до кодифікації адміністративно-деліктного законодавства [8, с. 11]. Відсутня серед вчених і єдність щодо назви кодифікованого акта (зокрема пропонується створити Кодекс про адміністративні проступки, Адміністративно-деліктний кодекс, Кодекс адміністративної відповідальності тощо) [9, с. 70]. Проте, на нашу думку, назва кодексу не може справляти позитивний чи негативний вплив на ефективність застосування його положень. Головним має залишатися якість нормативного матеріалу, відсутність колізій, дублювань, застарілих положень, логічна побудова тощо.

Список використаних джерел

1. *Авер'янов В. Б.* Адміністративне право України. Академічний курс: Підруч.: У двох томах: Том. 1. Загальна частина К.: Вид-во "Юридична думка", 2004.
2. *Петков С. В.* Адміністративно-правове регулювання діяльності публічної влади в Україні. *Юридичний журнал.* 2009. № 4. С. 60-64.
3. *Колпаков В. К.* адміністративно-деліктний правовий феномен: монографія. К.: Юрінком Інтер, 2004. 528 с.
4. Адміністративне судочинство в Україні: Книга друга. Кодекс України про адміністративні проступки (проект) (Серія „Реформи судів України”). Харків: Консум, 2003. 322 с.
5. Адміністративне деліктне законодавство: Зарубіжний досвід та пропозиції реформування в Україні. Автор-упорядник О.А.Банчук. К: Книги для бізнесу, 2007. 972 с.
6. *Федоров І. О.* Кодифікація адміністративно - деліктного законодавства України: монографія. Запоріжжя: ТОВ «ВПД Запоріжжя», 2006. 144 с.
7. *Колпаков В. К.* Адміністративна реформа і деліктне законодавство *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ України:* Науково-теоретичний журнал. 2004. № 4. С. 40-50.
8. *Авер'янов В., Лук'янець Д., Хорощак Н.* Потрібні нові концептуальні засади створення проекту Кодексу України про адміністративні проступки *Право України.* 2004. №11. С.11-16;
9. *Коломоєць Т. О.* Кодифікація адміністративно-деліктного законодавства України: реальна вимога часу (аналіз деяких пріоритетів). *Влада. Людина. Закон.* 2006. № 6. С. 65-75.

Олійник Роман Володимирович,
*аспірант кафедри цивільного права та процесу
Львівського національного університету імені Івана Франка*

МІЖНАРОДНЕ ЗАКОНОДАВСТВО В ГАЛУЗІ ДОНОРСТВА ТА ТРАНСПЛАНТОЛОГІЇ

Основою правового регулювання донорства та трансплантології є міжнародне законодавство. Одними із перших міжнародних документів, які регулюють порядок надання медичних послуг та проведення медичних досліджень за участю людини в якості об'єкта досліджень є Женевська декларація, прийнята 2-ою Генеральною асамблеєю Всесвітньої медичної асоціації в Женеві у вересні 1948 року [1], Міжнародний кодекс медичної етики, прийнятий 3-ою Генеральною асамблеєю Всесвітньої медичної асоціації в Лондоні в жовтні 1949 року [2] та Гельсінська декларація Всесвітньої медичної асоціації "Етичні принципи медичних досліджень за участю людини у якості об'єкта дослідження", прийнята 18-ою Генеральною асамблеєю Всесвітньої медичної асоціації в Гельсінкі у червні 1964 року [3]. Хоча у даних документах не вживаються терміни донор, трансплантація чи реципієнт, вони встановлюють загальні правила поведінки лікарів стосовно пацієнтів і проголошують, що здоров'я пацієнта є основним завданням лікаря.

Питання донорства та трансплантації знайшли своє відображення в міжнародних документах, які регулюють принципи ведення збройної боротьби. Так, Додатковим протоколом до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I) від 8 червня 1977 року врегульовано питання фізичного стану здоров'я і недоторканності осіб, що перебувають під владою супротивної сторони. В таких осіб, навіть за наявності їх згоди, забороняється видаляти тканини чи органи для пересадки [4].

Важливим міжнародним документом у даній галузі є також Резолюція про приведення у відповідність законодавства держав-учасниць у питаннях вилучення, пересадки і трансплантації матеріалів організму людини, прийнята Комітетом міністрів Ради Європи 11 травня 1978 року. Мета, яку ставили собі держави-учасники, приймаючи резолюцію – захист донорів, майбутніх донорів і реципієнтів матеріалів людського організму, а також прогрес медичної науки і терапії. В Резолюції детально регламентований порядок вилучення, пересадки і трансплантації органів від живих та померлих людей. Зокрема встановлено, що вилучення органів чи тканин у живих осіб не повинно проводитись без їх добровільної згоди. У разі, вилучення матеріалів, які здатні регенеруватись, з ризиком для донора, а також вилучення матеріалів, регенерація, яких неможлива, вказана згода повинна бути письмовою [5].

Венеціанською декларацією стосовно невиліковних захворювань, прийнятою 35-ю Всесвітньою медичною асамблеєю у Венеції в жовтні 1983 року, встановлений порядок вилучення органів, призначених для трансплантації у пацієнтів, згасання життєвих функції яких стає незворотнім. Зокрема, у таких випадках лікар може застосувати штучні засоби, необхідні для підтримання життєдіяльності органів, призначених для трансплантації. При цьому, вилучення органів повинно відбуватись відповідно до вимог закону країни або на підставі формальної згоди, отриманої від даної особи, а також свідоцтва про смерть чи про незворотність зупинки життєдіяльності. Таке свідоцтво повинно бути надано лікарем, який не пов'язаний з проведенням трансплантації і з пацієнтом, якому трансплантують орган [6].

Положенням про торгівлю живими органами, прийнятим 37-ю Всесвітньою медичною асамблеєю в Брюсселі в жовтні 1985 року, засуджено придбання і продаж

людських органів для трансплантації. Цим документом уряди всіх країн-учасників закликано вжити необхідних заходів щодо запобігання цьому [7].

Схожі положення закріплені в Рекомендаціях 1046 стосовно використання ембріонів та людських плодів з метою діагностики, терапії, наукових досліджень, промислового використання і торгівлі, прийнятій 38-ю Парламенською асамблеєю Ради Європи у 1986 році [8], а також пункті 8 Декларації про трансплантацію органів людини, прийнятій 39-ю Всесвітньою медичною асамблеєю в Мадриді у жовтні 1987 року, якою заборонено купівлю і продаж людських органів для трансплантації.

Цим же документом передбачено принципи проведення трансплантації, згідно із якими:

- здоров'я пацієнта є основним завданням лікарів, у тому числі при проведенні трансплантації;
- права донора та реципієнта повинні бути захищені;
- можлива трансплантація не може виправдовувати послаблення звичайних стандартів медичної допомоги;
- якщо орган повинен бути взятий від донора після його смерті, то смерть донора повинна бути встановлена незалежно двома або більше лікарями, які не приймають участі в трансплантації.;
- обов'язкове обговорення можливої процедури з донором та реципієнтом або їх довіреними родичами чи юридичними працівниками;
- об'єктивність лікаря при обговорення процедури, надання інформацію про можливі ризики і можливі небезпеки, пропозиція альтернативних процедур;
- бажання лікаря поглибити свої професійні знання повинне бути по відношенню до обов'язку лікаря перед пацієнтом;
- завжди повинна бути добровільна проінформована згода;
- трансплантація може здійснюватись лише лікарем, який володіє спеціальними медичними знаннями та технічними прийомами, отриманими шляхом спеціального тренування, навчання та практики, а також в медичних установах, які мають відповідне обладнання для трансплантації органів [9].

Заборона отримання фінансової вигоди закріплена також у 21 статті Конвенції про захист прав і гідності людини щодо застосування біології та медицини: Конвенції про права людини і біомедицину, прийнятій в Ов'єдо 04.04.1997, згідно з якою тіло людини та його частини не повинні бути джерелом отримання фінансової вигоди. Дана Конвенція - це перший юридично обов'язковий міжнародний текст, покликаний зберегти гідність, права та свободи людини через низку принципів та заборон проти зловживань біологічним та медичним прогресом. Вихідним пунктом Конвенції є те, що інтереси людини повинні бути вищими від інтересів науки чи суспільства [10].

Важливу роль у становленні та розвитку міжнародного законодавства в сфері донорства та трансплантації відіграють документи, прийняті Всесвітньої організацією охорони здоров'я (далі по тексту – ВООЗ). Так, Всесвітня асамблея охорони здоров'я – вищий керівний орган ВООЗ в резолюціях WHA 40.13, затверджених в Женеві у травні 1987 року та WHA 42.5, затверджених у травні 1989 року вперше висловила стурбованість стосовно комерційної діяльності торгівлі органами і необхідністю створення глобальних стандартів для трансплантації. Окрім того, у 1987 році Всесвітня асамблея охорони здоров'я підтвердила, що торгівля з метою отримання прибутку людськими органами серед живих людей суперечить найголовнішим людським цінностям.

У зв'язку із цим практика торгівлі людськими органами призвела до розробки Керівних принципів, єдиного правового інструменту регулювання трансплантації - WHA 40.13[11], прийнятих у 1991 році XLIV сесією ВООЗ, які покликані забезпечити

організований, етично допустимий і прийнятний порядок регулювання придбання і трансплантація органів з лікувальною метою [12]. Керівні принципи вплинули на професійні правила і практику, а також законодавство багатьох держав, в тому числі й України. Як вбачається зі змісту даних документів, метою їх прийняття є піклування про життя та здоров'я донора та реципієнта, забезпечення однакових правил для вилучення клітин, тканин та органів у донорів та подальшої їх трансплантації реципієнтам, попередження торгівлі органами.

Список використаних джерел:

1. Женевська декларація, прийнята 2-ю Генеральною асамблеєю Всесвітньої медичної асоціації. Женева, вересень 1948 року. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/990_001. (дата звернення 19.01.2020).
2. Міжнародний кодекс медичної етики, прийнятий 3-ю Генеральною асамблеєю Всесвітньої медичної асоціації. Лондон, жовтень 1949 року. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/990_002. (дата звернення 19.01.2020).
3. Гельсінська декларація Всесвітньої медичної асоціації "Етичні принципи медичних досліджень за участю людини у якості об'єкта дослідження", прийнята 18-ою Генеральною асамблеєю Всесвітньою медичною асоціацією. Гельсінкі, червень 1964. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/990_005. (дата звернення 19.01.2020).
4. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I) від 08.06.1977. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199. (дата звернення 21.01.2020).
5. Резолюція про приведення у відповідність законодавства держав-учасниць щодо питань вилучення, пересадження і трансплантації матеріалів організму людини № (78) 29, прийнята Комітетом міністрів Ради Європи 11.05.1978. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_071. (дата звернення 18.01.2020).
6. Венеціанська декларація стосовно невиліковних захворювань, прийнята 35-ю Всесвітньою медичною асамблеєю. Венеція, жовтень 1983. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/990_017. (дата звернення 18.01.2020).
7. Положення про торгівлю живими органами, прийняте 37-ю Всесвітньою медичною асамблеєю в Брюсселі. жовтень 1985. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/990_024. (дата звернення 18.01.2020).
8. Рекомендації 1046 стосовно використання ембріонів та людських плодів з метою діагностики, терапії, наукових досліджень, промислового використання і торгівлі, прийняті 38-ю Парламенською асамблеєю Ради Європи у 1986 році. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_070. (дата звернення 21.01.2020).
9. Декларація стосовно трансплантації людських органів, прийнята 39-ю Всесвітньою медичною асамблеєю в Мадриді, Іспанія, у жовтні 1987 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_330. (дата звернення 18.01.2020)
10. Конвенція про захист прав і гідності людини щодо застосування біології та медицини: Конвенції про права людини і біомедицину. Ов'єдо, 04.04.1997. URL: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/164>. (дата звернення 18.01.2020).
11. Офіційний сайт Всесвітньої організації охорони здоров'я. URL:<https://www.who.int/transplantation/who/en/>. (дата звернення 18.01.2020).
12. Резолюція XXXX ассамблеи ВОЗ 40.13, май 1987 г. // International Digest of Health legislation. – 1991. – Vol. 42. – № 3. – P. 393 – 394.

*Присяжнюк Михайло Петрович,
доцент кафедри права
Хмельницького національного університету,
кандидат юридичних наук*

РОЛЬ СУДОВОГО ПРЕЦЕДЕНТУ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ В СИСТЕМІ ДЖЕРЕЛ ПРАВА УКРАЇНИ

Прецедент, судовий прецедент (лат. *praecedens*, род. відм. лат. *Praecedentis* — те, що передує [1, с. 604]) – у системах загального права (англо-саксонських) є правилом, встановленим у попередній юридичній справі, яке є обов'язковим чи переконливим для суду при вирішенні подальших справ із подібними питаннями або фактами [2]. Правові системи загального права надають великого значення вирішенню справ відповідно до послідовних принципів правил, щоб подібні життєві факти давали схожий і передбачуваний результат.

Україна належить до романо-германської системи права, а тому роль та значення судового прецеденту, традиційно були незначними. Ситуація починає швидко змінюватись з поглибленням в нашій державі євроінтеграційних процесів.

4 листопада 1950 року в Римі була прийнята Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. Ця Хартія прав людини стала фундаментом усього комплексу міжнародно-правового регулювання в галузі прав людини, її законних інтересів та потреб, відправною точкою на шляху цивілізованих європейських держав до втілення в життя загальнолюдських цінностей [3].

Особливістю Конвенції стало надання громадянам держав, що входять до Ради Європи права на індивідуальне звернення до Європейського Суду з прав людини за захистом порушених прав. Згідно зі статтями 34, 35 Конвенції, Європейський суд приймає заяви (скарги) від окремих заявників, груп осіб, неурядових організацій, окремих держав про порушення положень Конвенції країнами, що визнали юрисдикцію Європейського суду. Рішення Європейського суду є обов'язковими для держав - учасниць Конвенції. Контроль за їх виконанням паралельно із Європейським судом здійснює Комітет Міністрів Ради Європи. Крім того, на запит Комітету Міністрів Європейський суд надає консультативні висновки з питань права щодо тлумачення і застосування норм Конвенції. Таким чином, запровадження Конвенцією Європейського Суду з прав людини має на меті реалізацію гарантій прав і свобод людини, впровадження дієвого механізму дотримання державами-учасницями її положень, забезпечення імплементації норм і принципів Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод в національні правові системи.

9 листопада 1995 року Україна приєдналась до Ради Європи, Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та Протоколів до неї. Наближення української системи захисту прав і свобод людини до загальноєвропейської практики надало всім громадянам України право на звернення до Європейського суду з прав людини в разі порушення Україною, її органами, посадовими особами норм Конвенції, положення якої визнані обов'язковими на її території. Це право передбачено ст. 55 Конституції нашої держави, яка надає можливість звернення за захистом своїх порушених прав до судових установ міжнародних організацій після використання особою національних засобів захисту.

У статті 30 Конвенції сказано, що Європейський суд з прав людини не може допустити при розгляді справи отримання результату, який буде несумісним з постановленим раніше рішенням суду. Отже, на нашу думку, практика Європейського суду з прав людини має прецедентний характер. Оскільки прецедент є рішенням по

справі, яке має враховуватися при подальшому розгляді аналогічної справи, тому прецедентні рішення Європейського суду з прав людини формують правові позиції, які мають юридичну значущість як для судів національних судових систем, так і судів держав, проти яких такі рішення ухвалені [4].

В юридичній літературі існують декілька підходів до правового розуміння значення прецеденту Європейського суду з прав людини. Зокрема, згідно першого підходу прецедентне рішення Європейського суду з прав людини є обов'язковим для застосування національними судами, оскільки воно містить тлумачення основних прав гарантованих Конвенцією. Саме тому, рішення Європейського суду з прав людини є частиною національного законодавства. Відповідно до другого підходу, прецедентне рішення Європейського суду з прав людини не є обов'язковим до застосування національними судами і є виключно судовим рішенням індивідуальної дії. Не зважаючи на існуючі розбіжності, спільним для цих підходів є те, що, рішення Європейського суду з прав людини є дуже важливим джерелом для національного правосуддя [5].

Щоб з'ясувати значення рішень Європейського суду з прав людини для правової системи України є необхідність проаналізувати чинне законодавство України.

Статтею 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23 лютого 2006 року визначено, що «суди застосовують при розгляді справ Конвенцію та практику Суду як джерело права».

У постанові Пленуму Верховного суду України від 27 лютого 2009 року № 1 «Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи» вказано, що суди повинні враховувати положення статті 9 Конституції України (254к/96-ВР) та брати до уваги ратифікацію Законом України від 17 липня 1997 року № 475/97-ВР (475/97-ВР) Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року і Першого протоколу та протоколів №2,4,7,11 до Конвенції та прийняття Закону України від 23 лютого 2006 року №3477-IV (3477-15) «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», суди також повинні застосовувати Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод (Рим, 4 листопада 1950 року; далі – Конвенція) та рішення Європейського суду з прав людини як джерело права.

Важливим є використання положень Конвенції і рішень Європейського суду з прав людини у судовій практиці Конституційного Суду України. Зокрема, Конституційний Суд України вже неодноразово під час реалізації своїх основних функцій щодо контролю конституційності нормативно-правових актів нашої держави, даючи офіційне тлумачення Конституції та законів України, звертався до міжнародних судових рішень, зокрема до рішень Європейського суду з прав людини.

Основні проблеми у застосуванні положень Європейської конвенції в діяльності Конституційного Суду України полягають у тому, що багато її положень уже втілено в національне законодавство, а Конституційний Суд України використовує переважно норми національного права, але посилається на Європейську Конвенцію, коли відсутні інші правові регулятори у рамках національного права [6].

Конституційний Суд України використовує рішення Європейського суду з прав людини для формулювання правових позицій. Завдяки використанню практики досягається узгодженість органів правосуддя міжнародної та національної правових систем [7]. Але необхідним є закріплення обов'язковості застосування практики Європейського суду з прав людини.

Досить чітко про роль та значення рішень Європейського суду з прав людини вказано у основних процесуальних кодексах України. Кримінальним процесуальним кодексом України визначено, що принцип верховенства права у кримінальному

провадженні застосовується з урахуванням практики Європейського суду з прав людини (ч.2 ст.8). При цьому визначено, що кримінальне процесуальне законодавство України застосовується з урахуванням практики Європейського суду з прав людини (ч.5 ст.9). Цивільний процесуальний кодекс України містить норму згідно якої суд застосовує при розгляді справ Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року і протоколи до неї, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України, та практику Європейського суду з прав людини як джерело права (ч.4 ст.10). Господарський процесуальний кодекс України, в свою чергу, уповноважує суд застосовувати при розгляді справ Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року і протоколи до неї, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України, та практику Європейського суду з прав людини як джерело права (ч.4 ст. 11). А частина 2 статті 6 Кодексу адміністративного судочинства України вказує, що суд застосовує принцип верховенства права з урахуванням судової практики Європейського суду з прав людини. При цьому ч.1 ст.7 Кодексу адміністративного судочинства України визначає, що суд вирішує справи відповідно до Конституції та законів України, а також міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

В той же час, профільний Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» не є таким однозначним. Вказаним питанням присвячена глави 4 «Застосування в Україні Конвенції та практики Суду». Відповідно до статті 17 Закону вказано, що суди мають застосовувати практику Суду, тобто будь-яке рішення чи або ухвалу, винесені Європейським судом з прав людини, незалежно від суб'єктного складу справи у тому числі й у справах проти України. В той же час, у статті 18 Закону йдеться лише про рішення /ухвалу Європейського суду у справі проти України.

Саме тому, судова практика Європейського суду з прав людини є об'єктивним критерієм оцінки правової системи кожної держави – учасниці Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Підсумовуючи, можна дійти до висновку, що рішення Європейського суду з прав людини є повноцінним джерелом права України. Окрім того, практика національних судів України, вказує, що рішення Європейського суду з прав людини мають чітке прецедентне застосування.

Список використаних джерел:

1. *Ожегов С.* Толковый словарь русского языка / С. Ожегов, Н. Шведова. М.: А Темп, 2009. 944 с.
2. Oxford English Law Dictionary // Oxford English Dictionary. URL : <http://www.search.oed.com>.
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод та Європейський Суд з прав людини. Офіційний сайт Міністерства юстиції України. URL: <https://minjust.gov.ua/m/konventsija-pro-zahist-prav-lyudini-i-osnovopolojnih-svobod-ta-evropeyskiy-sud-z-prav-lyudini>.
4. *Давид Р.* Основные правовые системы современности / Р. Давид, К. Жоффре. Спинози. М., 1998. С. 301.
5. *Шевчук С.* Судова правотворчість: світовий досвід і перспективи в Україні. К.: Реферат, 2007. 640 с.
6. Науково-практичний коментар до Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» / С. Я. Фурса, Є. І. Фурса; Центр правових досліджень. К., 2007.

7. Слiнько Т. М. Практика Європейського суду з прав людини як джерело iнтерпретацiйної дiяльностi Конституцiйного суду України. *Форум права*. 2013. № 3. С. 596-601. URL: http://nbuv.gov.ua/jpdf/FP_index.htm_2013_3_98.pdf.

Рижук Ірина Володимирівна,
*доцент кафедри конституцiйного, адмiнiстративного та фiнансового права
Хмельницького унiверситету управлiння та права iменi Леонiда Юзькова,
кандидат юридичних наук*

IНДИВIДУАЛЬНА КОНСТИТУЦIЙНО-ПРАВОВА ВIДПОВIДАЛЬНIСТЬ НАРОДНИХ ДЕПУТАТIВ: ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА

Закрiплення конституцiйно-правової вiдповiдальностi народних депутатiв розпочинається зi ст. 3 Конституцiї України, в якiй передбачена вiдповiдальнiсть держави перед народом, оскiльки народний депутат входить до складу органу державної влади – Верховної Ради України, то на нього також поширюється дана норма.

Вiдповiдальнiсть народних депутатiв України перед народом обґрунтовується й тим, що на пiдставi виборiв парламентарiй одержує вiльний мандат. Принцип вiльного депутатського мандата прямо не закрiплюється в Конституцiї України, але вiн впливає iз аналізу норм законодавства та отримав визнання в ст. 75 Конституцiї України. Цей принцип має визначальне значення та обумовлює характер мандата народного депутата України. Крім того, Конституцiя України не передбачає таких складових ознак iмперативного мандата, як накази виборцiв та вiдкликання народного депутата України виборцями.

До прийняття Конституцiї України 1996 року в Україні дiяв iмперативний мандат, основою якого була можливiсть вiдкликання народного депутата в разi неналежного виконання покладених на нього обов'язкiв, а також можливiсть виборцiв давати депутату обов'язковi до виконання накази. З прийняттям Конституцiї України 1996 року положення iмперативного мандата почали суперечити її нормам, зокрема ст. 81 дає вичерпний перелiк пiдстав, з приводу яких повноваження народного депутата України припиняються достроково. Серед таких пiдстав вiдкликання депутата виборцями не передбачено. Отже, Конституцiя унеможливила застосування ранiше прийнятого Закону України "Про вiдкликання народного депутата України", чиннiсть якого була остаточно скасована лише 22 березня 2001 р.

Так, Конституцiєю України у 1996 році фактично було запроваджено вiльний мандат народного депутата України, хоч у самiй Конституцiї немає норми, в якiй би безпосередньо говорилося про це. Вiльнiсть депутатського мандата впливає також iз положень Закону "Про статус народного депутата України", в якому жодної вiдповiдальностi перед виборцями, а також можливостi вiдкликання народного депутата не передбачено.

Вiдповiдно до чинного законодавства, повноваження народного депутата припиняються достроково у випадках, зазначених ст. 81 Конституцiї України, а саме: набрання законної сили обвинувальним вироком щодо нього; невиконання вимоги щодо несумiсностi депутатського мандату з iншими видами дiяльностi (у цьому разi повноваження депутата припиняються на пiдставi закону за рiшенням суду). Рiшення про дострокове припинення повноважень народного депутата приймається бiльшiстю

від конституційного складу Верховної Ради України, за поданням комітету, до компетенції якого входять питання діяльності відповідного народного депутата.

В наукових колах існує думка, що однією з форм реалізації конституційно-правової відповідальності народного депутата України є зняття депутатської недоторканості. Цілком погоджуємось з даною позицією, лише зауважимо, що в даному випадку вирішальне значення відіграє подвійна сутність конституційних норм, оскільки ними передбачається не лише конституційно-правова відповідальність, але й закладено основи кримінальної та адміністративної відповідальності парламентаріїв, що знаходить своє продовження в нормах вже відповідних галузей права.

Окрім парламентаріїв, індивідуальну конституційно-правову відповідальність несуть також органи та посадові особи Верховної Ради України [1, с. 209]. Згідно з Конституцією України, Верховна Рада України обирає зі свого складу Голову Верховної Ради України, Першого заступника і заступника Голови Верховної Ради України (ст. 88), затверджує перелік комітетів Верховної Ради та обирає голів цих комітетів, а також у межах своїх повноважень, може створювати тимчасові спеціальні комісії для підготовки і попереднього розгляду питань (ч. ч. 1. 3. ст. 89) [2].

Конституційно-правова відповідальність Голови Верховної Ради України полягає в тому, що він може бути відкликаний з цієї посади, що закріплено в Основному Законі та регламенті Верховної Ради України. (ч. 5 ст. 88 Конституції України; ст. 76 глави 15 Регламенту Верховної Ради України від 10 лютого 2010 р.) [2; 3].

Голова Верховної Ради України може бути в будь-який час відкликаний з посади Верховною Радою на його прохання, а також може бути відкликаний у зв'язку з незадовільною його роботою на цій посаді, в тому числі у разі відсторонення від ведення пленарних засідань три і більше разів протягом однієї чергової сесії Верховної Ради, або через інші обставини, що унеможливають виконання ним своїх обов'язків. Дострокове припинення депутатських повноважень Головою Верховної Ради України має наслідком припинення його повноважень як Голови Верховної Ради України.

Окремо у Регламенті передбачено конституційно-правову відповідальність головуючого на пленарному засіданні Верховної Ради України. Мається на увазі, що дані норми можуть бути застосовані в однаковій мірі як до Голови Верховної Ради України так і до Першого заступника і заступника Голови Верховної Ради України в залежності від того, хто з них в конкретному випадку головував на пленарному засіданні.

Ст. 29 Регламенту закріплено, що у разі порушення головуючим на пленарному засіданні вимог Регламенту, народний депутат має право невідкладно або після закінчення розгляду питання порядку денного пленарного засідання Верховної Ради звернутися до головуючого на пленарному засіданні із зауваженням про допущені ним порушення для негайного їх усунення.

У разі грубого або систематичного порушення Регламенту головуючим на пленарному засіданні, за пропозицією, внесеною в паперовій формі на пленарному засіданні не менш як двома депутатськими фракціями (депутатськими групами), або не менш як однією третиною народних депутатів від конституційного складу Верховної Ради шляхом зібрання їх підписів, або комітету, до предмета відання якого належать питання регламенту, після скороченого обговорення Верховна Рада може прийняти рішення про відсторонення головуючого на пленарному засіданні від ведення пленарних засідань на строк до двох пленарних днів більшістю голосів народних депутатів від конституційного складу Верховної Ради, про що робиться запис у протоколі пленарного засідання Верховної Ради. На цей час за ним зберігаються виплати, пов'язані з виконанням депутатських повноважень та посадових обов'язків.

У разі відсторонення головуючого на пленарному засіданні від ведення

пленарних засідань три і більше разів протягом однієї чергової сесії Верховної Ради, за висновком комітету, до предмета відання якого належать питання регламенту, Верховна Рада може розглянути питання про відкликання його з посади відповідно Голови Верховної Ради України, Першого заступника чи заступника Голови Верховної Ради України [3].

Щодо конституційно-правової відповідальності Голови, першого заступника голови, заступника голови та секретаря комітету, Регламент нас відсилає до Закону України "Про комітети Верховної Ради України", де зазначено, що вищезгадані посадові особи парламенту можуть бути у будь-який час за рішенням Верховної Ради України відкликані зі своїх посад: 1) за їх власною заявою; 2) у зв'язку з їх незадовільною роботою на посаді; 3) внаслідок інших обставин, що унеможливають виконання ними своїх обов'язків. Пропозиція про відкликання може бути внесена Головою Верховної Ради України або відповідним комітетом. Рішення комітету щодо внесення пропозиції про відкликання голови, першого заступника голови, заступника голови, секретаря комітету приймається на засіданні комітету. Після відкликання народного депутата України з посади голови, першого заступника голови, заступника голови чи секретаря комітету він залишається членом цього комітету, якщо Верховною Радою України не прийнято іншого рішення [4].

Аналіз національного законодавства, зокрема беремо до уваги Закон "Про статус народного депутата України", Закон "Про комітети Верховної Ради України", показує, що передбачено відповідальність насамперед за вчинення протиправних дій щодо депутатів, а не за порушення самими парламентарями норм законодавства, невиконання ними своїх обов'язків. Таким чином, переважна більшість положень законів в частині роботи в комітетах парламенту, їхніх обов'язків носить суто декларативний характер і не тягне будь-якої відповідальності. Лише частково передбачена така відповідальність і Регламентом Верховної Ради України. У тих же випадках, коли відповідальність за порушення вимог зазначеного Закону передбачена, санкції є досить м'якими.

Наприклад, згідно із статтею 33 Закону "Про статус народного депутата України" за дні, в які народний депутат України без поважних причин не виконує свої депутатські повноваження, за поданням комітету, до компетенції якого входять питання депутатської етики, йому не проводяться виплати, пов'язані з виконанням депутатських повноважень [5]. Водночас згідно із законодавством багатьох інших європейських країн неучасть депутата у пленарних засіданнях чи засіданнях комітету карається штрафом або ж навіть достроковим припиненням депутатських повноважень (повноважень члена комітету), а не лише утриманням виплати заробітної плати за дні відсутності. На нашу думку, відсутність чіткого переліку поважних причин для відсутності на засіданнях парламенту та комітетів, дієвих санкцій за неучасть у засіданнях є ключовими причинами поширеної у Верховній Раді практики пропуску депутатами засідань парламенту та комітетів.

Ще одним з недоліків Регламенту Верховної Ради України є те, що ним не передбачено проведення чіткого розмежування між різними типами правопорушень та санкціями, що застосовуються у випадку їх вчинення (наприклад, вживання депутатом у виступі образливих слів може тягнути як оголошення попередження, так і припинення виступу чи позбавлення парламентаря права участі у пленарних засіданнях), санкціями за порушення, вчинені вперше та порушення, вчинені повторно на тому ж чи іншому пленарному засіданні. Одним з недоліків Регламенту – досить вузький перелік санкцій за порушення норм дисципліни й етики. Наприклад, за окремі категорії діянь, зокрема – застосування фізичної сили до депутатів, голосування за відсутніх колег, передачу іншим особам карток для голосування, несанкціоноване розголошення інформації, що була предметом обговорення на закритих засіданнях комітетів тощо – взагалі не

передбачено дисциплінарної відповідальності, хоча у ряді країн їх вчинення має наслідком позбавлення депутата права входження до приміщень парламенту на певний строк чи заборону його участі у пленарних засіданнях, позбавлення права членства в комітеті тощо.

У цьому контексті орієнтиром у розширенні переліку санкцій може слугувати досвід окремих країн ЄС, де санкції за невиконання депутатами обов'язків чи порушення норм, які стосуються роботи парламентаріїв в комітетах варіюються від оголошення попередження до позбавлення права на входження до приміщень парламенту на певний строк до утримання заробітної плати та навіть дострокового припинення повноважень тощо.

Список використаних джерел:

1. *Словська І. Є.* Верховна Рада України як суб'єкт конституційно-правової відповідальності. *Право України*. 2011. №5. С. 204 – 210.
2. Конституція України : чинне законодавство зі зм. та доп., станом на 1 вересня 2018 р. : (офіц. текст). К. : ПАЛИВОДА, 2018. 64 с.
3. Про Регламент Верховної Ради України : Закон України від 10.02.2010 р. *Відомості Верховної Ради України*. Офіц. вид. 2010. № 14, / № 14-15; № 16-17. Ст. 412.
4. Про комітети Верховної Ради України : Закон України від 04.04.1995р. *Відомості Верховної Ради України*. Офіц. вид. 1995. № 19. Ст. 134.
5. Про статус народного депутата України : Закон України від 17.11.1992 р. *Відомості Верховної Ради України*. Офіц. вид. 1993. № 3. Ст. 17.

Сеник Світлана Василівна,
доцент кафедри цивільного права та процесу
Львівського національного університету імені Івана Франка,
кандидат юридичних наук, доцент

РІШЕННЯ СУДУ У СПРАВАХ ПРО НАДАННЯ НЕПОВНОЛІТНІЙ ОСОБИ ПОВНОЇ ЦИВІЛЬНОЇ ДІЄЗДАТНОСТІ

За загальним правилом повну цивільну дієздатність має фізична особа, яка досягла 18 років (повноліття). Проте, крім вікового критерію закон передбачає деякі інші підстави, за наявності яких фізичній особі може бути надана повна цивільна дієздатність.

Так, відповідно до положень ЦК України повна цивільна дієздатність може бути надана: 1) фізичній особі, яка досягла 16 років і працює за трудовим договором (ч. 1 ст. 35); 2) неповнолітній особі (14-18 років), яка записана матір'ю або батьком дитини (ч. 1 ст.35); 3) фізичній особі, яка досягла 16 років і яка бажає займатися підприємницькою діяльністю (ч. 3 ст. 35). Проте, слід наголосити на тому, що у судовому порядку повна цивільна дієздатність може бути надана фізичній особі лише у першому та другому випадках, зазначених вище. Реєстрація фізичної особи суб'єктом підприємницької діяльності не потребує надання їй повної цивільної дієздатності у судовому порядку, оскільки у цьому разі фізична особа набуває повну цивільну дієздатність з моменту державної реєстрації її як підприємця.

Повна цивільна дієздатність з підстав, передбачених ч. 1 ст. 35 ЦК України, може бути надана як в адміністративному, так і в судовому порядку.

Для того, щоб неповнолітній особі була надана повна цивільна дієздатність потрібно звернутись із відповідною заявою до органу опіки та піклування. Таку заяву подає сама неповнолітня особа. До заяви про надання повної цивільної дієздатності повинна бути додана письмова згода батьків (усиновлювачів) або піклувальника неповнолітньої особи.

У разі відсутності письмової згоди батьків (хоча б одного з них), усиновлювачів або піклувальника повна цивільна дієздатність може бути надана неповнолітній особі за рішенням суду. Крім цього, вважаю, що у разі відмови органу опіки та піклування у наданні повної цивільної дієздатності (так як і у випадку відсутності згоди законних представників) неповнолітній особі потрібно використовувати право на звернення до суду із заявою про вирішення цього питання в окремому провадженні.

Приміром, Хмельницьким міськрайонним судом розглядалась справа за заявою про надання повної цивільної дієздатності ОСОБА_1. У заяві зазначалось, що ОСОБА_1 16-річного віку з 03 травня 2019 року працює за трудовим договором на ТОВ «Рембуд» менеджером (управителем) зі збуту та несе матеріальну відповідальність, у зв'язку із чим йому необхідна повна цивільна дієздатність. Службою у справах дітей Хмельницької міської ради йому було відмовлено у наданні повної цивільної дієздатності у зв'язку з відсутністю письмової згоди його батька ОСОБА_3, який не підтримує стосунків із заявником та не виконує батьківських обов'язків відносно нього, у зв'язку із чим змушений звертатися до суду та просить надати йому повну цивільну дієздатність. У судовому засіданні було встановлено, що з 3 травня 2019 року ОСОБА_1 працює в Товаристві з обмеженою відповідальністю «Рембуд» за спеціальністю менеджер (управитель) зі збуту, що підтверджується контрактом з працівником від 02 травня 2019 року. Відповідно до п.11 даного Контракту з неповнолітнім працівником - ОСОБА_1, останньому встановлений скорочена тривалість щоденної роботи - 18 годин на тиждень із збереженням заробітної плати, розмір якої встановлено в п. 10, а саме встановлюється посадовий оклад згідно штатного розкладу, але не менше встановленої законодавством мінімальної заробітної плати при повній зайнятості працівника. Як вбачається із рішення виконавчого комітету Хмельницької міської ради № 490 від 13.06.2019 року, ОСОБА_1 було відмовлено у наданні повної цивільної дієздатності в зв'язку з відсутністю згоди батька ОСОБА_3. Проаналізувавши вищевикладені обставини справи та законодавчі норми, виходячи з принципів законності, об'єктивності, розумності та справедливості, суд вимогу задоволити [1].

Також можливими є випадки, коли у заявника немає батьків або вони позбавлені батьківських прав. Видається, що в такому разі із заявою про надання повної цивільної дієздатності слід звертатись безпосередньо до суду.

Приміром, Біляївським районним судом Одеської області розглядалась справа про надання повної цивільної дієздатності. Свою вимогу заявниця ОСОБА_1 мотивувала тим, що вона є неповнолітньою особою та народила доньку. Через те, що вона є неповнолітньою особою не може юридично в повній мірі здійснювати свої батьківські обов'язки щодо своєї доньки. У судовому засіданні було встановлено, що батько заявниці, ОСОБА_2, помер, що підтверджується свідоцтвом про смерть серії НОМЕР_2, актовий запис № 10531 від 17 жовтня 2014 року. Мати заявниці, ОСОБА_3, заочним рішенням Біляївського районного суду Одеської області від 26 липня 2018 року, позбавлена батьківських прав відносно неповнолітньої ОСОБА_1. Розпорядженням Біляївської районної державної адміністрації Одеської області від 21 вересня 2018 року № 627/РА-2018, заявниці надано правовий статус дитини,

позбавленої батьківського піклування. Заявниця народила доньку, ОСОБА_4, що підтверджується свідоцтвом про народження серії НОМЕР_3, актовий запис № 803 від 13 грудня 2018 року. Враховуючи усі обставини справи, суд заяву ОСОБА_1 про надання неповнолітній особі повної цивільної дієздатності задовольнив [2].

Заява про надання неповнолітній особі повної цивільної дієздатності може бути подана тільки самою неповнолітньою особою. Слід звернути увагу на колізійність законодавчих положень ст. 35 ЦК України та ст. 301 ЦПК України щодо визначення вікового цензу фізичної особи-заявника. Відповідно до положень ЦК України повна цивільна дієздатність може бути надана неповнолітній особі, а неповнолітніми особами є фізичні особи, у віці від 14 до 18 років. Тому зі змісту ст. 301 ЦПК України потрібно виключити слова «яка досягла шістнадцятирічного віку».

Заява подається до суду за місцем проживання неповнолітньої особи. Згідно ч. 2 ст. 301 ЦПК України підсудність справ про надання неповнолітній особі – громадянину України, який проживає за її межами, у випадках, передбачених ч. 1 ст. 301 ЦПК України, повної цивільної дієздатності визначається за клопотанням заявника ухвалою судді Верховного Суду.

У змісті заяви, крім загальних реквізитів, повинні бути викладені дані про те, що неповнолітня особа працює за трудовим договором або записана матір'ю чи батьком дитини відповідно до актового запису цивільного стану. Крім цього, спеціально повинно бути зазначено, що законні представники не дають письмової згоди на надання неповнолітній особі повної цивільної дієздатності або про відмову органу опіки та піклування надати повну цивільну дієздатність. У такому разі до заяви слід додати відповідне рішення органу опіки та піклування про відмову у наданні повної цивільної дієздатності.

Розгляд справи здійснюється за загальними правилами, встановленими главою 6 розділу III ЦПК України. Крім цього, ст. 303 ЦПК України передбачає участь у таких справах самого заявника, одного або обох батьків (усиновлювачів) або піклувальника. Участь представників органу опіки та піклування у розгляді справи про надання повної цивільної дієздатності неповнолітній особі є обов'язковою.

Відповідно до ч. 1 ст. 304 ЦПК України за результатами розгляду справи, суд ухвалює рішення, яким або: 1) задовольняє вимогу заявника і надає йому повну цивільну дієздатність; або 2) відмовляє у задоволенні вимоги заявника про надання йому повної цивільної дієздатності.

У мотивувальній частині рішення суду суд обов'язково повинен зазначити підставу для надання повної цивільної дієздатності, обставини, якими заявник обґрунтовує свою вимогу про необхідність надання йому повної цивільної дієздатності та зазначити про дослідження та оцінку судом доказів, поданих на підтвердження заявленої вимоги.

У резолютивній частині рішення суду, крім загальних реквізитів, суд зазначає про задоволення чи про відмову у задоволенні вимоги. Обов'язковим є зазначення інформації щодо моменту, з якого особі надається повна цивільна дієздатність,

Приміром, Компаніївський районний суд Кіровоградської області у резолютивній частині рішення суду від 3 травня 2019 року у справі № 391/251/19 ухвалив:

Заяву ОСОБА_1, заінтересована особа служба у справах дітей Компаніївської районної державної адміністрації Кіровоградської області про надання повної цивільної дієздатності задовольнити повністю.

Надати неповнолітній особі ОСОБА_1, ІНФОРМАЦІЯ_3, яка народилася м. Долинська Долинського району Кіровоградської області, громадянці України, місце проживання: АДРЕСА_1, повну цивільну дієздатність з моменту набрання рішенням законної сили.

Стягнути із ОСОБА_1 р.н на користь Державної судової адміністрації судовий збір в розмірі - 384,20 грн.

Апеляційна скарга на рішення суду подається до Кропивницького апеляційного суду Кіровоградської області через Компаніївський районний суд протягом тридцяти днів з дня його проголошення.

Учасник справи, якому повне рішення не було вручене у день його проголошення або складення, має право на поновлення пропущеного строку на апеляційне оскарження: на рішення суду - якщо апеляційна скарга подана протягом тридцяти днів з дня вручення йому повного рішення суду.

Рішення суду набирає законної сили після закінчення строку подання апеляційної скарги всіма учасниками справи, якщо апеляційну скаргу не було подано.

У разі подання апеляційної скарги рішення, якщо його не скасовано, набирає законної сили після повернення апеляційної скарги, відмови у відкритті чи закриття апеляційного провадження або прийняття постанови суду апеляційної інстанції за наслідками апеляційного перегляду [3].

У разі задоволення заявленої вимоги неповнолітній особі надається повна цивільна дієздатність з моменту набрання рішенням суду законної сили. Рішення суду про надання неповнолітній особі повної цивільної дієздатності після набрання ним законної сили надсилається органу опіки та піклування. Повна цивільна дієздатність, надана фізичній особі, поширюється на усі цивільні права та обов'язки (ч. 4 ст. 35 ЦК України).

Список використаних джерел:

1. Рішення суду Хмельницького міськрайонного суду від 5 листопада 2019 року у справі № 686/19464/19. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/85770643>.
2. Рішення суду Біляївського районного суду Одеської області від 22 липня 2019 року у справі № 496/1310/19. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/83178290>.
3. Рішення суду Компаніївського районного суду Кіровоградської області від 3 травня 2019 року у справі № 391/251/19 URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/81681588>.

Сирота Лілія Богданівна

доцент кафедри філософії мистецтв

Львівського національного університету імені Івана Франка,

кандидат філологічних наук, доцент

Сало Філомена Володимирівна

студентка II курсу факультету культури і мистецтв

Львівського національного університету імені Івана Франка

СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПРАВ МОЛОДІ В УКРАЇНІ

Сучасний менеджмент соціокультурної діяльності як результат вільного вибору людини в дозвіллевий час є однією з тих галузей, формування якої пов'язане із дотриманням соціальних прав в Україні [1, с. 54]. Практичний досвід здійснення

соціокультурної діяльності молоддю в нових суспільних умовах, її соціальні права, особливості її ведення в індустрії розваг, рекреаційній роботі чи туризмі є тією сферою, яка потребує уваги дослідників.

У Конституції України визначено, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека є найвищими цінностями. У цьому законі також говориться, що громадяни мають право на соціальний захист, який гарантується загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням [3]. Держава повинна забезпечити формування й розвиток повноцінної особистості, виявляти й нейтралізувати негативні фактори, що впливають на неї, створювати умови для самовизначення і ствердження у житті [5, с. 36].

Молодь є важливою частиною українського суспільства, виразником його інтелектуального потенціалу, важливим фактором соціально-економічного розвитку. Найперше держава зобов'язана забезпечити працездатну молодь наданням першого робочого місця на термін не менше 2 років по закінченні або за умови припинення навчання в освітніх закладах, отримання професійної підготовки чи перепідготовки, а також після звільнення зі строкової військової або альтернативної (невійськової) служби [11]. Оскільки соціокультурна сфера сьогодні приваблює молодь не лише масштабами творчої реалізації, а й можливістю відкриття власної справи, то у ній задіяно багато молодих людей, яким цікаво, наприклад, працювати в шоу-бізнесі, готельно-ресторанній справі тощо. Щоб влаштуватися за фахом, самовиразитися, важливим є отримання права на перше робоче місце.

Українська держава сприяє створенню молодіжних центрів праці, молодіжних громадських організацій (агентства, біржі, бюро та ін.), щоб забезпечити працевлаштування молоді, реалізувати програми професійного навчання та вдосконалення професійної майстерності [7]. Відповідно до статті 6 Закону України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» з метою підтримки її соціального становлення та розвитку утворюються центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді та їх спеціалізовані формування [12], громадські організації.

Постановою Кабінету Міністрів України від 27 серпня 2004 року № 1126 затверджено Загальне положення про центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, основною метою діяльності якого є сприяння у задоволенні соціальних потреб молоді, яка перебуває у складних життєвих обставинах та потребує сторонньої допомоги [11]. Законом України «Про молодіжні та дитячі громадські організації» визначаються особливості організаційних і правових засад утворення та діяльності цих організацій та державні гарантії забезпечення їх діяльності [2].

Про зв'язок культурної і соціальної сфери свідчать і такі нормативні документи, як постанова Кабінету Міністрів України «Про вдосконалення системи організації з виховання дітей та молоді в позашкільних навчальних закладах» [6], Державна цільова соціальна програма «Молодь України» на 2016-2020 роки [8], положення про Всеукраїнські учнівські олімпіади, турніри, конкурси з навчальних предметів, конкурси-захисти науко-дослідницьких робіт, олімпіади зі спеціальних дисциплін та конкурси фахової майстерності [9], типові положення про молодіжний центр та про експертну раду при молодіжному центрі [4; 10].

Ці документи виникли з метою формування системи всезагальної підтримки творчої і громадської активності молодих людей, спрямованої на самовизначення і самореалізацію, створення важливих для цього правових та економічних умов для особистого самовизначення та самореалізації творчої молоді, забезпечення соціальними гарантіями, щоб реалізувати цілісну молодіжну політику, підтримати їхню інноваційну активність.

Багато викликів та проблем соціокультурної діяльності є спільними для багатьох країн і потребують вирішення. Один з них – це розв’язання соціальних проблем, удосконалення соціального права і захисту. Творча активність молоді має різні форми та пов’язана із роботою державних, приватних і громадських організацій, місцевими ініціативами, лідерством, волонтерством та ще багатьма формами самовираження і креативності. Крім того, важливо приділяти більшу увагу роботі з вразливими групами населення та соціально включати їх: український уряд повинен удосконалювати процес забезпечення якісних і доступних послуг вразливим групам молоді, а також зміцнювати рівне ставлення до них.

Разом із популяризацією творчих проєктів молоді, в Україні важливо також підтримувати рівень соціальної безпеки, попереджати та долати складнощі, які можуть постати перед молоддю. Для того потрібно проводити моніторинг ефективності та дієвості старих чи нових соціальних законів, аби визначити рівень якості менеджменту в соціокультурній сфері.

Отже, можна зробити висновок, що високий рівень життя населення є механізмом забезпечення високої продуктивної якості творчої молоді. Тому необхідність врахування соціального становища для розвитку соціокультурної діяльності є важливою.

Список використаних джерел:

1. *Болотіна Н.* Право людини на соціальне забезпечення в Україні: проблема термінів і понять. *Право України.* 2000, № 4. С. 36.
2. Закони України про молодіжні та дитячі громадські організації, про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні : (за станом на 15 жовт. 2000 р.) / Верховна Рада України. К. : Парлам. вид-во, 2000. 23 с. (Закони України).
3. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України.* 1996, № 30. С. 141.
4. МОН затверджено Положення про центр, палац, будинок, клуб художньої творчості дітей, юнацтва та молоді URL: <https://pon.org.ua/378-mon-zatverdzheno-polozhennja.html> (дата звернення: 1.02.2020). – Назва з екрану.
5. *Пильгун Н.В.* Соціально-правова держава на етапі сучасного державотворення в Україні. *Історико-теоретичні засади державотворення і правотворення в Україні : збірник наукових праць.* Київ, 2014. 146 с.
6. Про вдосконалення системи організації з виховання дітей та молоді в позашкільних навчальних закладах : постанова Кабінету Міністрів України від 20 серп. 2003 р. № 1301. *Офіційний вісник України.* 2003, № 34. С. 19.
7. Про забезпечення молоді, яка отримала вищу або професійно-технічну освіту, першим робочим місцем з наданням дотації роботодавцю : Закон України від 4 листоп. 2004 р. № 2150-IV. *Офіційний вісник України.* 2004, № 47. С.12-13.
8. Про затвердження Державної цільової соціальної програми «Молодь України» на 2016–2020 роки та внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/148-2016-%D0%BF> (дата звернення: 5.02.2020). – Назва з екрану.
9. Про затвердження Положення про Міжнародний мовно-літературний конкурс учнівської та студентської молоді імені Тараса Шевченка. URL: <https://www.kmu.gov.ua/nras/244311168> (дата звернення: 15.01.2010). – Назва з екрану.
10. Про затвердження типових положень про молодіжний центр та про експертну раду при молодіжному центрі / URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1014-2017-%D0%BF> (дата звернення: 21.01.2020). – Назва з екрану.

11. *Саволайнен В. І.* Молодь: її права та соціальне становлення в сучасній Україні. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0032323-12> (дата звернення: 23.01.2020). – Назва з екрану.

12. Хто відповідає за дотримання та забезпечення прав людини. URL: https://law.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/11/Avtooref_Tymofiiv.pdf (дата звернення: 22.01.2020).

Філей Юрій Володимирович,
*декан юридичного факультету Національного університету
«Запорізька політехніка»,
кандидат юридичних наук, доцент*

ВПЛИВ ОСОБИ ЗЛОЧИНЦЯ І СТУПЕНЯ ТЯЖКОСТІ ЗЛОЧИНУ НА ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЮ ПОКАРАННЯ

Незважаючи на те, що суспільна небезпека діяння являє собою найважливішу ознаку злочину, соціальна сутність суспільної небезпеки, її структура не достатньо повно досліджена.

Суспільна небезпека являє собою інтегроване поняття, яке визначається в кожній історичній епосі згідно з моральним, релігійним, соціально-економічним розвитком суспільства.

Так, законодавство і теорія кримінального права розрізняють суб'єкт злочину і особу злочинця. Для визнання діяння злочинним не мають значення соціально-психологічні ознаки особи суб'єкта. Н.Ф. Кузнецова наголошує, що зміст поняття особи злочинця виключає її вплив на наявність і ступінь суспільної небезпеки злочинного діяння. Інше рішення означало б порушення конституційного принципу про рівність всіх перед законом [1, с. 433].

Це положення, здавалося б, аксіоматично, проте у цій же роботі Н.Ф. Кузнецова зазначає, що при визначенні конкретної міри суспільної небезпеки злочинів, необхідної для індивідуалізації покарання, в розрахунок приймаються дві групи обставин: конкретна ступінь суспільної небезпеки всіх суб'єктивних і об'єктивних ознак злочинного діяння, з одного боку, і пом'якшуючі і обтяжуючі обставини, з іншого [1, с. 440]. На думку А.П. Козлова, пом'якшуючі та обтяжуючі обставини змінюють суспільну небезпеку вчиненого в той або інший бік [2, с. 712-713]. В.Д. Філімонов розглядає сукупність пом'якшуючих та обтяжуючих обставин як додатковий кримінально-правовий критерій характеру і ступеня суспільної небезпеки [3, с. 231].

Ця теза підтверджується і законодавцем, наприклад, при призначенні покарання, як однієї з форм реалізації кримінальної відповідальності, суд, відповідно до п. 3 ч. 1 ст. 65 КК України, повинен враховувати не тільки ступінь тяжкості вчиненого злочину, але і особу винного та обставини, що пом'якшують та обтяжують покарання.

З цього можна зробити висновок, що зміст поняття ступінь суспільної небезпеки злочинного діяння різний залежно від того, хто його застосовує законодавець чи суддя. Тобто суспільну небезпеку необхідно розглядати в різних значеннях: для законодавця – типова суспільна небезпека характеризується об'єктивними та суб'єктивними ознаками злочинного діяння в цілому без урахування особи злочинця (на думку Н.Ф. Кузнецової, в законі відображена мінімальна сукупність об'єктивних та суб'єктивних обставин, які створюють суспільну небезпеку [1, с. 488]), а для суддів – конкретна (індивідуальна) суспільна небезпека, яка характеризується об'єктивними та суб'єктивними ознаками злочинного діяння з урахуванням особи винного та обставин, що пом'якшують та обтяжують покарання.

Типова ступінь суспільної небезпеки утворюється на основі типових елементів, а конкретна – індивідуальних особливостей злочину [4, с. 39]. Індивідуальна ступінь суспільної небезпеки, наприклад, різний розмір при крадіжці, особливості особи винного тощо. Одні індивідуальні елементи збільшують, а інші зменшують ступінь суспільної небезпеки. Індивідуальна ступінь суспільної небезпеки знаходить відображення в санкції, але за межами типового виду і розміру покарання, тобто вся інша санкція за вказаними межами покликана забезпечити індивідуальні особливості злочину і особи винного.

Відповідно до ч. 1 ст. 12 КК України, залежно від ступеня тяжкості злочини поділяються на злочини невеликої тяжкості, середньої тяжкості, тяжкі та особливо тяжкі. Критерієм розмежування є максимальне покарання, передбачене у санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини КК. З цього випливає, що санкція є мірилом (кількісним виразом) ступеня тяжкості злочину. Якщо це так, то як суддя, відповідно до п. 3 ч. 1 ст. 65 КК України, повинен враховувати не тільки ступінь тяжкості вчиненого злочину, але і особу винного та обставини, що пом'якшують та обтяжують покарання. Так, за наявності кількох обставин, що пом'якшують покарання та істотно знижують ступінь тяжкості вчиненого злочину, з урахуванням особи винного суд, умотивувавши своє рішення, може призначити основне покарання, нижче від найнижчої межі, встановленої в санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини КК, або перейти до іншого, більш м'якого виду основного покарання, не зазначеного в санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини КК за цей злочин (ч. 1 ст. 69 КК України). А чи може суддя, з урахуванням обставин, що обтяжують покарання, виходити за максимальні межі санкції, звісно ні. З цього ми можемо зробити логічний висновок, що законодавець при побудові максимальної межі санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини КК повинен врахувати всі можливі негативні обставини, що характеризують особу винного та обставини, що обтяжують покарання. Отже, законодавча санкція є мірилом не тільки ступеня тяжкості злочину, але і особи винного та обставин, що пом'якшують та обтяжують покарання. А якщо це так, то твердження, що зміст поняття особи злочинця виключає її вплив на ступінь суспільної небезпеки злочинного діяння, необхідно піддати критиці?

А можливо в цьому логічному ланцюгу є вади, які привели до хибного висновку? Необхідно поставити питання: чи може караність служити критерієм класифікації злочинів, оскільки законодавча санкція є мірилом не тільки ступеня тяжкості злочину, але і особи винного та обставин, що пом'якшують та обтяжують покарання.

Оскільки класифікація злочинів групує саме злочинні діяння без врахування ознак, що лежать поза ними, як слушно зазначає Кузнецова Н.Ф., караність не може бути рівноцінним, подібно суспільної небезпеки, критерієм класифікації злочинів. Легкий, але механічний шлях класифікації злочинів залежно від розміру санкції не дозволяє врахувати реальний характер і ступінь небезпеки злочинів [1, с. 520].

І, нібито логічно зробити висновок, що для законодавця – типова суспільна небезпека характеризується об'єктивними та суб'єктивними ознаками злочинного діяння в цілому, з урахуванням типової особи злочинця, та типових обставин, що пом'якшують та обтяжують покарання, а для суддів – конкретна суспільна небезпека, яка характеризується об'єктивними та суб'єктивними ознаками злочинного діяння з індивідуальним урахуванням особи винного та обставини, що пом'якшують та обтяжують покарання. А якщо це так, то використання законодавцем для класифікації злочинів невеликої тяжкості, середньої тяжкості, тяжких та особливо тяжких максимальної межі санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини КК суперечить принципу справедливості. Оскільки, визначаючи, який саме злочин вчинила особа, невеликої або середньої тяжкості, користуємося не типовими ознаками, а можливими найбільш негативними обставинами.

Отже, на нашу думку, можна піти декількома шляхами. Перший – визнати, що типова суспільна небезпека характеризується типовими об'єктивними та суб'єктивними ознаками злочинного діяння в цілому з урахуванням типової особи злочинця та типових обставин, що пом'якшують та обтяжують покарання, і, застосувавши принцип справедливості, визначати ступень тяжкості злочину не за максимальною межею санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини КК, а за типовою, тобто за її медіаною. Другий – визнати, що типова суспільна небезпека характеризується об'єктивними та суб'єктивними ознаками злочинного діяння в цілому без урахування особи злочинця, і розробити механізм виходу за максимальні межі санкції за наявності обставин, що обтяжують покарання, та негативної характеристики особи винного. Третій – відмовитись від обсягу можливого покарання як міри ступеня тяжкості злочину, оскільки, як вже зазначалось, законодавець у санкції статті повинен врахувати не тільки тяжкість злочину, але і всі можливі обставини, що обтяжують покарання. Перший спосіб видається нам більш оптимальним.

Список використаних джерел:

1. *Кузнецова Н.Ф.* Избранные труды / предисловие В.Н. Кудрявцева. СПб. : Юрид. центр Пресс, 2003. 834 с.
2. *Козлов А.П.* Понятие преступления. СПб. : Изд-во «Юрид. центр Пресс», 2004. 819 с.
3. *Филимонов В.Д.* Общественная опасность личности преступника. Томск, 1970. 277 с.
4. *Кривоченко Л.Н.* Классификация преступлений : монография. Х. : Вища шк., 1983. 158 с.

ГАРМОНІЗАЦІЯ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ З ПРАВОМ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

*збірник тез
науково-практичної інтернет – конференції
(м.Хмельницький, 17 лютого 2020 року)*

Відповідальний за випуск – Вавринчук М.П.

Комп'ютерний набір – Когут О.В.

29016, м. Хмельницький

вул. Інститутська, 11

кафедра права: pravoxnu@ukr.net